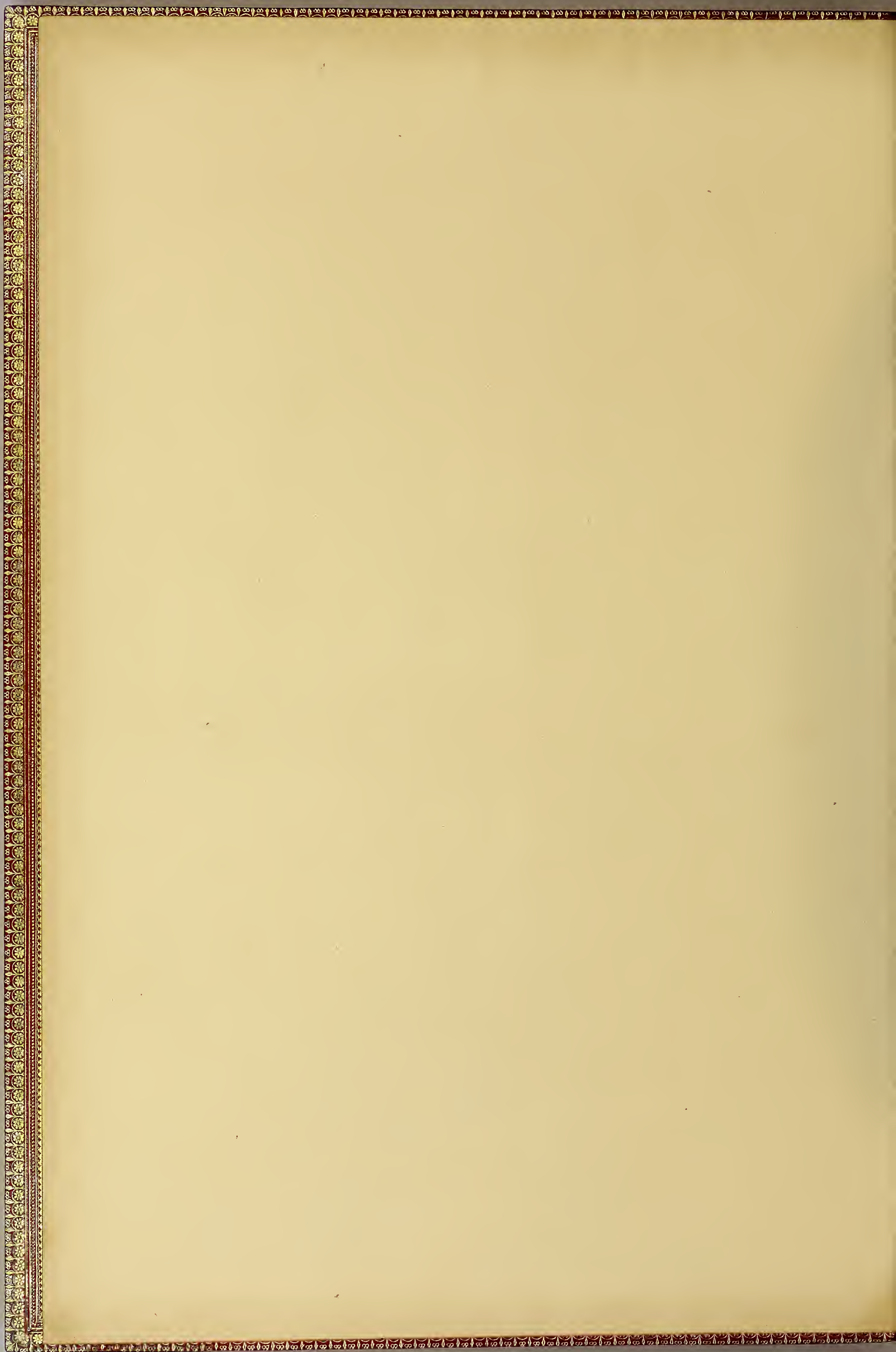
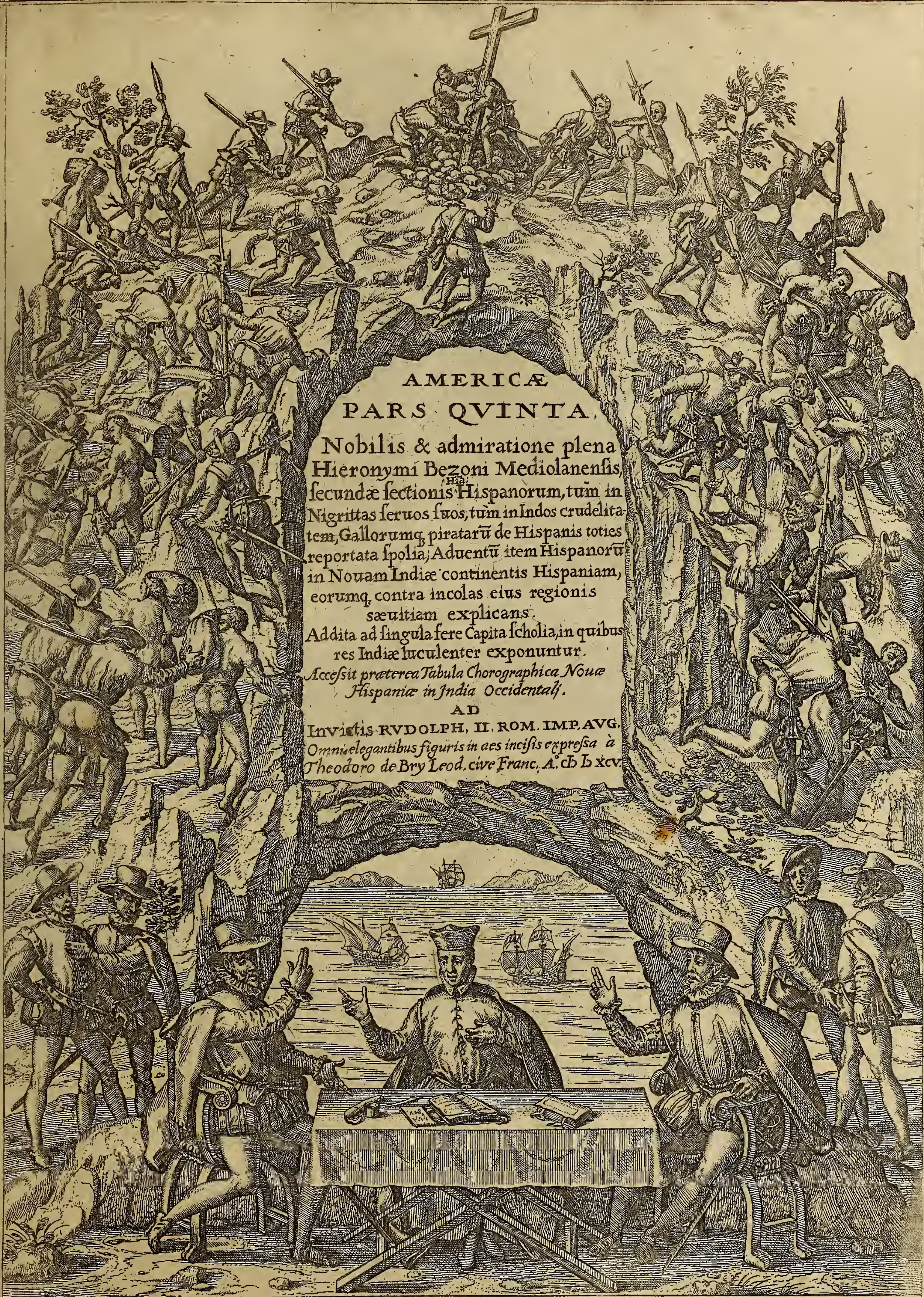

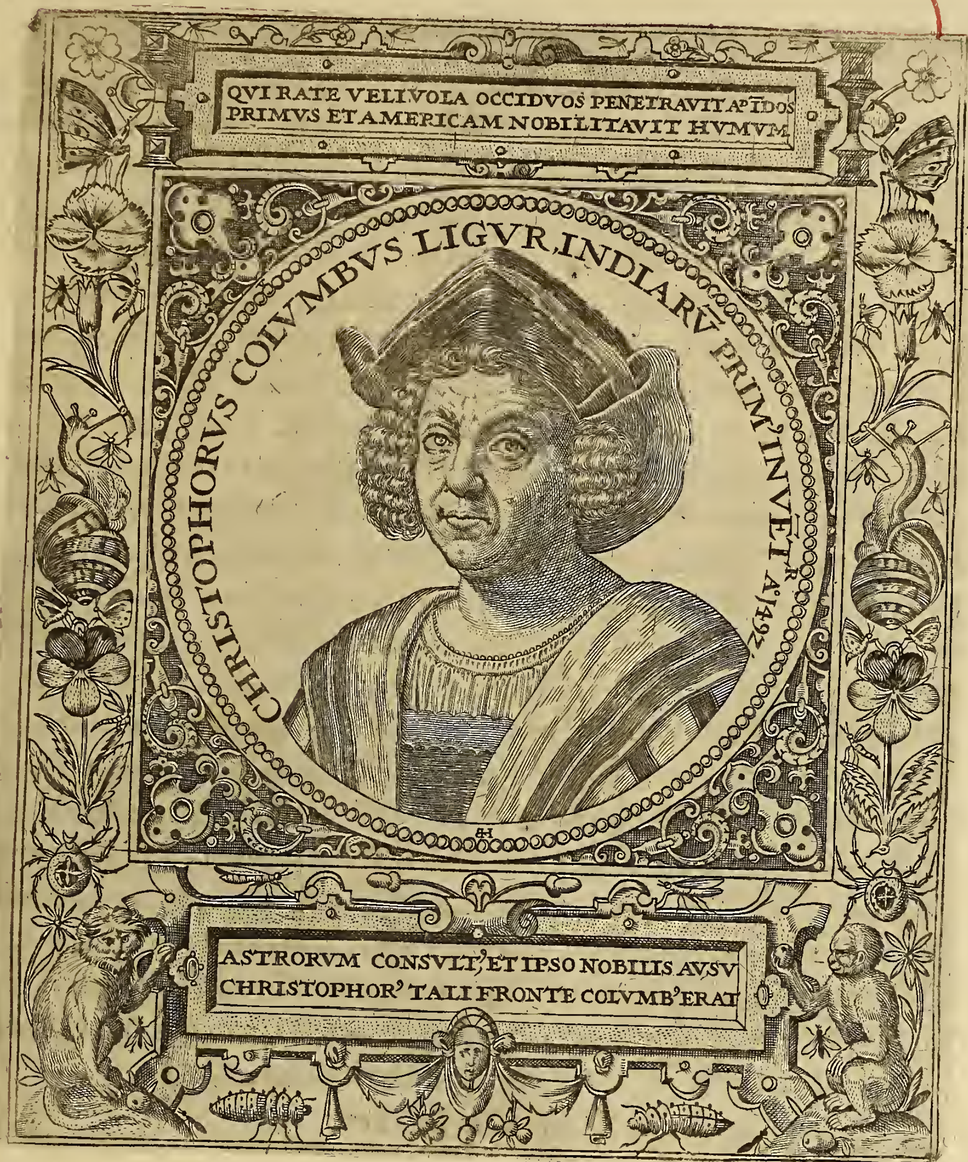

(1595)

Circa 1617

AMERICÆ
PARS QVINTA.
Nobilis & admiratione plena
Hieronymi Bezoni Mediolanenſis,
ſecundæ ſectionis Hiſt. Hiſpanorum, tum in
Nigrittas ſeruos ſuos, tum in Indos crudelita-
tem, Gallorumq; piratarũ de Hiſpanis toties
reportata ſpolia; Aduentũ item Hiſpanorũ
in Nouam Indiæ continentis Hiſpaniam,
eorumq; contra incolas eius regionis
sæuitiam explicans.
Addita ad ſingula fere Capita ſcholia, in quibus
res Indiæ luculenter exponuntur.
*Acceſsit præterea Tabula Chorographica Nouæ
Hiſpaniæ in India Occidentali.*
AD
Invictis. RVDOLPH. II. ROM. IMP. AVG.
*Omnia elegantibus figuris in aes inciſis expreſsa à
Theodoro de Bry Leod. cive Franc. A°. cIↄ Iↄ xcv.*
Cum privilegio S. C. Maiestatis.

ma.

THEODORUS DE BRY
Lectori ſalutem.

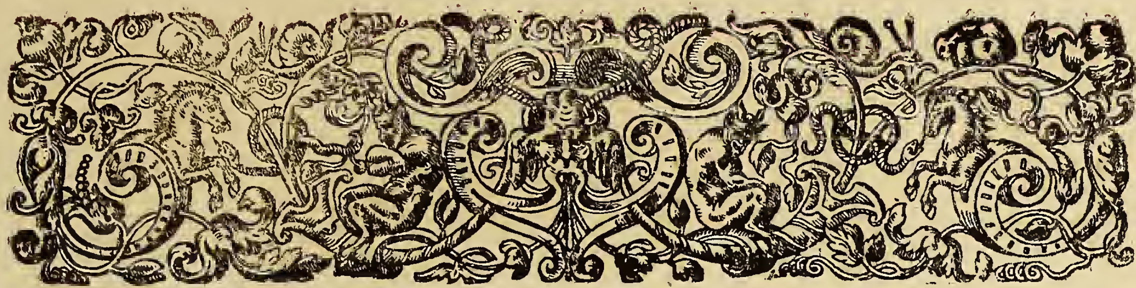
IN ſuperiore libro hiſtoriæ Americanæ (benevole Lector) in qua res novi orbis nuperinventi mirandæ atq; inſignes non tantùm ſcripto recitantur, ſed & iconibus exprimuntur & repræſentãtur, dictum eſt eas terras Chriſtophori Columbi Genuenſis induſtria mirabiliter ac pręter ſpem eorũ omniũ, quos ea de re compellarat, repertas fuiſſe. Quoniam autẽ ille Columbus vir erat cordatus magniq; ingenii & animi, Rex & Regina Caſtiliæ antequam ab illis diſcederet, ejus effigiem ab eximio aliquo pictore ad vivum exprimi juſſerunt, ut ſi ab illa expeditione non rediret, aliquod ejus monumentum apud ſe haberent. Hujus autem effigiei exemplar nuper poſt abſolutum quartum librum ſuperiorem, à quodam amico meo, qui illud ab ipſo pictore acceperat magno cum gaudio nactus ſum, cujus te quoque participem facere volui, atque in hunc finem eam effigiem à filio meo exigua forma, quam fieri

 potuit,

potuit, perfectissimè in æs incidi curavi, quam & tibi hoc libro offero atque exhibeo. Et revera digna est viri virtus, cujus imago bonorum oculis obversetur. Fuit enim ille vir probus, comis, magnanimus ac moribus honestis, pacis justitiæq; amantissimus. Quod si Hispani ejus æmuli consilium ipsius secuti fuissent, tot tantáque mala in novo illo orbe non accidissent, neq; ipsi tanta rabie non solùm in sua mancipia & in miseros Indos, sed in semetipsos mutuis cædibus sæviissent: sicut factum esse sequens historia testatur, in qua videbis, quantopere ambitio & avaritia geminæ generis humani pestes eos excæcarint atque trucidarint. Quorum flagitia Deus ut puniret, non tantùm ipsos inter se commisit, verùm etiam Gallos piratas in eos immisit, qui invidia & avaritia pariter impulsi, eos in multis Indiæ locis adorti sunt, multas eorum urbes diripuerunt & incenderunt, multósque ex ipsis crudeliter interfecerunt. Atque ea est merita sors justaq; merces illorum, qui se Diabolo mancipant. Quis enim dubitet ambitionem & avaritiam à Satana originem suam habere, atque eos, qui illis inserviunt, Satanæ mancipia esse? Ambitio enim primum fuit peccatum, quo Diabolus & se & homines in extremum exitium præcipitavit: Avaritia autem, cum teste Apostolo sit idololatria, alium authorem habere nequit. A quibus vitiis, ut nos conservet Deus Opt. Max. sedulò orandus est. Videmus enim homines hodie iis ita fascinari, ut eorum causâ nihil non facinoris aggrediantur ac perpetrent, seq; animo & corpore miserè divexent & crucient, Christianos se esse dicentes, sed dicti Christi parum memores, quo monet, ut prius regnum ipsius & justitiam quæramus, promittens fore, ut cætera nobis adjiciantur. Cæterum si Deus mihi adhuc modicam hujusce lucis usuram concesserit, spero me tibi reliqua ad hanc historiam pertinentia propediem exhibiturum. Quod, ut fiat, me tuis precibus commendo, Deúmque rogo, tibi suam gratiam largiatur, quo hæc in ipsius gloriam tuamq; utilitatem & salutem legere & contemplari queas, AMEN.

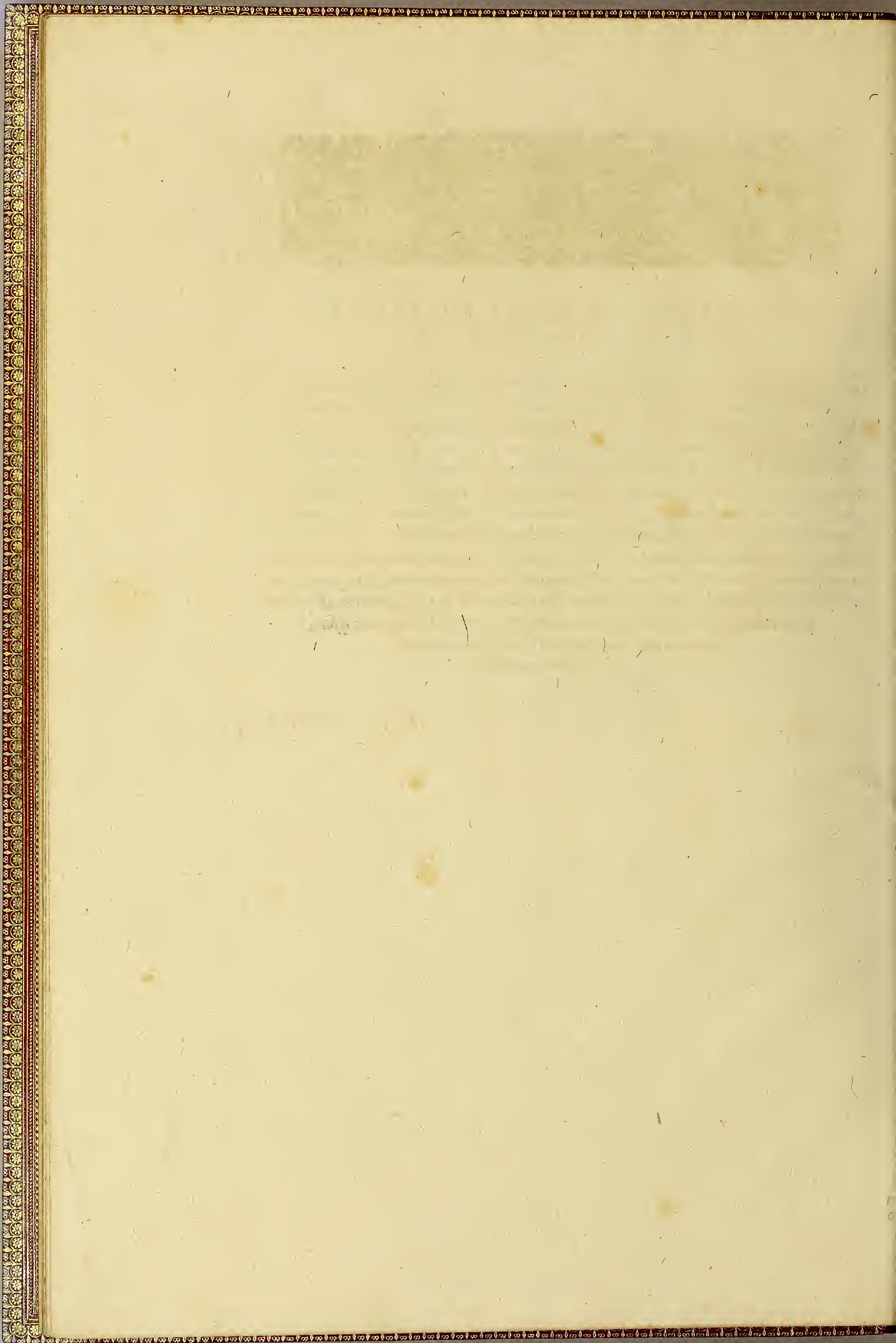
Feliciter vale & fruere.

SECUN-

SECUNDI LIBRI SUMMA ET ARGUMENTUM.

SUPERIORE *libro repertam à Columbo Hispaniolam aliasque Indiæ Occidentalis insulas sævitiæque & avaritiæ exempla ab Hispanis in iis edita, Benzo exposuit. Nunc ut ex insulis in continentem gradum sibi fecerint, cœptum jam priore libro opus, pertexit. Interea obiter, quomodo non tantùm avarè & superbè imperium in Barbaros, sed etiam crudeliter in Nigritas servos suos, exercuerint: & ipsi vicissim, alienarum fortunarum raptores, aliis raptoribus, Gallis videlicet, prædæ interdum fuerint, exponit. Multas præterea in varias Indicæ continentis provincias expeditiones ab Hispanis susceptas exsequitur (verbo, ut Christiani nominis fines propagarent: reipsa, ut inexplebilem auri sitim, qua ardebant, explerent) atque inde pœnas in eos humanitus & cœlitus congestas. Postremò nihil tot Hispanorum laboribus profectum esse perspicuè docet: nisi ut Barbari splendida verba & doctrinam cum rebus ipsis & vita Hispanorum, & ipsorum quidem Ecclesiasticorum, componentes, Christianos omnes & fidem adeò ipsam, summo Divinæ majestatis & Christi gloriæ ludibrio, vel rideant vel oderint.*

SEPTENTRIO

Guachuchules gentes nudae incedunt, sub dio habitant venationibus tantum intenti.

Deserta regio, et gens sylvestris, animalium carnes putrefactas et Sole semicoctas in delicijs habens.

Bella inter se ob messem et fructuum collectiones saepius gerunt.

Anthropophagi sunt qui his montibus habitant.

Tepecuanes gens fera et sine legibus

Terra incognita et montibus asperrima

His montibus maxima argenti copia effoditur

Cacatequas gens barbara, arcu et sagittis contenta, quibus venationi indulget.

Chichimicas gens passim vagans sub dio vitam degens.

Tecaxquines qui venationi tantum et fructibus vivunt.

Chichimecas

Tecoalium

Guaxacatecus provincia

Michistlan gentes indomitae

Compostella

CHAPALICUM MARE

Tecoxquines provincia

Xalisco portus

Las monias Insula deserta

Insulae desertae

Monasterium fratrum minorum

Magalia Hispanorum

Mechoacan

MECHOA CAN

Mexico

Coatalpanecas

OCCIDENS

ORIENS

Margaritarum piscatio

Portus S. Antony

Portus Natividad

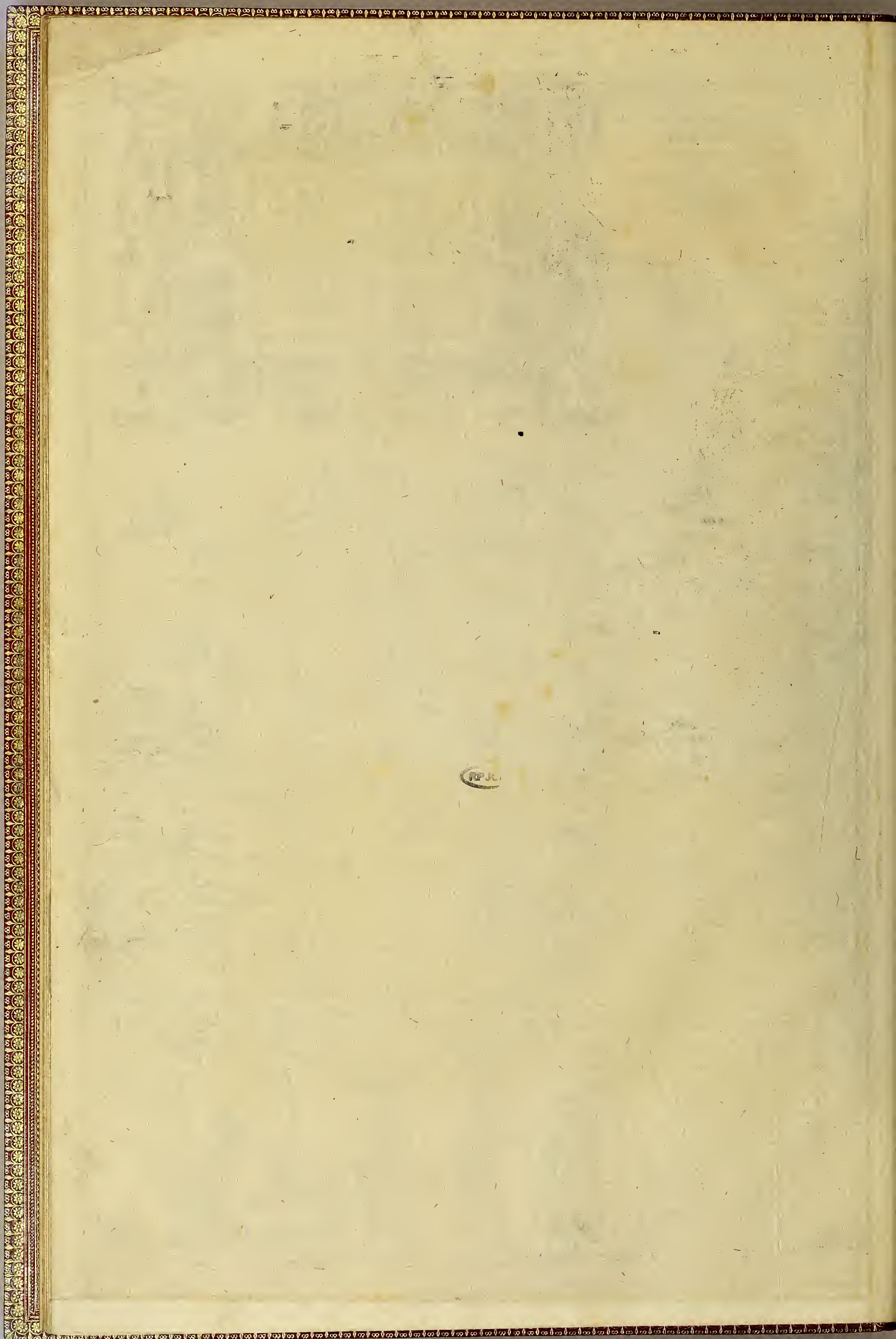
Portus S. Iacobi

SINVS MAGNVS

MERIDIES

NOVÆ NOVI ORBIS HISTORIÆ
LIBER SECUNDUS.

Hispani Indicis mancipiis consumptis, alia ex Æthiopia inde usque adsciscunt. Serviles tumultus in Hispaniola ex sævitia Hispanorum oriuntur.

CAP. I.

EX quo ejus insulæ indigenæ, nimiis enecti laboribus, ad miserandam cladem & paucitatem labi cœperunt, Hispani è Nigritarum provincia quondam à Rege Portugalliæ subacta (vulgò Guineam vocant) mancipia sibi prospexere. Ergo magna inde servorum multitudine advecta, quum exercerentur adhuc fodinæ, illis ad aurum & argentum elaborandum operis utebantur. Verùm ubi illæ finem invenere, ad multiplicandas sacchari fabricas atificiaq; se converterunt. In eo hodie sese exercent, tum in armentis ac pecuariis curandis aliisq; necessariis ministeriis operam heris suis præbent.

Hispani servis non minus quàm liberis hominibus abutuntur.

PORRO quando inter Hispanos non crudeles tantùm, sed crudelissimi quoque nonnulli reperiuntur, quum ejuscemodi fortè aliquis in servum animadvertere vellet sive ob admissum maleficium, sive ob non lucrifactum & redditum diarium, vel quacunque alia de causa bilem illi movisset, vel ob pensum non peractum, nec eam auri aut argenti vim effossam, quantam solebat: vesperi domum revertentem, loco cœnæ, exuere indusium jubebat, si quo fortè esset amictus: & in terram prostratum, manibus pedibúsque revinctis transverso ligno alligabat (id ab Hispanis lex Bajonæ appellatur, quam equidem legem ab immani aliquo Dæmone scriptam crediderim) mox reste aut scutica tantisper cædebat, donec sanguis ex omni corporis parte deflueret. Sub hæc libram unicam picis fervefactæ aut olei ferventis scutellam unam guttatim in universum illius miseri corpus instillabat, inde pipere patrio, sale & aqua temperato, perfusus infelix mastigia, tabulæ alicui superjacens, & linteo aut stragulo involutus, tamdiu relinquebatur, quoad ipsi hero reddi laboribus posse videretur.

Avaritiæ comes crudelitas.

ALII scrobe effossa, mancipium eò tam altè demittunt, ut solo capite abs terra exstet, & totam ibi noctem consistere cogunt. Cæterum ea se medicina uti dicunt Hispani, quod terrà lividum & corruptum sanguinem exsugens, verbe-

rum vulnera & vibices obliterat, carnémque conservans, ne qua plaga ulceretur, celerius persanat. Attamen si quis vehementia doloris fortè moriatur (ut sæpenumero accidit) non alia pœna mulctatur ejus herus ex legibus Hispaniæ, quàm ut pro eo alterum Regi persolvat.

Domestici hostes adversus Hispanos coorti.

Ob tam immanem Hispanorum sævitiam Nigritæ servi aliquot principiò è potestate Dominorum elapsi, insulam pervagari, velut desperabundi, cœperunt. Mox eandem ob causam affluentibus undique aliis, in tantam multitudinem excreverunt, ut Hispanis colonis terrorem & multa negotia facesserent. Ac quia Reges & populi Æthiopiæ assiduis invicem certaminibus hostiles inimicitias exercent, quales sunt Quinei, Manicongri, Gialopi, Zapi, Berbesi, & belli jure captos mutuò alii alios Lusitanis vendunt: idcirco in illis etiam terris intestino aliquo odio alteri ab alteris dissident, non ita tamen, ut ipsi se aliqua injuria mutuò violent: imò si fortè ab Hispanis vis inferatur, invicem sese auxilio sublevent & alii pro aliis propugnent. Attamen singulæ gentes Reges suos aut gubernatores habent, qui secretos ab aliis populos suos continent: qua ex re fit, ut non tantùm damni inferant, quantum possent, si consociatis in unum animis viribúsque pugnarent.

At Præsides & Assessores insulæ, quum in dies magis ac magis Maurorum fugitivorum manum multiplicari intelligerent, & quotcunq; Hispanorū in eorum manus inciderent, omni cruciatus genere ab iis lacerari atque interfici, exercitum conscribere instituunt, perq; omnes insulæ partes, quacunque commorabantur, militem spargere. Ac primo Hispanis incepta feliciter procedere: quippe Mauros aliquot, spe libertatis ac promissis electos, qui fugitivorum stativa & receptacula nossent, ducendo secum in agmine noctu incautos adoriebantur: quúmque sine ullo metu hostium dormientes, & humi velut pecora fusos ac solutos opprimerent, multos vel capiebant vel trucidabant. Verùm posteaquam periculis moniti excubias agere & vigili statione castra tueri cœperūt, omnibus ferè excursionibus ac præliis Hispani inferiores abiere: atque exinde aucto in immensum numero feri isti homines adeo multiplicati sunt, ut quum in ea Insula morarer, pro certo fama ferret eorum agmen plus VII. millibus hominum constare.

Christoph. Columbi nepos.

Anno quidem XLV. quum in continenti essem, auditum est Cimaronos (sic ab Hispanis alienigenæ vocantur) universos sumptis armis excitos rebellasse, raptímque omnem Insulam pervagantes nullum injuriæ aut sceleris genus, quod edere possent, prætermittere. Itaque Lodoicus Columbus Almirans & Præsides Adsessoresq; Dominicæ, legatos ultro ad eos miserunt, oratum ac supplicatum ut pacificè vivere vellent: Se quidem idem pro se præstituros polliceri, neque ipsis ulterius molestiam exhibituros: imò amicitiam eorum se ultro appetere, ac si vellent sacerdotes aut monachos ad se mitti, à quibus Christianæ doctrinæ capitibus erudirentur, se verò multo libentissimè missuros. Ad hæc postulata ab alienigenis responsum est, Sibi quidem hæc placere, & se Christi legi credere: sed eorum amicitiam nolle, quum in eorum promissis nihil fidei collocarent.

Hispani jure metuunt, ne inde à servis expellantur, unde ipsi libertatem ejecerunt.

Multi quidem ibi sunt Hispani, qui eam Insulam brevi ab istis Mauris & Nigritis occupatum iri pro certo habeant. Quamobrem ejus Gubernatores, quum naves aliquæ inde solvere & in alias Indiæ provincias vela dare paratæ sunt, summa cura & vigilantia cavent, ne quis Hispanus, sine suo permissu, insula exeat, etiamsi

etiamsi sit mercator. Attamen cum licentiatus Ceratus Præses in eam Insulam missus est, Edictum Regium de asserendis in libertatem Indis secum in Indiam ferens: omnibus iter apertum est, & cuilibet liberè commeandi potestas facta quocunque sui quemque usus ferrent. Quúmque ipse ea de re à nonnullis Dominicę civibus reprehenderetur, ira incensus, Quando, inquit, Cęsarea Majestas Indos libertati restituit, ęquum mihi non videtur, ut Hispani præter Cęsaris voluntatem eos pro servis porrò detineant. Itaq; ex eo mandata ejus omnes exequi, & ipse in ea sententia esse, ut bene factum crederet, si Indi liberè, quocumque vellent, abirent.

VERÙM postquam intellexit Insulam paulatim redigi in solitudinem ac deseri, in tantum imminuto Hispanorum numero ut vix mille & centum superessent: peregrinorum verò multitudinem ac vires adeo in dies augeri, ut si aliquis fortè motus aut tumultus ingrueret, non satis Hispanorum foret, quantum ad propulsandam vim esset opus: ac periculum haud dubium esse, ne simul & Insulam & vitam amitterent: Hæc, inquam, postquam ei subjecta sunt, semetipse repressit, & velut occlusa porta solutam illam licentiam compescuit. Verùm hodie ex omnibus Hispanis, qui ab Hispania in Indiam haud satis certo & explorato cursu navigant, & ad eam fotè Insulam applicant, perpauci omnino reperiuntur, qui in ea ęquo animo permaneant, siquidem plerique omnes, qui eò trajiciunt, divitiarum spe iter suscipiunt: neque in ea Insula ejus rei copia hodie aut facultas est, sicuti olim fuit.

Hispani paulatim terras deserunt, ubi solitudinem fecerunt.

GUINEA (ab inquilinis Guine, Genni vel Genna vocata, aliâs provincia Canagæ) regnum est provinciæ Nigritarum in Africa, regnis Gualatæ ad Septentrionem, Tombutto ad Orientem, Mellæ ad Meridiem, & mari ad Occidentem conterminum. Africa enim (quæ una est ex tribus, vel potius quatuor orbis partibus generalibus) hodie in quatuor partes præcipuas dividitur, nempe Barbariam, Numidiam (ab Arabibus Bile dulgerid vocatam) Lybiam (quam Arabes Sarram nominant) & Nigritarum regionem à Nigro fluvio, qui mediam intersecat, denominationem suam sortitam. Atque hæc Nigritarum regio in quindecim regna dividitur, quorum unum est Guinea, quæ incipit supra caput viride ex qua parte Babariam attingit, ac penè usque ad littus Mileguettæ se extendit. Cæterum à portu Arqui qui Barbariam à Guinea separat, usque ad flumen Manicongræ castella sunt quædam à Lusitanis constructa. velut ad fluvium Comagæ, ad Serralionam, atq; etiam inter cætera unum juxta caput trium prominentiarum, quod castellum fodinarum ab iis vocatur, in quo Rex Lusitaniæ præsidium viginti quinque aut triginta militum posuit, tum ad custodiam loci atque fodinarum auri, quæ anno 1472. tempore Regis Alphonsi V. repertæ fuerunt, tum ad negotiandum cum Nigritis, qui ex aliis superioribus provinciis aurum, ebur, Meleguetam (species est aromatis gustu acri & pungenti sicut piper) & alias mercesillarum regionum illuc adferunt.

2. Inter tumultus à Nigritis in Hispaniola excitatos insiguis est ille, qui accidit anno 1522. Nigritæ viginti magna ex parte Jolofiti idiomatis, in sacchari fabrica ad Didacum Columbum Almirantem pertinente operantes, postridie Natalium Domini fugientes, cum viginti aliis qui in idem conspiraverant, eosque certo in loco constituto præstolabantur se conjungunt. Hi quadraginta fugitivi Hispanos quosdam nihil tale metuentes in agris obvios trucidant iterque suum ad vicum Azua dirigunt. Incolæ Dominicæ à Licentiato Lebrone, qui tum erat ruri, de eo certiores fiunt. Almirans summa cum festinatione conscenso equo, eos cum turma equitum & peditum persequitur, assequi cupiens antequam majori numero co..e possent. Post

biduum cum ad flumen Nizao, vestigia eorum sequẽs pervenisset, certior fit eos per villam Melchioris de Castro Dominica novẽ miliaribus distantẽ trãsisse, in ea Hispanum unum trucidasse, villã diripuisse, Nigritã unum cum duodecim mãcipiis Indis secum abduxisse, ac ulterius profectos novẽ aut decẽ Hispanos in itinere trucidasse, ac juxta fabricã sacchari ad Licẽtiatum Zuazum assessorẽ Dominicæ pertinentẽ castra posuisse, ac cõstituisse eam sub aurorã aggredi, atq; octo vel novẽ Christianos qui in ea erant trucidare, suasq; copias augere. Erant enim in ea plusquã 120. Nigritæ, qui nihil magis cupiebant. Inde constituerant vicum Azua petere & aggredi, eumque ferro & flamma vastare, ac omnes Nigritas & fabricarum sacchari operas per totam Insulam ad rebellionem solicitare. Quod & perfecissent, nisi obviam itum esset: Almirans enim certior factus de damnis quæ inferebant, deque itinere, quod susceperant, constituit ibi pernoctare, ubi tum substiterat, ad milites suos recreandos, copiasque quæ Dominica venturæ erant expectandum. Interea eadem nocte Melchior ille de Castro, cujus villam illi diripuerant ac cum eo tres alii vel quatuor, se clam ex castris surripiunt, ac postea Almiranti significant se præcedere ad hostes explorandos, rogareque ut subsidium aliquod sibi mittat, quo fugitivis illis iter præcludant, donec ipse cum reliquo exercitu eos assequatur. Almirans Franciscum de Avilla cum octo equitibus & quinq; vel sex peditibus eò mittit. Hi nõ expectato Almirantis & ejus comitatus adventu, nec Solis ortu, hostem invadunt: metuebant enim, ne is cum aliis Nigritis, qui in sacchari fabrica illi loco proxima erant se jungeret. Melchior Diazius & Franciscus de Avilla eorumque comites lanceis in Nigritas confertos irruunt, perrumpunt ac per medios hostes transeunt. Nigritæ denuò jungunt, Hispanos saxis, sagittis, sudibus petunt & aliquos vulnerant. Hispani rursus in eos furiosè irruunt, eosque fugere compellunt: sex aut septem occidunt: reliqui per sylvas & rupes favore noctis elabuntur. Almirans sub vesperam ejusdem diei illuc pervenit, ac missis qui elapsos persequerentur, quinque vel sex comprehendit ac suspendi jussit, ut aliis exemplo essent. Hic fuit exitus illius seditionis Nigritarum, qui tamen non desiterunt ab eo tempore sæpius similes tumultus & seditiones excitare, teste autore nostro in hoc capite.

Vera ratio medendi ejusmodi seditionibus & rebellionibus servorum, subditorum ac populorum, hæc est, ut Domini eos tanquam homines non tantum à Deo creatos, sed & sanguine Filii DEI *redemptos tractent ac regant, memores monitorum D. Pauli: Vos Domini æquitatem & æquabilitatem servis exhibete, remissis minis, scientes vestrum etiam ipsorum Dominum esse in cœlis, nec personæ respectum esse apud eum.*

GALLI

GALLI PIRATÆ HISPANAS NAVES EX INDIA REDEUNTES excipiunt. Hiſpanorum in armandis navibus parcimonia & negligentia.

CAP. II.

QVANDO in certaminum, quibus Mauri Hiſpanos in India exercuerunt, mentionem incidi, non alienum videtur huic loco ingentia damna, Hiſpanis ibidem à Gallis terra maríque illata, exponere. Non multo pòſt quàm hæ terræ primùm inventæ ſunt, ingenti divitiarum fama exciti Galli piratæ complures, belli tempore Oceanum infeſtare aggreſſi ſunt, & naves ab India remeantes excipere. Neque illis incaſſum labor: plurimas cepere, & inter cæteras, quas ditiſſimas deprædati ſunt, quo tempore inæſtimabilis Peruanæ regiæ gaza, in Hiſpaniam deportabatur, unam abduxere tanta auri vi onuſtam, ut vel ſingulis navium calonibus & caculis octingenti aurei ducati cuique in partem venirent. *Indiæ opum fama Gallos piratas invitat.*

SED præcipua cauſa, cur Galli tot Hiſpanas naves invaſerint, nulli rei magis quàm ipſorum Hiſpanorum avaritiæ aſſignari debet. Quum enim ab Hiſpania ſolverent, tanta & tam præceps erat magiſtrorum ſeu patronorum navium feſtinatio, cupidè de mercibus & vectoribus in naves imponendis ſatagentium, ut bellicis tormentis, quantum ſatis eſſet ad propulſandum hoſtium impetum, ſi qui fortè occurrerent, munire non curarent aut meminiſſent: imò ne ea quidem ſaltem copia quanta Indici ſenatus conſulto jubebantur. Is enim edixerat, ne naves, niſi duobus æneis tormentis, ſex ferreis majoribus, ad eam expeditionem inſtructæ ſolverent: deinde pulveris tormentarii cadorum numerum & aliarum machinarum definiverat. Præterea certos huic muneri Commiſſarios ſive Inſpectores præfecerat, quorum ea procuratio eſſet, ut paratas ad ſolvendum è portu San-lucari naves inſpicerent, viderêntque, an præſcriptis monimentis commeatúque juſſo inſtructæ & perarmatæ eſſent. *Avaritia cæca & improvida Hiſpanorum.*

SED magiſtri navium, injectis in manum aureis aliquot nummis, Commiſſariorum fidem redimebant, perficiebántque, ut teſtificarentur omnia rectè atq; ordine eſſe inſtructa. Quippe Commiſſarii Hiſpalim reverſi, in domo Indicæ contractationis apud regios magiſtratus per Dei nomen jurabant, naves omnibus rebus abundè atque ita uti deceret munitas eſſe, adeo ut quælibet earum ſola quatuor Gallicis navigiis ad certamen par eſſet. Ad hunc modum comparatæ Hiſpanæ naves tres, interdum quatuor, ſimul ſolvebant, & quæ earum inſtructiſſima

 erat,

erat, duo triáve tormenta ferrea portabat, dimidia ferè ex parte rubigine exesa, & cadiscum unum pulveris pyrii non valde boni.

In reditu aliqua earum fortè incurrerat in celocem vel myoparonem Gallicum egregiè armatum. Piratæ Galli jam satis gnari, quàm malè & negligenter instructi navigarent Hispani, etiamsi obvia navis mille ac quingentorum aut duûm millium doliorum capax esset, intrepidè tamen eam adoriebantur: ac primùm per altum bombardę globum unum mittentes clamabãt, Adhuc adhuc pro Rege Gallię. Verùm si illi in demittendis suppliciter velis longiorem moram facerent, tum piratæ majoribus tormẽtis in mediã ipsam navim fulminabant. Quo terrore perculsi Hispani, quum nullam propugnandi sui viam cernerent, & omnes vitæ suæ metuerent, Gallorum fidei ac potestati semet permittebant. Gallus extemplò Magistrum navis demittere in mare scapham, eúmque ipsum cum Navarcho & Scriba venire ad se jubebat. Mox exactis ab eo rationibus auri, argenti, unionum, smaragdorum aliorúmque pretiorum, quæ naves illæ exportare solent: è suis mittebat, qui ea omnia converreret: deinde suis quoque in captivam navim transiliendi potestatem faciebat, si quid fortè, præter eam, quæ redacta esset, residuæ prædæ invenirent. Illi, ut avidè transgressi erant, vectores nautásque ipsos spoliare, & si qua illi meliore veste amicti erant, eam laceris suis & detritis tegminibus commutare ac dicere, Hoc aptum est tibi, & istud mihi: parúmque ibi aut virtus Hispana, aut militaris scientia proderat. Quippe isti omnia ferre atque agere, scrinia movere ac revolvere: denique omnes angulos scrutabantur & foraminum abdita, si quid forte ibi auri delitesceret.

Piratarum temitas.

Nonnulli Archipiratæ satis habuere, si merces manubiasq; Hispanis eriperent: naves ipsas relinquebant. Sed plerique eas quoque in Galliam captivas abduxerunt, & expositis in terram Hispanis, ac veluti miserti illorum, erogatis in viaticum aliquot nummis eos in patriam remisere. Neque ulli fere sunt Patroni, Præfectíque navium & Scribę classiarii, ex iis quidem qui in Indiam navigant, qui eo, quo diximus modo à Gallis ut minimum semel aut bis capti ac spoliati non fuerint.

Canariæ Insulæ direptæ à Gallis.

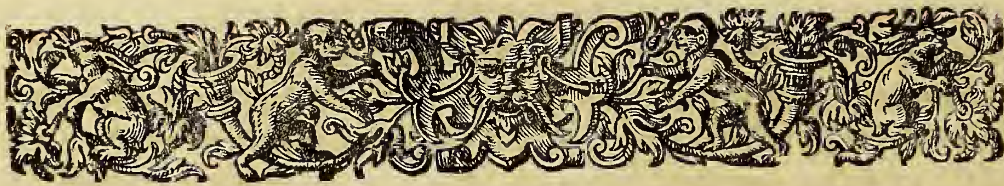
Mitto loqui de aliquot pagis & populis, quos iidem Galli in Insulis Canariis fortunis spoliatos atque eversos in vastitatem redegerunt: mitto etiam de navibus, quas pannis, saccharo, vino & aliis mercibus onustas involarũt. Sed ea postquam ad Senatum Indicum relata sunt, apparuítque socordiam suam malámque administrationem tam licenter prædandi Gallis audaciam facere: is Senatusconsultum ejuscemodi facit. Placere uti omnes naves, quæ toto anno pluribus commeatibus ex Hispania in Indiam navigarent (erant autem eæ cùm minores tùm grandiores circiter sexaginta) ubi onustæ instructæq; essent aliæ alias exspectantes omnes una solverent, tum ut mercatores ipsi tres aut quatuor bellicas naves armarent, quæ classem usque ad Canarias Insulas prosequerentur, quia usque ad eum locum ex Hispania in Indiam commeantibus periculum est. Id si ita sedulò atque ordine curaretur, haud dubiè Gallos prædandi finem facturos.

Hispani ipsi ipsi Gallis ad prædandum viam sternunt.

Ceterum quod ad ea damna attinet, quæ Galli Indicis quoque populis intulere, non aliis ejus rei culpa assignanda est quàm Hispanorum quibusdam, ejus navigationis peritis, qui Gallos eò ipsi deduxerunt, vel sola malitia, vel invidia impulsi, vel injurię ulciscendæ cupidine. Galli quidem, primò Hispanis ducibus usi,

eos cursus ex eo adeò exactè perdidicerunt, ut Hispanis ipsis nihil cederent: quúmque initio circa Hispaniolæ & S. Johannis insularum tantùm littora vagarentur, ubi ex iis locis non tantùm proveniebat prædæ quantùm solebat, progredi ulterius, & ad alias usque insulas, ipsásque adeò continentis provincias excurrere ausi sunt. Ergo non mare tantùm latrociniis infestarunt, sed infrà scripta quoque oppida & Hispanorum colonias populati sunt. Primùm in Hispaniola Portum-argenteum, Azuam, Jaquànnam & Maquannam diripuerunt exinaniéruntque multis inde abductis navibus fecisséntque idem ipsi San-dominici civitati, nisi arx munitissima ripæ fluminis imposita & æneis tormentis validissimis munita, eorum conatus repressisset: ut eam tentare ausi non fuerint, quamquam duces aliqui Galli id etiam comminarentur. Itaque Hispani metuentes ne alia aliqua parte in urbem Galli aliquandò irrumpant, quippe nullis cinctam muris, semper tempore belli diligentes excubias agunt: imò quum ibi morarer, cives aggere aut cespitibus circumdare instituisse eam pro certo ferebatur: quod tamen Maurorum & Nigritarum fugitivorum potius quàm Gallorum metu facere velle videbantur.

1. Quum inventis novis Insulis & mox continenti facilè appareret rem operosam & magnæ molis suo proprio agere Consilio & magistratu, cui regiorum vectigalium & redituum cura, cui provincialium causarum arbitrium, omnium denique expeditionum rerumque Indicarum regimen & cognitio subjiceretur: jam inde ab initio Ferdinandus & Isabella Catholici reges, Cameram seu collegium Hispali delectorum hominum instituere, quorum opera & autoritate colonorum & militum supplementa, commeatus, cæteraque ad classes instruendas necessaria, Præfectis ac Prætoribus, regiis auspiciis in Indiam Occident. navigantibus, suppeditarentur. Tum etiam apud eos negotiatores omnes, mercium, quas ex Hispania in Indiam portabant, genus & summam professi: inde quoque reversi, auri advecti, unionum ceterarumque rerum quas ex India reportarent, rationem redderent. Eam Cameram Indicæ contractionis domum vulgò vocabant. Postea anno MDXXIV. Carolus V. Cæsar Indicum Senatum, statum & solennem, publica scriptura & sigillo regio instructum, constituit; atque omnium Indicarum causarum supremam cognitionem, criminum animadversionem, pœnarum & veniæ discrimen: denique omnium rerum, quæ ex India in Hispaniam deferrentur, jus atque arbitrium sub ejus magistratus ditione esse voluit.

ANZULLES HISPANUS PRÆLIO NAVALI A GALLIS FUNDITUR.

Galli ab Hispanis capti. Avana Cubæ Insulæ colonia à Gallis diripitur.

CAP. III.

NNO MDXLIII. Petrus Anzulles tribunus militum è colonia nominis de duabus navibus & caravella una vela in Dominicã fecit, cum opibus quæ centum millium ducatorũ precium æquarẽt. In itinere cum ad Jaquannam applicuisset, comperit vix sex antè horis inde Gallicam navim solvisse, quæ depopulata civitate ignem tectis injecerat. Petrus, qui gloriæ impensè avidus esset, omni auro & argento in eo portu deposito, sublatis dolonibus altum petere intendit, & Gallicam navim quærere. Quam ubi adeptus est, expediere arma utrique, & magna vi infestis rostris concurrére. Æquo marte & paribus utrinque animis per quadrantem horæ pugnabatur, quum ecce in medio æstu certaminis Petrus cum nauticis aliquot ictu tormenti percutitur. Hispani, fractis duce ipso cæso animis, fugam arripiunt, brevíque in Dominicæ portum se condunt. Gallicæ navis Prætor insequi fusos negligens, cœptum iter peragere instituit.

Hispani à Gallis fusi.

ANNO supradicto, Gallicæ naves duæ usque ad Dominicæ viciniam provectæ, caravella una capta quæ onusta mercibus ad caput veli tendebat, ad Orientale Monæ insulæ latus ancoras iecere prædam aliquam expectantes. In earum una Cantabri aliquot (Biscainos vulgò vocant) vehebantur. Postquam eius rei certus nuncius ad regios Præsides, qui iuri dicundo in Dominica præerant, allatus est, liburnicas duas, quæ in portu stantes onera & discessum in Hispaniam parabant, celoces duas, & myoparonem unum armant, eiq; classiculę Carionem Trianam præficiunt. Ille solvit: Galli sequenti die Prætoriam navim, cum celoce una cęteræ classi pręeuntem, prospectantes, ratíque navim aliquam onerariam esse, quę in Hispaniam commearet, lęti admodum sese ad pugnam comparant.

Hispani, Galli ducis secordia Gallos vincunt.

VERÙM ubi mox propinquior conspectus duas alias naves & myoparonem aperuit, videruntq; eas naves rectà ad se tendere, tum Cantabri, qui in Gallicarum altera erant, veriti ne de se captis, tãquam subditis Regis Hispanię & perduellionis proditionísque manifestis, grave supplicium sumeretur: quod miliari amplius adhuc ab hoste abessent, & commodiore navigationis cursu uterentur, omisso omni sociorum respectu curáque, vela subrigunt & fugiunt.

ALTERIUS navis Prætor ubi se desertum à sociis videt, & jamjam sibi imminere Hispanam navim prętoriam cum celoce, neque alias supervenientes procul, neque ullam fugę viam patere, penitus consternatus deditionem facere instituit. Itaque milites ponere arma jubet, quippe amentię fore non prudentiæ dimicare

care velle: quando nulla ſpes eſſet ſe ſolùm adverſus quintuplicem hoſtium aciem pugnantem poſſe vincere: deditis verò (ſicut ipſi, quum vincerent, ſolerent) Hiſpanos clementer uſuros ex mutuis belli commerciis. Hæc Prætoris verba iracundè repulit Tormentarius quidam, Enimverò ſibi quidem, inquiens, deditionem non eſſe faciendam, ſed pugnandũ videri: & eundem, ſuo judicio, cęteris eſſe animum. Equidem malle fortiter dimicando mortem honeſtam oppetere, quàm tradentem ſe ultrò in manus inimicorum vitam inglorium trahere. Si paveret Prætor, cur ad bellum iret? etiamſi quintuplices hoſtes eſſent, & ipſe ſolus, ſe tamen ipſos ne pili quidem facere: quippe Hiſpanos in iis oris militarium artium maximè in navalibus præliis, planè rudes atque imperitos eſſe: inprimis tractandarum machinarum haud ſatis gnaros. Itaq; fidenter ſpondere ſe quatuor tormentorum ictibus prætoriam eorum navim perfractam demerſurum: neq; dubium, quin ea depreſſa cęteræ fugam caperent. Certè ſi Prætor huic Tormentario fidei atque autoritatis aliquantum pręſtare ſuſtinuiſſet, ipſorum rebus melius conſultum foret. Quũ enim judicaſſent omnes magnifica hæc ejus verba rebus ipſis & factis comprobanda eſſe, jamq; Gallicæ navi imminens Hiſpana, diſploſo tormento, clamaret, Adhuc adhuc pro Imperatore, veluti jam captæ inſultans: illi extemplò tam horrendo tormenti fulmine reſponſum eſt, ut parũ abſuerit, quin perfringeretur.

GALLICÆ Prætor, à pugnandi animo alienus, confeſtim è foris deſiliens, ignem è tormentarii manu abripit, alterum fulmen jam diſplodere parantis. Equidem ſi tum ignem tormento ille immiſiſſet, globumq; perinde periculoſo hoſtilis navis loco, ut primùm, intuliſſet, Hiſpana prætoria, uti dixerat, haud dubiè demergebatur. Imò niſi & ipſe Hiſpanus pręfectus movendis ſcriniis aliisq; oneribus intentus, foramen à globo factum ſtipare atq; explere properaſſet, credo vel uno eo ictu perituram fuiſſe, multa jam accepta aqua. Itaque ſine certamine capitur navis Gallica, & Dominicam abducitur, tam effuſa civitatis lætitia, ut ſi ipſa Gallia capta eſſet, Galli in cuſtodiam traduntur, maximè qui rerum maritimarum periti erant: Prætor ipſe in Almirantis domo propè aſſiduus erat: navim tormentis, rudentibus, velis, ancoris, cæteriſq; armamentis ſpoliatã & provectam in altum, Hiſpani injecto igni cremarũt. Ipſi mihi quum amicum quendam meum, qui in vinculis erat, inviſerem, cum Gallis illis ſæpe ſermo erat. Illi verò Prætorem ſuũ probris & diris lacerabant, qui turpem adeo deditionem feciſſet: unde duriter & inclementer habiti graviſſima incommoda paterentur. Paulò pòſt diviſi naveis quæ ex India ſolvebant, & in Hiſpaniam miſſi ſunt: in itinere quinq; eorum, qui Caravella una vehebantur, conjurant in Hiſpanos, eoſq; de improviſo adorti in altum præcipitant. Ita potiti caravella, onuſta ſaccharo & quindecim millibus ducatorum ex vectigalibus regiis, cum tam opima præda in Galliam aufugiunt.

Hiſpani de captis aliquot Gallis triumphant,

ANNO MDXXXVI. in Cuba inſula, portum Avanæ invectus myoparo unus Gallicus perexiguus (à Gallis vulgò dicitur *Patax*) qui tempeſtate à Prætoria navi disjectus & eò delatus fuerat, oppidũ ipſum cepit. Hiſpani quod eius oppidi domus ferè ligneæ & palea tantùm tectæ eſſent, metuentes ne id Galli incenderẽt, ſeptingẽtis aureis ducatis, incolumitatẽ municipii ab illis pacti ſunt. Galli eo precio contẽti, abeũt. Poſtridie cum tres maiores naves è nova Hiſpania profectæ eò appuliſſent, Johannes de Roias Præfectus eius oppidi eas aurum, argentũ & quæcunq; alicuius precii eſſent, in terrã exponere, Gallorumq; veſtigia ſubſequi iubet.

Hiſpani colo niarum ſuarum incolumitatem à Gallis pecuniâ redimunt.

Illæ

Illæ confestim singulæ ordine portu egressæ præeunte. Prætoria scaphis ad puppes religatis, haud procul oppido, in flexu promontorii cujusdam, ad ostium vicini fluminis Gallos assequuntur. Prætoria navis in Gallicum myoparonem sola invehi non ausa, impetum sustinebat, donec cæteræ naves adessent. Galli ubi hostem cunctari vident, neque illi satis esse ad lacessendam pugnam animi, aliquot tormentorum globos displodere incipiunt. Inde Hispanis tantus terror injici, ut nulla defensione tentata, turpiter in fugam versi, & scapha etiam amissa, milites permistis nautis ingenti cum tumultu in terram evaderent. Aliarum navium una, quæ non procul sequebatur, ubi à Prętoriæ navis militibus effusam fugam fieri videt, proram vertit & ipsa, & qui in ultima erant deinceps fugiendi exemplum sequuti sunt. Ita Galli primò territi ac propè certi captivitatis, repentè fusis pręter spem Hispanis, summa cum voluptate tres eorum naves corripiunt: ac denuò ad Avanam regressi, quum nummorum alterum tantum, quantum prius, ut parcerent oppido, à civibus extorsissent, inde porrò abiere.

Ex eo Hispani domus è lapide struere cœperunt, arcemq; imponere portus littori adversus incursiones Gallorum bombardis & machinis ingentibus munitam. Situm est id oppidum in planitie mari vicina qua orientem spectat: domus instar, cujus porta optimè clausa cetera omnia circum nuda atque aperta sint, nullis cinctum muris, ut cuilibet, quacunque velit, eò pateat aditus. Itaque ejus arcis quam Hispani in ore ipsius portus immoliti erant, certiores facti Galli sad ostium Chiореræ fluminis (id sex millibus passuum ab urbe abest) applicant: & circiter mediam noctem in terram egressi, de improviso sub primam auroram magno tumultu urbem invadunt. Hispani nec opinatu hostium adventu & fremitu excitati, desiliere è cubilibus, & qua quisque poterat alius in alia porta in sylvas diffugere. Ita Galli ædificatam ab Hispanis in ea insula coloniam diripuerunt. *Avanæ situs.*

1. Mona insula inter Hispaniolam & insulam S. Johannis de Portu-divite 17. gradibus ab Æquinoctiali linea Septentrionem versus, abest: exigua, depressa & plana: sex millibus passuum, id est, tribus leucis, circiter in circuitu patet. Paucis Christianis & Indis habitatur. Piscinis abundat, aqua dulci & cancris optimis. Est & alia Mona insula Britanniæ proxima.

2. Avana, Cubæ insulæ colonia & portus, in Septentrionali ejus littore sita.

HISPANI

HISPANI PER SPECIEM COLLOQVII GALLOS CIRCUMVENTOS trucidant. Galli eorum perfidiam ulciſcuntur, & Hiſpanicas colonias in Cuba, San-Johannis & Jamaica Inſulis diripiunt.

CAP. IV.

ANNO LIV. flagrantibus inter Carolum V. & Henricum Galliæ Regem bellis, Gallica una navis ad San-Jacobum, Cubæ inſulę caput, cum octoginta militibus, appellens, civitatem diripuit & exinaniit. Atque inde è veſtigio ad Avanam tendens, expoſitis ad Chioreram militibus, hora una ante lucem oppidum ingreſſi Galli, aliquot Hiſpanos ſpoliarunt: alii fuga ſe proripuere, Galli ſingulas municipii domus irrumpentes, opimam ſe prædam inventuros rati, manibus propè vacuis reverſi ſunt. Quippe Hiſpani quum ſæpius jam Gallorum populationibus vexati eſſent, veriti, ne idem quoque deinceps accideret, facultates omnes ſuas in prædiis & villis habebant. Interea verò, dum Galli ſcrutandis & exhauriendis domibus intenti ſunt, duo Hiſpani à ſenatu Coloniæ ad eorum Prætorem mittuntur: primùm qui quam multi illi eſſent, per ſpeciem legationis propiùs explorarent: deinde pretio cum illis paciſcerentur, ne oppido ignem injicerent. Quum de redimenda colonia & captivis, qui in Gallorũ manus venerant, inter eos ageretur, Gallus prætor ſex millia ducatorum pretium ſtatuit & flagitat. Hiſpani ſe inopes eſſe dicere, & omnes ſuas facultates ejus ſummæ pretium æquare non poſſe. Itaque ea de re ſibi adeundos & docendos eſſe magiſtratus, ſine quorum & ſenatus ipſius ſententia nihil tranſigere ipſis per ſe licitum eſſet. Quare poteſtate abeundi à Prætore impetrata, fidéque data ſe poſtera die cum certo reſponſo reverſuros, urbe excedunt.

Hiſpani per ſimulationem compoſitionis Gallos circumveniunt.

LEGATI ad ſuos reverſi, rem ad Johannem d'Oriens ceteróſque civitatis gubernatores referunt. Illi multitudine hoſtium cognita & quantam pecuniæ ſummam peterent, in diverſas ſententias abiere. Major pars, enimvero pactionem omnem cum eo hoſte abnuere: Gallos ferro potius, quàm auro arcendos: nec pecunia, ſed haſtarum & tormentorum ictibus explendos eſſe prædones iſtos pridem noviſſima exempla meritos, qui latrociniis tantùm & rapto viverent. Neque multitudine formidabiles eſſe, neque ut altero tanto plures eſſent, vel teruncio eſſe æſtimandos: ac vel paucos illos equos, qui ſibi ſupereſſent, ad eos proterendos ſufficere. Alii contra ſentiebant, Tutius videlicet

 eſſe,

esse, sævienti necessitati summittere animos & servire tempori, quàm sese ac sua omnia fortunæ arbitrio permittere: qui aliter censerent, facilè eo imprudentiam suam prodere, quòd hostem contemnerent. Quamobrem placere iterum mitti legatos ad Gallum prætorem, qui certius de pecunia ipsius voluntatem explorent: quod si de pecuniæ imperatæ summa nihil prorsus remittere velit, attamen obligatæ fidei liberatione utique illi satisfactum iri. Postremò, ubi hæc ita præstitissent, nisi conditiones placerent, tum alio consilio, quodcumque optimum visum esset, non intempestivè usuros. Sed multorum inconsulta opinio plus quàm paucorum prudens consilium valuit. Itaque aciem instruunt, & familias, id est, Numidica servitia; armant Hispani, centúmque & quinquaginta circiter militum manu collecta, noctu apud Gallos omnia soluta & sopita inventuros rati, in urbem irrumpunt, vociferantes 1, San-Jacob, San-Jacob, & emissis pilulis plumbeis, quatuor Gallos interimunt, in iis Prætoris ipsius nepotem. At ceteri Galli, nihil defixis aut perculsis pavore animis, stratis excussi pedibus sese excipiunt, & raptis confestim armis animosè propugnant. Nec tulere impressionem ex adverso factam Hispani, sed ad primum glandium plumbearum nimbum, quem Galli effudere, turbati vertunt terga & sylvarum latebris sese sepiunt.

Galli perfidiam Hispanorum atrocißimè ulciscuntur.

PRÆTOR ipse Gallus totam eam noctem, statione circa urbem disposita, in excubiis pernoctavit, ita supra modum incensus propter cædem suorum ac sui maximè nepotis, semetipse ultrò incusans, quòd Hispanorum fidei & promissis credidisset. Ut illuxit, à militum suorum parte, quicquid picis reperiri posset, colligi jubet (erant autem in oppido multæ picis capsulæ eò ex Hispania convectæ ad ferruminandos navium textus) eaque inungi domuum portas, fenestras, laquearia, denique ubicunque materia & lignei operis aliquid esset: mox ignem tectis injici, & parietes ipsos solo æquari, atque à fundamentis erui. Jámque domus conflagrare cœperant, quum ipse ad templum pro- » fectus, ne ei quidem pepercit. Id spectaculum flagrantis urbis eminus è pro- » pinqua sylva Hispanus quidam conspicatus, equo utique fretus, Gallorum du- » cem suppliciter ac demissè adiens, Fortissime Prætor, inquit, non te satis habuisse ad explendum animum tuum universam civitatem solo æquasse, nisi templo Dei etiam ignem injiceres? Ad hæc verba Prætor arroganter respondit, Homines, inquit, quibus nulla fides est, ne templo quidem indigent. Tandem verò dirutis domibus omnibus, arcem quoque ipsam direptam solo tenus dejiciunt: & dux, navem portum invehi, omnémque egestam ex urbe prædam eò stipari jubens, ferocitérque Hispanis pestem minitans, inde excessit. Paucos post dies, quam hæc acciderant, ipse eum portum ingressus, deformes adeo ruinas illas conspexi, ut vix ulla tectorum vestigia & situs dignosci posset.

Frustra pietatem venditat, qui fide sociali caret.

SAN-GERMANUM colonia est in insula S. Johannis de portu-divite extructa. eam quum mari vicinam Galli sæpe diripuissent, Hispani translatam ex eo loco in sylvam quandam sex millia passuum procul à littore introrsus in mediterranea retraxerunt, ita se nimirum tutiores & extra periculum futuros rati. Sed ne sic quidem ipsi satis delituerunt. Id enim ubi rescivissent Galli, ad sylvestrem usq; illum nidum progressi sunt. In 2, Jamaica insula Hispalim seu Sevilliam, viginti quatuor

quatuor fermè tectorum oppidum, octo passuum milliaria distantem à mari, diripuerunt.

Per eadem hæc tempora Carthagine (ea est urbs & provincia Indicæ continentis) Judex quidam fortè nautam, cui aliqua de causa infensus esset, virgis cædi jussit. Ille mox liberatus in Hispaniam atque inde in Galliam transgressus, contractis quinque navibus postmodum Indiam repetiit. Jactisque in Carthaginensis portus ostio ancoris, centum milites in scaphas navium transgressos in littus exponit. Illi una ante lucem hora egressi in terram, Hispanos omnes sopitos opprimunt, domúsque vi irrumpentes, quę partim ligneæ, partim ex arundinibus contextæ sunt, omnes palmarum foliis contectæ, omnia tumultu & clamore miscent. Nauta cum aliquot Gallis Judicis domum ingressus, qui ipsum virgis cædi jusserat, eum repetitis sicæ ictibus confodit: alii aliò ad prædam discurrunt. Hispanorum maxima pars fuga sese proripuit, nonnulli interempti, alii captivi facti sunt. Ita direpta est & incensa Carthago nova, unde Galli ex manubiis & pretiis captivorum amplius centum & quinquaginta millia ducatorum tulerunt.

Carthago nova, Hispano duce præeunte, à Gallis diripitur.

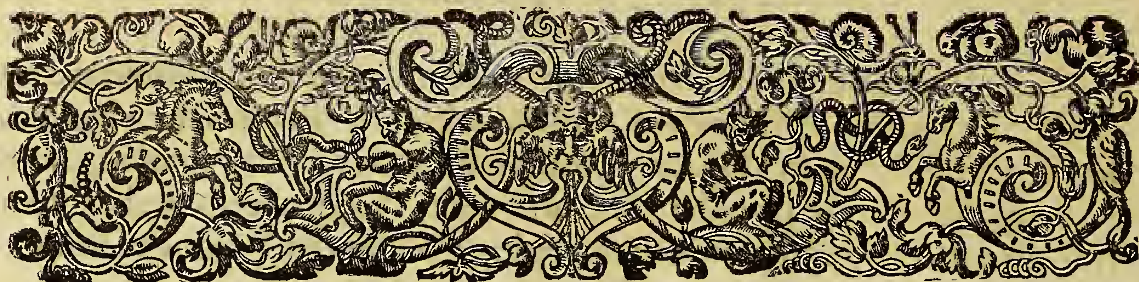
Aliæ naves Gallicæ ante & post hæc omnem illam oram præterlegentes San-marthæ & capitis veli colonias, & alia loca dirupuerunt. Postremò, ut aliquando de his Gallorum gestis agere desinam, quo tempore in Cubagua unionum piscatus florebat, Gallica una navis eò fortè applicuit. Hispani ea profecta & agnita, lintres duos patrios quinquaginta Indis onerant, eósque arcubus & sagittis armatos, adversus eam navim mittunt, persuadéntque, qui in ea erant, pædicones esse, quos nisi perdere occuparent, egressuros in terram multísque eorum captis, tanquam fœminis, ad nefandam venerem abusuros. Indi prorsus ita esse rati, nihil intermittunt, donec navim assequantur.

Hispanicum stratagema in Gallos.

Galli sine ulla periculi suspicione aut metu, nudos homines otiosè contuebantur, rati fortè, opinor, illos spectatum eò & sui visendi gratia confluere, aut ad commercium unionum. Sed ut navi propinquarunt barbari, pro margaritis sagittas in Gallos emittere, & eorum aliquos transfigere. Galli, qui unionum, qui ibi capiuntur, peritiores essent, quam venenatæ illius herbæ, cujus succo Indi sagittarum aculeos tingunt, postquam se saucios & lethales esse eas sagittas animadvertunt, nulla interposita mora sublatis velis abeunt. Neque deinceps, quantum intelligere potui, navis ulla Gallica eo applicuit. Ea arte atque astu Hispani jam pleni formidinis infestas Gallorum manus effugerunt.

1. San-Jacobus, primaria Cubæ insulæ colonia & Episcopatus sedes: tuto & tranquillo portu nobilis.

2. Jamaica insula, ad Orientem Hispaniolæ, XXV. ab ea leucarum intervallo discreta, XVII. gradibus ab Æquinoctiali limite distat. Ejus caput nova Hispalis, & titulo Abbatiæ primariæ sedes: cujus primus Abbas fuit Petrus Martyr Mediolanensis, is cujus extant tres de rebus Oceanicis Decades.

CARTHAGINENSIUM ET SAN-MATHENSIUM INDORUM MORES,

& commercia. Hiſpani ſmaragdos & aurum ab illis extorquent: & pro beneficio, bella, ſervitutem & rapinas reponunt.

CAP. V.

VNDECIMO poſt adventum meum in Hiſpaniolam menſe, navim in Indicam continentem vela facere parantem conſcendens, è San-dominici urbe ſolvi. Sexto poſt diſceſſum die, *1*, nivoſi San-marthæ montes nobis ſeſe aperuere, brevíque inde ad Carthaginem appulimus, quam 2, quòd inſulam ipſis portus faucibus objectam habeat, ut Carthago nova in Hiſpania, ita Hiſpani nuncuparunt. Hæc inſula octo millia paſſuum in longitudinem, tria in latitudinem patens, quo primum tempore Hiſpani eas provincias attigerunt: tota Indicis piſcatoribus habitabatur: nunc verò vix ulla mapalium reliqua veſtigia exſtant. Neque id mirum ulli eſſe debet: quando & aliis omnibus in provinciis tum maritimis tum mediterraneis, quas Hiſpani tranſcurrerunt, vix miſeræ ullæ Indicarum gentium reliquiæ reperiuntur. Tanti mali cauſa eſt, quòd illi populi, quamdiu vires ſuppeditarunt, Hiſpanorum amicitiam accipere nunquam ſuſtinuere, propter intolerabilem eorum ſævitiam atque atroces injurias in ſe ac ſuos ab iſtis editas.

Indi Hiſpanorum amicitiam reſpuũt.

FRUCTUUM, piſcium, rerúmque aliarum vitæ tuendæ neceſſariarum copiam habent. Pudenda bombycino velo contegunt. In bellis non minus fœminæ 3, quam viri præliantur: ſagittæ venenatæ, tela ſunt: hoſtes captos & cæſos mandunt, & multos quidem Hiſpanos eo modo carnes & fruſta fecere, ceteríſque omnibus ita, ſi poſſint, utuntur. Solennia ſua olim celebrantes, quam maximè feſto & pulcherrimo cultu poterant corpus ornantes, bullis armilliſque ex auro, unionibus & ſmaragdis, brachia, crura, faciem reliquáſque omnes corporis partes impediebant.

PRÆCIPUÆ eorum merces, ſal, piſces, piper 4, quæ in ea continentis loca deferunt, ubi ea deficiunt, & aliis rebus permutant. Proſperis ſuis quondam temporibus pulcerrimos & nobiliſſimos frugum, fructuum, bombycis ſeu goſſipii, pennarum, monilium, auri, multiplicium unionum, ſmaragdorum, mancipiorum, aliorúmque ſuæ terræ commodorum, mercatus inſtituebant: ac mutuo inter ſe commercio, quibus quiſque egebat, ea capiebat ſine ulla cupiditate aut avaritia,

Indica in mutuis commerciis ſimplicitas.

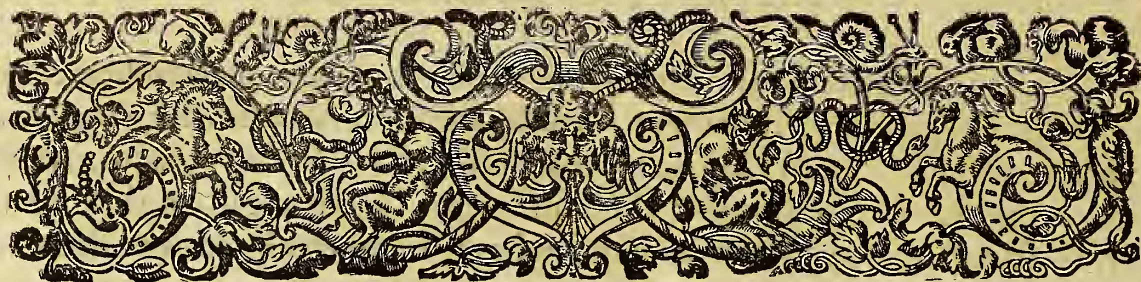
ritia, & Cape, ajebat alteri, hoc, & tu invicem mihi iſtuc dato. Neque quidquam ferè magis apud eos in pretio eſt quàm eſculenta & cibi, quamquam hodie major pars earum gentium, quod à nobis hauſit, jam temporalia quoque hæc bona cariſſima habere & venerari didicit. Sed vel in hac corruptela non pauci reperiuntur, qui non ea tanti nunc, quanti paulò ante faciant.

Hic quod mihi aliquando uſuvenit referam. Quum fortè eſuriens in domum cujuſdam Indi incidiſſem, petiiſſémque ab eo, an pullum gallinaceum venalem haberet: reſpondit ille, Se verò habere, ſed quid vellem contra ipſi dare, petiit. *Pecuniarum contemtus apud Indos.* Ego monetæ nummum unum offero (Regalem vulgò vocant) ille nummo è manu mea ſumto, quærit, quid pullo facere vellem: Comedere, inquam. Indus me contra in faciem intuens, Regalémque inter dentes tenens, velut demorſurus, Chriſtiane (inquit) ſi tu me vis dare tibi, quod edas, præbe tu mihi viciſſim, quo ipſe veſcar. nam quod tu hîc mihi das, nullius uſus eſt. Quod ſi nolis, recipe tuum Regalem, ego verò pullum meum commedam. Ita eluſus ab iſto, alterius domum me contuli, qui mihi pullum dedit.

Inter Carthaginem & S. Martham ingens & rapidum flumen occurrit, quod tanto impetu inſtar torrentis in mare devolvitur, hieme præſertim, ut retroacto æſtu præterlabentes illac naves, facilè inde aquam dulcem capere poſſint. Gonzallus Ximenez Doctor, Petri Lugi ejus provinciæ Præfecti legatus, quum diteſcere cuperet, cum XLV. Hiſpanis & myoparonibus duobus flumen illud *Smaragdi apud Indos Occid. inventi novam avaritiæ Hiſpan. materiem & flammam ſubdunt.* ſubire adverſum aggreſſus, dum per circumjectas ripæ gentes vagatur, ſmaragdos aliquos reperit: quúmque ex ipſis intellexiſſet, unde illos ſumerent, progredi ulterius ſtatuit, neq; prius finem facere, quàm cautes aut fodinas reperiſſet, quæ eas opes gignerent. Tandem quum aliquot provincias peragrando emenſus, in Bagottam principem ditiſſimum (ex falſo vulgi Hiſpanorum judicio) incidiſſet Doctor partim gratia, partim rapina magnam auri vim ab eo extorſit, mox petiit, unde ſmaragdos ſumerent. Bagotta Chriſtianorum immodicam avaritiam deprehendens, ut eos ſuis finibus expelleret, illóſque à ſe amoliretur, in valle Tunia effodi eas reſpondit. Hoc audito Doctor cum ſuis ab eo digreſſus, ſuperatis montibus quibuſdam, quos Indi obtinebant in vallem Teſſucam pervenit. Ejus pro- *Fraus fidem in parvis ſibi præſtruit, ut quum opere precium ſit cum mercede magna fallat.* vinciæ regulus erat Simandoca. is quum Hiſpanos modeſtè & ſine ullo detrimento per fineis ſuos iter facientes videret (quippe vetuerat Doctor ſeverè, ne quis quidquam ſine permiſſu indigenarum capere aut attingere auderet, idq; ut gratiam & bonam famam inter eas gentes ſibi conciliaret) ille, inquam, eos nihil tranſitu prohibere conatus, hoſpitaliter etiam & comiter excepit. Inprimis verò Doctor ab eo de ſmaragdorum fodinis ſciſcitatus eſt Regulus, peramicè eum ad locum deduxit. Vigintiquinque circiter millia paſſuum ab ipſius ditione aberat tumulus editus, arido & nudo herbis atque arboribus ſolo. Ibi magnam vim *Barbari neceſſaria pulcris anteponunt.* gemmarum à ſuis ſubditis effodi jubet, eáſque cum aliis opibus atque auro Doctori largitur, nempe qui ea parvi faceret, pluríſque duceret ſalis lancem unam quàm aurum omne & totum illum ſmaragdorum montem.

Cum hoc pulcerrimo & ditiſſimo munere ad San-marthanam coloniam Doctor reverſus, nuper inventæ provinciæ famam ſpargit, quæ adeo auro & ſmaragdis abundaret. Omnes viſendi cupido inceſſit: in primis Petrus Lugus ceteris avidior, arma, navigia, equos, ceteráque ad eam expeditionem neceſſaria compa-

C 3 rat:

CARTHAGINENSIUM ET SAN-MATHENSIUM INDORUM MORES,

& commercia. Hiſpani ſmaragdos & aurum ab illis extorquent: & pro beneficio, bella, ſervitutem & rapinas reponunt.

CAP. V.

VNDECIMO poſt adventum meum in Hiſpaniolam menſe, navim in Indicam continentem vela facere parantem conſcendens, è San-dominici urbe ſolvi. Sexto poſt diſceſſum die, 1, nivoſi San-marthæ montes nobis ſeſe aperuere, brevíque inde ad Carthaginem appulimus, quam 2, quòd inſulam ipſis portus faucibus objectam habeat, ut Carthago nova in Hiſpania, ita Hiſpani nuncuparunt. Hæc inſula octo millia paſſuum in longitudinem, tria in latitudinem patens, quo primum tempore Hiſpani eas provincias attigerunt: tota Indicis piſcatoribus habitabatur: nunc verò vix ulla mapalium reliqua veſtigia exſtant. Neque id mirum ulli eſſe debet: quando & aliis omnibus in provinciis tum maritimis tum mediterraneis, quas Hiſpani tranſcurrerunt, vix miſeræ ullæ Indicarum gentium reliquiæ reperiuntur. Tanti mali cauſa eſt, quòd illi populi, quamdiu vires ſuppeditarunt, Hiſpanorum amicitiam accipere nunquam ſuſtinuere, propter intolerabilem eorum ſævitiam atque atroces injurias in ſe ac ſuos ab iſtis editas.

Indi Hiſpanorum amicitiam reſpuūt.

FRUCTUUM, piſcium, rerúmque aliarum vitæ tuendæ neceſſariarum copiam habent. Pudenda bombycino velo contegunt. In bellis non minus fœminæ 3, quam viri præliantur: ſagittæ venenatæ, tela ſunt: hoſtes captos & cæſos mandunt, & multos quidem Hiſpanos eo modo carnes & fruſta fecere, ceteríſque omnibus ita, ſi poſſint, utuntur. Solennia ſua olim celebrantes, quam maximè feſto & pulcherrimo cultu poterant corpus ornantes, bullis armilliſque ex auro, unionibus & ſmaragdis, brachia, crura, faciem reliquáſque omnes corporis partes impediebant.

PRÆCIPUÆ eorum merces, ſal, piſces, piper 4, quæ in ea continentis loca deferunt, ubi ea deficiunt, & aliis rebus permutant. Proſperis ſuis quondam temporibus pulcerrimos & nobiliſſimos frugum, fructuum, bombycis ſeu goſſipii, pennarum, monilium, auri, multiplicium unionum, ſmaragdorum, mancipiorum, aliorúmque ſuæ terræ commodorum, mercatus inſtituebant: ac mutuo inter ſe commercio, quibus quiſque egebat, ea capiebat ſine ulla cupiditate aut avaritia

Indica in mutuis commerciis ſimplicitas.

talked; but in practical matters it was the steadiest of all American types; perhaps the most efficient; certainly the safest.

ritia, & Cape, ajebat alteri, hoc, & tu invicem mihi iſtuc dato. Neque quidquam ferè magis apud eos in pretio eſt quàm eſculenta & cibi, quamquam hodie major pars earum gentium, quod à nobis hauſit, jam temporalia quoque hæc bona cariſſima habere & venerari didicit. Sed vel in hac corruptela non pauci reperiuntur, 5, qui non ea tanti nunç, quanti paulò ante faciant.

Pecuniarum contemtus apud Indos.

Hic quod mihi aliquando uſuvenit referam. Quum fortè eſuriens in domum cujuſdam Indi incidiſſem, petiiſémque ab eo, an pullum gallinaceum venalem haberet: reſpondit ille, Se verò habere, ſed quid vellem contra ipſi dare, petiit. Ego monetæ nummum unum offero (Regalem vulgò vocant) ille nummo è manu mea ſumto, quærit, quid pullo facere vellem: Comedere, inquam. Indus me contra in faciem intuens, Regalémque inter dentes tenens, velut demorſurus, Chriſtiane (inquit) ſi tu me vis dare tibi, quod edas, præbe tu mihi viciſſim, quo ipſe veſcar. nam quod tu hîc mihi das, nullius uſus eſt. Quod ſi nolis, recipe tuum Regalem, ego verò pullum meum commedam. Ita eluſus ab iſto, alterius domum me contuli, qui mihi pullum dedit.

Smaragdi apud Indos Occid. inventi novam avaritiæ Hiſpan. materiem & flammam ſubdunt.

Inter Carthaginem & S. Martham ingens & rapidum flumen occurrit, quod tanto impetu inſtar torrentis in mare devolvitur, hieme pręſertim, ut retroacto æſtu præterlabentes illac naves, facilè inde aquam dulcem capere poſſint. Gonzallus Ximenez Doctor, Petri Lugi ejus provinciæ Præfecti legatus, quum diteſcere cuperet, cum XLV. Hiſpanis & myoparonibus duobus flumen illud ſubire adverſum aggreſſus, dum per circumjectas ripæ gentes vagatur, ſmaragdos aliquos reperit: quúmque ex ipſis intellexiſſet, unde illos ſumerent, progredi ulterius ſtatuit, neq; prius finem facere, quàm cautes aut fodinas reperiſſet, quæ eas opes gignerent. Tandem quum aliquot provincias peragrando emenſus, in Bagottam principem ditiſſimum (ex falſo vulgi Hiſpanorum judicio) incidiſſet Doctor partim gratia, partim rapina magnam auri vim ab eo extorſit, mox petiit, unde ſmaragdos ſumerent. Bagotta Chriſtianorum immodicam avaritiam deprehendens, ut eos ſuis finibus expelleret, illóſque à ſe amoliretur, in valle Tunia effodi eas reſpondit. Hoc audito Doctor cum ſuis ab eo digreſſus, ſuperatis montibus quibuſdam, quos Indi obtinebant in vallem Teſſucam pervenit. Ejus provinciæ regulus erat Simandoca. is quum Hiſpanos modeſtè & ſine ullo detrimento per fineis ſuos iter facientes videret (quippe vetuerat Doctor ſeverè, ne quis quidquam ſine permiſſu indigenarum capere aut attingere auderet, idq; ut gratiam & bonam famam inter eas gentes ſibi conciliaret) ille, inquam, eos nihil tranſitu prohibere conatus, hoſpitaliter etiam & comiter excepit. Inprimis verò Doctor ab eo de ſmaragdorum fodinis ſciſcitatus eſt Regulus, peramicè eum ad locum deduxit. Vigintiquinque circiter millia paſſuum ab ipſius ditione aberat tumulus editus, arido & nudo herbis atque arboribus ſolo. Ibi magnam vim gemmarum à ſuis ſubditis effodi jubet, eáſque cum aliis opibus atque auro Doctori largitur, nempe qui ea parvi faceret, pluríſque duceret ſalis lancem unam quàm aurum omne & totum illum ſmaragdorum montem.

Fraus fidem in parvis ſibi præſtruit, ut quum opere precium ſit cum mercede magna fallat.

Barbari neceſſaria pulcris anteponunt.

Cum hoc pulcerrimo & ditiſſimo munere ad San-marthanam coloniam Doctor reverſus, nuper inventæ provinciæ famam ſpargit, quæ adeo auro & ſmaragdis abundaret. Omnes viſendi cupido inceſſit: in primis Petrus Lugus ceteris avidior, arma, navigia, equos, ceteráque ad eam expeditionem neceſſaria compa-

Divitiarum admiratio avaritiam, avaritia bella & cædes gignit.

parat: quúmque paucos circa se haberet milites, Carthaginem ad delectum habendum mittit. Ut libitum instructus, quum ad Bagottę finium limites pervenisset, & ad illum vicinósque regulos Christianorum adventus fama perlata esset, scelerúmque ac facinorum quæ ubique nefanda ederent, sumtis armis illi arcere vim advenarum & libertatem suam propugnare properant. Sed ubi ventum ad manus, barbari omnibus ferè præliis vincebantur. Itaque quum & jam multis ipsorum cæsis res ad internecionem gentis spectare videretur: Christianis verò nova subinde auxilia Carthagine & San-martha summitterentur, fesísque ac sauciis recentes succederent: spem omnem pellendi eos à suis finibus exuunt, victíque metu ne cladibus attriti ad vastitatem tandem redigerentur, abjiciunt arma & pacem exposcunt. His artibus Hispani maximam ejus provinciæ partem subegere.

PETRUS Lugus levibus aliquot præliis Indos expertus, & transcursus gentibus multis omnia igni, ferro, latrociniis, quacumque ibat infesta faciendo, cum magna auri & smaragdorum copia San-martham reversus est. Hæc provincia ab Hispanis granatæ-novæ regnum dicta est, & Georgius Robledus Tribunus militum, quum ibi coloniam condidisset, Carthaginem eam nuncupavit, propterea quod omnes ferè ejus oræ perdomitores ac coloni, qui ibi erant, quum ipse eo applicuit, Carthagine nova Hispaniæ ubi orti erant. Illi magnam inde smaragdorum copiam effoderunt, & porrò etiamnunc effodiunt.

1. *SAN-MARTHÆ portus in continenti Indiæ, undecim tantùm gradibus ab Æquiquinoctiali lineà in Septentrionem distat, sub altissimis montibus, qui, mirum dictu, inter tantos ardores, opaci fidique nivibus, primi nautis ex alio prospectantibus ea littora aperiunt.*

2. *MOX sub finem ejus capitis aliam ejus nuncupationis rationem videtur reddere. Sed hîc loquitur de ipso portu seu tota ea ora, quam objectu insulæ situm Carthaginis novæ, quæ in Hispania est, referentem, sic vel Columbus vel primi Hispani nominarunt. Illic verò agit de colonia, quæ à Carthaginis Hispanici civibus, in novæ Granatæ provincia XL. passuum millibus à San-marthensi portu condita est. Porro objectam Carthaginensem insulam Barbari indigenæ vocant Codego, uti Carthaginenses Hispani suam scombriam appellant. De cujus situ vide T. Livium Annal. lib. 26.*

3. *ANNO MDIX. Martinus Ancisus adversus Zenuenses ejusdem oræ accolas bellum gerens, unam cepit 20. annos natam, quæ viginti octo Christianos sua manu interfecerat. Gomara Hist. Gen. lib. 2.*

4. *Toto continentis tractu in quo Nova Carthago, etiam in novo regno, magnus est usus piperis cujusdam oblongi, quod majore acrimonia præditum Orientali, magisque aromaticum & iucundiorem odorem spirat quàm Axi seu Capsicum, id est, Piper Indicum vulgare. Nic. Monard. de simpl. medicam. Indiæ Occid.*

5. *QVO liquidius appareat, quanto in contemtu divitiarum vivant Occidentales Indi, hîc ex Johannis Lerii, amici mei, libro quem nuper Gallicè de suis peregrinationibus edidit, bona fide transcribam ipsius cum Brasiliensi barbaro colloquium: Mirantur* (inquit) *non mediocriter nostri Tovoupinambaultii (de quadam Brasiliæ gente agit, quicum Gallis societas erat) quum vident Gallos aliosque advenas è procul remotis terris venientes, tantum laboris sumere ut Araboutano suo (id est, Brasilio seu coccineo ligno) naves onustas revehant. Itaque magno natu quidã ex barbaris hunc in modum me super ea re aliquando interrogavit: Quid sibi vult,*

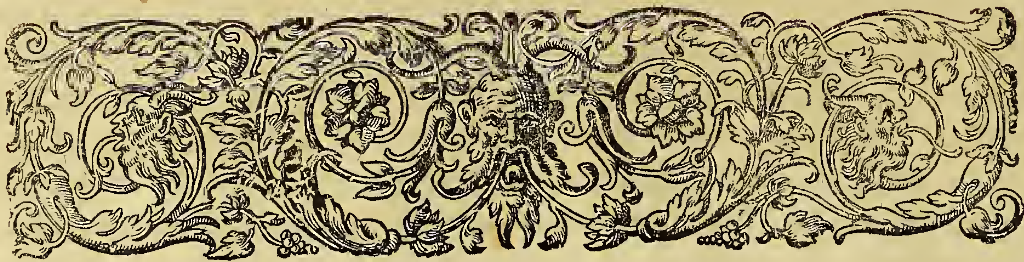
inquit,

inquit, quod vos Mair & Peros (*id est, Galli & Portugalli*) *tam procul petitum ligna veniatis? Nulláne vobis ligna ad focum tellus vestra suppeditat? Tum ego: Suppeditat verò, inquam, & quidem magna copia: sed non ex eo genere arborum, quales vestræ sunt: Brasilium inprimis, quod hinc nostri non ad urendum, ut tu existimas, sed ad tingendum exportant: sicuti & vos eo faniculos vestros bombycinos, pennas, aliaque rerum inficitis. Hic ille protinus excipiens: Verùm tantáne ejus ligni copia vobis opus est? Enimverò, inquam, quum enim (ut hominis animum admiratione suspenderem) apud eos vel unus mercator plures coccineos pannos, plures cultellos & forfices (nota ipsi & familiaria exempla subjiciens) plura specula possideat, quam quanta huc ad vos unquam allata sunt: solus ille omne Brasilium coëmet, quo plures hinc naves onustæ redeunt. Ah? (inquit Barbarus) mira planè mihi narras. Mox eorum, quæ audiverat, memor, percontari ultra perrexit: At, inquit, vir ille adeo locuples, quem tu refers, non moritur? Moritur, moritur (inquam) ut & alii homines. Ibi tum ille (ut isti Barbari commentari amant, & cœptum sermonem nullis interruptum diverticulis, ad finem usque haud absurdè pertexunt) quærere ex me: Ergo, inquit, eorum, quæ iste moriens bona reliquit, quis heres est? Liberi ejus, inquam, si habet: si non habet, fratres, sorores, aut proximi ejus adgnati. Quum hæc dixissem, Equidem, (inquit meus ille haud sanè ineptus senex) facilè hinc animadverto vos* Mair (*id est, Gallos*) *esse insigniter fatuos; Nam quid trajiciendo mari tantopere vos fatigari necesse est, in quo superando (sicuti nobis quidem huc appulsi dicitis) tantùm malorum exhauritis? nempe ut liberis vestris, aut superstitibus cognatis, opes quæratis. Tellus quæ vos aluit, non illis quoque alendis sufficiet? Nos quidem, & liberos & propinquos habemus, eosque, ut tu vides, summa caritate amplectimur? sed quum confidamus, fore, ut post mortem nostram terra, quæ nos aluit, eadem & illos quoq; enutriat, in eo acquiescimus.*

Hactenus ille.

GERMA-

GERMANI ALIQVOT HISPANORUM EXEMPLIS EDOCTI, INDOS vexant. Illi injuriarum pertæsi, quæsita morte intereunt. Valle-tuniensium religio, arma & mores.

CAP. VI.

Supra hujus lib. cap. 5.

ELZARI (id est, Velzarorum, ii Germani mercatores sunt, procuratores seu mancipes) audito tam ingenti lucro oblato, è Valentiola profecti & ipsi, ac terrestri itinere asperrima loca & nivosos San-marthæ montes, ducibus Indis gnaris locorum prętergressi, tandem in Smaragdorum provinciam perveniunt. Inde excursionibus factis & direptis aliquot gentibus, spoliis onusti in suam provinciam remeant. Sed Indi ubi se assiduis injuriis vexari & undique opprimi à peregrina gente animadvertunt, pertęsi tot laborum & miseriarum, diris exsecrantes & blasphemantes Christianum nomen, vulgò sylvas ingressi informem exitum deligebant. Fœminæ pariter ac viri certatim eò confluentes suspendia quærebant, & quibus frangendæ gulæ laquei deerant, ut in gente plerunque nuda alii ālios adjuvantes, deligatis ad ramos arborum comis, jactóque in præceps corpore, acerbissimis lamentis horrendo cum stridore atque ululatu cœlum & terram implebant, donec miserrimæ vitæ finem tandem invenirent.

Indi vitam fugere, quàm Hispanicam tyrannidem perferre malunt.

VALLIS-TUNIÆ & finitimorum locorum incolæ 1, Solem, ut præcipuum numen, colunt. In bellicis expeditionibus, pro vexillis & signis, clarorum hominum & bellico aliquo facinore illustrium ossa arundinibus alligata circumferunt, quo cæteri ad eorum virtutem imitandam, & pugnam cum hoste alacriter capessendam accendantur. Arma eorum & tela, lanceæ è ramis palmarum, & enses lapidei. Regulos suos cum aureis monilibus, smaragdis, pane & vino sepeliunt: & in multa ejuscemodi ditissima sepulchra incidére Hispani. Accolæ ingentis illius suprà memorati fluminis, 2, Caribes sunt, sicut & San-marthensis oræ indigenæ. herbarum succo venenato sagittas inficiunt: & ante adventum Hispanorum capitales cum Bagotta inimicitias & assidua bella exercebant. Strenui sunt, feroces, ultionis cupidi: ad bella Chiappem numen suum, velut victoriæ arbitrum, secum deferebant, eíque priusquam expeditionem inirent, lectas humanas victimas vel ex captivæ alicujus fœminæ liberis, vel ex hostibus captis, mactantes, pluribus sacrificiis litabant: totúmque ipsius simulacrum sanguine oblinentes, carnes iter se ipsi epulabantur.

Barbari etiam clarorum virorum exemplis ad virtutem accenduntur.

Si victoriam domum referrent, effusa cum lætitia cantantes, saltantes, & sese ad ebrietatem usque potu invitantes, hostium sanguine, quos bello captos adducerent, Idolum similiter ungebant. Victi verò, mœsti & confusi novis sacrificiis Chiappen placare studebant, ut deinceps propitius ac volens adesset ipsis & victoriam daret. Multa præterea alia à me de earum gentium moribus referri possent: sed ne fastidium legentibus pariam, ad sequentia propero.

Humanis victimis litare sibi cogit Barbaros princeps hujus mundi.

1. Solem usque adeo venerantur, ut eum contra intueri non audeant. Lunæ verò etiam, ut Soli, divinos honores tribuunt. Gomara Hist. gen. lib. 2. cap. 72.

2. Caribes propriè dicebantur quondam, Boriquenæ, Dominicæ, Martini, Cibucheire (hodie S. Crucis) insularum incolæ: qui canois, id est, lintribus monoxylis vecti, Hispaniolensibus Indis bellum inferebant. Creduntur Caribes illi insularem originem duxisse è Caribana, Urabensis sinus orientalis ora, in continenti Indiæ Occidentalis. Caribes *autem homines strenui & fortes, Indico idiomate appellantur. Vulgò hodie omnes arcu & sagittis infestos Barbaros Indicæ continentis accolas, ita nuncupant.* Caraibes *verò apud Brasilienses, sacerdotes seu vates dicuntur.*

d INDIÆ

INDIA CONTINENS MULTIS LOCIS DESOLATUR. INDI HISPANICAM servitutem præsidio & difficultate locorum effugiunt. Hispanis ægrè commeatus præbent. Pecuniam aspernantur.

CAP. VII.

IAM, ut ad meam peregrinationem revertar, quum ad Carthaginem applicuissem: quòd navis, qua vectus eram, multam aquam acciperet, nec inde solvere maturè posset, necesse me fuit aliam opportunitatem ad trajiciendum exspectare. Quadragesimo quarto demum die myoparonem ad Nomen-Dei tendentem conscendi. Nos oram semper prætèrlegentes primùm in Urabensem sinum, mox in portum Achlæ invecti sumus. Oppidum id est, tantùm à mari remotum quantum balistæ telo bis adigi potest: ac tum ibi fortè octo erant domus Hispanis habitatæ: quamquam initio, quum eo in loco condita colonia est, plures viginti erant: Sed ut res eorum non semper prosperum exitum sortitæ & in pejus lapsæ sunt, atque etiamnum labuntur, quòd mutuis cladibus & Indos & seipsos attriverint: major ferè pars ad meliores sedes quærendas alius aliò dilapsi sunt. Ac propè idem Antiquæ Dariensis & aliis ejus oræ coloniis accidit, unde ab Hispanis vulgò demigratum est.

Achla portus & colonia.

Vide supra pag. 91.

OCTO antequam portum illum Achlensem attingerem, diebus, eò appulerat una navis, quæ onusta mulabus San-Dominica ad Nomen-Dei vela fecerat. Ea quum ad oram continentis applicuisset, nec regionem calleret navis Gubernator, pro certo habens se inferiùs ad fines Veraguæ esse, signum solvendi dedit. Quúmque ratus se Nomen-Dei versus navigare Carthaginem tenderet, ad os portus Achlensis applicuit. Gubernator quum, nec quo iret, neque ubi esset, sciret, & suspensus animi terram prospectaret, fortè accidit, ut Hispanus quidam illac propter littus inambulans, navímque in portus faucibus stantem conspicatus, aberrasse eam à cursu regionis ignorantia suspectaret. Itaque confestim domum recurrens arreptum mantile hastæque alligatum è littore sublimè erigit. Qui in navi erant, signo conspecto, portum intrant, mulásque in littus exponunt.

CETERUM mercatores, si eas rursum in navim imponerent, penuria pabuli & incultu haud dubiè perituras rati, navem ad Nomen-Dei mittere, & ipsi mulas terrestri itinere Panamam deducere, instituunt. Ergo sese comparant, commeatus

meatus provident, quantum ad iter sufficere videbatur. Interea me rogant, ut comitari se vellem: discedimus præeunte nobis Hispano quodam non admodum perito duce itineris, & viginti Æthiopicis mancipiis, quæ ex mercatorum familia erant. Singulis securis in manu aperiendo itineri erat: quippe absque eo nulla transeundi spes, quum densarum arborum rami alius alio implicati & coëuntes ut perpetuam sepem objicerent.

Hispani commeatus & hospitia non reperiunt, ubi ipsi solitudinem fecere.

JAM XIV. dierum spatium emensi eramus, vix dum dimidia itineris parte & paulò amplius confecta, neque ulla earum gentium vestigia comparebant, quibus eæ terræ antea frequentibus habitari consueverant, quum prosperis rebus uterentur. Jámque mercatores, deficiente annona, mulam unam ad vescendum mactare constituerant, quùm ecce vesperi sub occasum solis è vertice montis cujusdam, summa cum omnium voluptate, ingentem fumum evolvi prospicimus: dux viæ Indici alicujus mapalis id signum esse monuit: sibi tamen haud festinandum videri: sed secundam noctis vigiliam exspectandum esse, qua Barbari nec opinantes & sopiti opprimi possent. quippe (ajebat, optima ratione quod dixerat confirmans) si nos evestigio rectà ad illos iter capessimus, simulac nos conspexerint, nihil ulterius cogitantes, quàm nos eò venisse, ut ipsos in servitutem redigamus (uti fieri solebat priusquam ex Hispania Edictum Cæsaris de eorum libertate allatum esset) fuga se proripient in sylvas: nos verò, unde commeatus inopiam sublevemus, ad peragendum iter non habebimus. Sic dictum, sic factum: atque ut tutius lateremus, digressi è summis jugis usque ad medium montis magnam ibi noctis partem substitimus. Mox egressi latebris ad mapalia tendimus. quatuor erant, & quidem permodica: quæ ut ingressi sumus & Indi tumultu irrumpentium excitati nos agnoverunt, horribili cumululatu vociferari incipiunt, *Guacci, Guacci.* 1, Id genus quadrupedis est apud eos, quod noctu illic vagari & rapto vivere assuevit, Eo nomine Christianos scilicet vocant.

Hispani Christianum nomen in tantum adduxerunt apud Indos, ut feris comparentur

Servitus etiam barbaris odiosa.

NOS interea ingressi omnes ferè, qui in mapalibus erant, comprehendimus, & ibidem perpetem eam noctem pernoctavimus. Id verò mihi affirmare licet, numquam me talem planctum vidisse, aut audiisse, qualis ea nocte ab illis, maximè à fœminis editus est. Quum enim pro certo haberent, nos eò venisse, ut omnes in servitutem abduceremus, desperabundos caput Mænadum ritu agitantes cerneres, tum inter se flebiles voces & questus miscentes: mox capita terræ allidere, ferire manibus: dentibus etiam, instar ferarum frendentes morsu pannos appetere, ad despuere in faciem. Denique, nisi furorem eorum cohibuissemus, haud dubiè nonnuli sibi vim attulissent.

TANDEM luce orta & finitis horrendis illis clamoribus, quam commodissimè fieri potuit spiritus eorum mitigavimus, signísque & nutibus docuimus, non aliam ob causam ad eorum mapalia venisse, quàm ut alimentis repertis ad alterum mare cum mulis perveniremus. Neque vero etiam in posterum illis de servitute esse metuendum. siquidem edicto vetuisse Castellæ regem, ne ulterius pro mancipiis abducerentur. His aliisq; multis ejuscemodi à nobis auditis recreati aliquantulum & acquiescere visi sunt, fraudem tamen subesse aliquam semper utiq; suspectantes. Itaq; ab illis pane, piscibus, fructibus & aprugna carne (Apri autem illi Indici, 2, seu agrestes sues, umbilicum in dorso gerunt) donati, vicissim illos cultellis aliquot, & salis paululo, remunerati sumus: quúmque insuper illis nummos

Indi magno animo pecuniam spernunt.

aliquot ex eorum specie, quos regales vulgò vocant, dare vellemus, noluerunt accipere, dicentes eos sibi nulli usui fore.

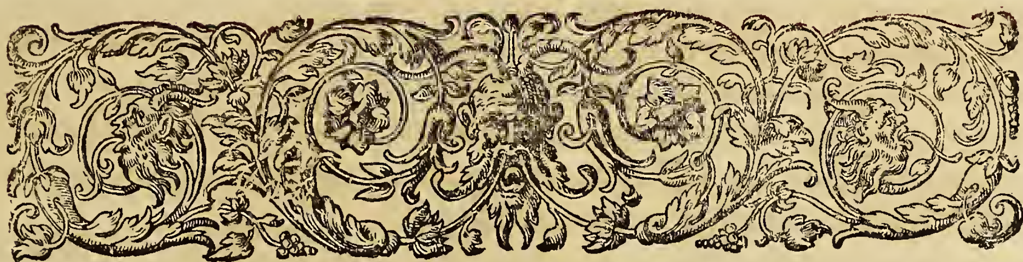
INDE, quum dierum quatuor quiete recreati essemus, abeuntes nos Indus unus ultro comitatus, tamdiu prosequutus est, quoad nos in rectam viam sisteret. Quum ab eo percontati essemus, num quæ Indorum præterea mapalia aut pagi in itinere nobis occurrerent. Nulli prorsus, respondit. quippe Guacci, inquit, partim populationibus, partim cædibus omnia hæc vasta fecerunt. Hoc edito Indus domum suam repetit, nos octavo demum die maximis cum laboribus Panamam pervenimus.

1. *EANDEM esse hanc feram, puto cum ea quam in nova Hispania* Tecoani *appellant, quam tamen illius provinciæ indigenæ usque adeo non expavescunt, ut noctu ingredientem domos nil aversati, nihilque timidiùs ad ejus conspectum eloquuti, quàm* Tecoani, Tecoani, *deligere etiam ex omni familia, quem velit, ad pastum sinant, felicemque eum existiment, quem illa corripuerit. Opimum autem maximè quemque illa & pinguissimum ferè pignerari consuevit. Id ex Hispano quodam olim in Mexicana provincia Episcopo, postea verò ad veram religionem converso, auditum à præstantissimo viro accepi.*

2. *Idem confirmant, qui in Nova Hispania agrestes sues videre, Idem de Nicaraguensibus apris scribit Gomara Histor. gener. lib. 5. cap. 204. Neque dispares Brasilienses sunt, quos Barbari* Tajassou *vocant, de quibus Lerius Navig. Brasil. cap. 10. agit.*

PANA-

PANAMENSIS ET VENETI EMPORII COLLATIO. QVÆ MERCATURÆ ab Hiſpanis in India continenti exerceantur. Hiſpanorum cum Italis duellum..

CAP. VIII.

Panamenſis & Veneti emporii impar collatio.

DICUNT nonnulli ejus urbis, Panamæ videlicet, emporium & negotiationes penè tantas eſſe, quantæ ſunt inclytæ civitatis Venetiarum. Abſurdè id adeò, ut ab iſtis ſcriptoribus illuſtriſſimam & magnificam civitatem Venetiam nunquam viſam eſſe exiſtimem: quę quidem neque opibus, neque imperii majeſtate, neque mercatu, neque divitiis, neque juſtitiæ ſplendore ulla earum civitatum quaſcumque ſol ambit, inferior eſt. Atque haud dubiè decem tantùm mercatores Veneti mercibus omnibus quotcunque toto anno Panamam importantur coëmendis, ipſaq; adeò ſolida etiam civitate, facilè ſuffecerint. Porro ne quis me id elevandæ gloriæ Hiſpanorum dicere ac per invidiam puteti ejus emporii integram deſcriptionem, ſimúlque Nominis-Dei prodere volo. Sita eſt hæc civitas in ſeptentrionalis Oceani littore, vulgò mare Tramontanæ « nominant.

De eo vide ſupra pag. 104.

PORRO quotannis ferè quatuordecim aut quindecim naves, majores & minores, ex Hiſpania ad Nomen-Dei commeare ſolent, quarum maxima mille & octingentarum amphorarum eſt. Aliæ aliis onuſtę mercibus, quales ferè hæ ſunt: vinum, farina, panis biſcoctus, oleum, panni, ſericum, denique aliæ res quaſcumque tum ad uſum domeſticum, tum ad tuendam vitam, ferre ſolet Hiſpania. Ac nonnunquam uſuvenit, tantam earum copiam eò importari, ut vel major in ipſa Hiſpania non reperiatur. Ipſe quidem vidi nonnullos, qui convectas eò merces, ut olivas, ficus, uvas paſſas & alia ejuſdemmodi, quum nullum earum pretium reperirent, pro naulo & vectura Magiſtro navis relinquerent. Sæpenumero contra tantam rerum omnium penuriam ibidem eſſe accidit, quod naves à commeando metu Gallorum impedirentur, ut omnia contra auro æſtimarentur & venderentur, ut vulgò dici ſolet.

Nominis-Dei emporium.

CETERUM appulſis ad Nomen-Dei navibus, Mercatores onera & merces per flumen Chiaram exiguis lintribus mittunt in locum, cui Crux nomen (is lxv. millibus Panama abeſt) ibíque omnia Hiſpano cuidam conſignant, qui rerum advectarum cuſtodiæ præeſt, donec à mulionibus Panamam devehantur. Atque inde aliis navibus ad *c*, alterius illius maris oram ſtantibus, major pars merces in

c Auſtralis ad cujus littus ſita eſt Panama.

Peruanam provinciam, atq; in omnes ingentis illius regni civitates Hiſpanis hodie habitatas, dimittunt. Si verò Panamæ ſimul & Nominis-Dei civium & inquilinorum cenſum agere numerúmque inire libeat, vel vix, ut quum maximè abundarunt multitudine, quatuor millia capitum unquam habuere. Ex quo lectoribus facilimè colligere eſt, an meritò Panama emporii & mercatus amplitudine ditiſſimæ & illuſtriſſimæ civitati Venetiæ æquare ſe poſſit.

Hiſpanicæ jactantiæ cenſura.

Sed in iis provinciis Hiſpani reperiuntur nonnulli adeo vaniloqui & glorioſi, ut ſuimet laudandi nullum finem faciant, ii præſertim qui Italiam viderunt. Nonnulli dictitant ſe hanc aut talem arcem expugnaſſe: ſe ſingulari certamine congreſſos ex hoſte victo ſemper decus tuliſſe. Alii ſolertia ſua atque aſtu ingentem & celebrem civitatem captam ac direptam fuiſſe: Unum Hiſpanum quatuor Germanis, tribus Gallis, duobus Italis, contrà valere. Quingenti certè illorum haud dubiè, Venetiis depictæ capiendæ facilimè ſuffecerint, perinde ut ſi ea caſale aliquod eſſet è ſtipulis aut lignis compactum, viginti quinque aut triginta fortè caſas ſeu mapalia continens, quales ferè ſunt maximam partem civitates & coloniæ ab illis in India ædificatæ. Præter hæc plerique eorum ex Hiſpania tranſgreſſi non modò in has Indiæ oras, ſed & in alias provincias quaſcumque ſub imperio tenent vento timidi jactant ſe ex ſtirpe Gotthorum, Guſmannorum, & Mauricorum originem ducere: mox verò ut patuit veritas, deprehenduntur in Hiſpania aut i, ſubulci aut opiliones fuiſſe.

Hiſpanis militaris laudis virtutem nunquam eripiam. utinam cætera ad hunc modum.

Hic locus admonet, ut Hiſpani cujuſdam (Montaneſio nomen erat) inſignem hiſtoriam referam. Hic, quum paulò ante memorabile ad Ravennam commiſſum prælium, Senis, magnifica Hetruriæ civitate, eſſet, ac fortè in circulum multorum inter ſe confabulantium, cùm nobilium tum ex plebe hominum, incidiſſet, magnificè ſuperbéque virtutem efferre Hiſpanorum, ac cæteros præ illis deſpicere atque obterere cœpit: inter alias quidem raras eorum dotes, non alios mortalium rotandi enſis peritia ante Hiſpanos eſſe. Hæc verba paulò arrogantius jacta adoleſcens quidam Romanus (Julianum vocabant) Parionenenſi urbis regione, in medium progreſſus excepit, &, ſi libet, inquit, tibi ô Montaneſi, ſingulari certamine & paribus armis mecum congredi, faciam, ut cognoſcas nullum externum militem, nec bello meliorem, nec valentiorem Italo eſſe. Hoc reſponſum generoſum & modeſtè factum omnes, qui aderant, una voce approbant.

Hiſpanorum cum Italis duellum.

Convenit inter eos, ut ſuccenturiatum ſibi quiſque militem & ſocium legeret, & ad certamen ſolo gladio Hiſpanico & chlamyde vice clypei uterentur. Montaneſius ſocium ſibi adlegit juvenem quendam Cordubenſem ſibi notum, qui gladiatoriæ artis & tractandi enſis peritiſſimus erat. Romano non defuit Tiracoſcia Caſtellanus, adoptatus ab eo & amicè invitatus ad participandum Italici nominis decus. Ubi dies dicta aderat, ad præclarum illud ſpectaculum tota propè Hetruria concurrit. Senenſis magiſtratus liberum certamini locum conceſſit, celeberrimum urbis campum, ei rei aptum, & ad theatri ſimilitudinem factum. Ibi tantis utrinque animis concurſum eſt, tantisq; huic vel illi parti faventium ſtudiis res celebrata, ut publicum decus ita præproperè ac temerè in privatorum manibus collocaſſe propemodum pœniteret. Hiſpani tandem, veterum gladiatorum ritu dimicantes, priores defatigati & victos ſe faſſi ſunt, jam decem & ſeptem ingentibus

bus vulneribus tum in facie, tum aliis corporis partibus acceptis, exsangues: quum Italis novem duntaxat imposuissent. Hæc ludicra pugna non lætis tantùm passim vulgi sermonibus celebrata, sed & doctè à Poëtis decantata est, quorum semper in Hetruria magna copia est.

1. Franciscus Pizarus, qui ditissimum Peruanum regnum subegit, & Marchio fuit primùm pro spurio expositus, ac vix tandem à patre agnitus, sues puer quondam in Hispania pavit. Almagri verò, ejus socii, natales adeo obscuri fuere, ut ejus adhuc ignoretur pater. An autem hic Benzo falsò vanitatem ementiendæ stirpis & nobilitatis in Hispanis reprehendat, testari possunt, qui in regno Siculo & Neapolitano primùm adventantes Hispanos vidêre, cum calceis, aut sculponeis è sparto, reticulato opere consutis, sentos squalidos & planè albis, ut inquit ille, pedibus. Postquam enim degustatis Italiæ deliciis & vestiti serico, repentè velut Circæo poculò in alios mutati, se subulcos aut opiliones fuisse obliti sunt, quæsitis titulis, Dom-Diego & Dom-Fernando *vocari se jubent.*

PANA-

PANAMÆ ET NOMINIS-DEI HISPANICARUM COLONIARUM SITUS, Æthiopes fugitivi, Hispanorum negotiationes infestant.

CAP. IX.

Panamæ situs

NUNC ut Panamam, unde deflexeram, revertar, sita est ea civitatas in planicie permodica ad Australis Oceani oram, mari adeo vicina, ut pleniluniis æstus in domos, quæ in eam partem versæ sunt, facilimè restaguet. Eæ ferè partim arundinibus, partim materia compactæ & propè omnes tegulis contectæ, quum ibi essem, centum & viginti numerum non superabant. Commodum & tutum portum habet, sed exiguum: æstu affluente, naves portum ingrediuntur: remeante exeunt, levis tamen onustæ, ne videlicet tenuiori aqua destitutæ in vadis hæreant. Cæterum ita mare reciprocat, aquis in suum fretum recurrentibus, ut duorum amplius milliarium spatio paulò antè profundo salo merso æstuaria reddat detegátque, & crebras tantum alluvies & stagna relinquat. Paulò longiùs naves tutæ in anchoris stant, & scapharum ministerio ad merces accipiendas aut exonerandas utuntur.

ILLO autem mari ea ferè Panamam advehuntur: Maizium, farinæ nonnihil, quod ex Peruanis provinciis eò deportatur: gallinæ & mel. Vaccarum verò, suum, aurantiorum malorum, limonum, brassicarum, ceparum, lactucarum, melonum, aliarúmque hortensium herbarum ibi summa copia est. Hæc provincia Panamensis multis Indicis populis habitari & frequentari quondam solebat, ejúsque omnia flumina aureas arenas volvebant: sed omnia ab Hispanis exhausta & consumta sunt.

E Panama ad Nomen-Dei usque terrestri itinere L. milliarium spatium est. Primo die iter satis facile & commodum reperias: mox verò excipiunt sylvæ, quæ usque ad Nomen-Dei pertinent. Medio fermè viæ intervallo flumen intercedit, quod propter multiplices mæandros & tortuosos flexus vix trium horarum spatio trajicitur. Hispanis verò etiam aliquot evenit, ut hyberno tempore deprehensi in medio ejus fluminis alveo, quum repente fuso ingentibus procellis imbre excrevisset, neque illi locum opportunum, quo se reciperent, haberent, aquis haurirentur. Hispanum quendam ipse cognovi, qui in trajectu illius amnis quum jam imbre auctus intumesceret, neque illi quidquam ad trajiciendum superesset præter ultimum euripium, seu brachium fluminis, mulam inequitans, & auro moni-

monilibúsque quatuor millium ducatorum precii onustus, prærapida profluentis celeritate abreptus est. Fortè tamen quum ad ramum arboris adhæsisset, ipse incolumis ad terram evasit, rebus omnibus amissis, & solo thorace vestitus Nomen-Dei venit.

HÆC civitas, porrecta ab ortu in occasum longitudine ad mare posita est, in umbilico ingentis sylvæ: insalubri & pestilenti solo, hyeme præsertim, tum ob ingentem calorem & humorem terræ, tum ob paludem qua ab occidentali parte cingitur. Ergo colonorũ ibi crebra funera: domus quales Panamæ, quumq; in ea provincia essem, in ea urbe habitabant quindecim aut viginti negotiatores magnarii, qui mercimonia in solidum vendebant: cæteræ domus & tabernæ propolis, aromatariis, nauticis, cauponibus, aliarúmque aliquot artium necessariarum opificibus, occupabantur. Omnes mercatores, qui Nomine-dei domum habent, habent etiam Panamæ, ibiq; tam diu commorantur, quoad divites evaserint.

Nomen-Dei cælo & solo gravi colonia.

IN Septentrionali ejus urbis parte portus est multarum navium capax. E rebus ex Hispania eò translatis pestilens illud solum has producit: limones videlicet paucos, aurantia mala, raphanos caudæ muris crassitudine, brassicas, lactucas, sed eas perexiguas, perpaucas, nec admodum bonas. Cætera ex Hispaniola, è Cuba, Nicaraguæ provincia, eò importantur, Maizium nempe, Cazabi panis caro salita, porci, battatæ radices: è Panama vaccæ, quum non ferè aliunde carnis recentis illis copia sit, cætera, uti ante dixi, ab Hispania subvehuntur.

NON procul Nomine-dei, ad Orientem, sylvas tenent aliquos fugitvorum Æthiopum populi, 1, qui multos Hispanos à Præfectis provinciæ in suam perniciem missos trucidarunt. Illi quum ad ripas fluminum, quę sylvas illas interfluunt mapalia Indis habitata fortè reperissent, cum illis fœdus atque amicitiam pepigere. Veneno tinctis & ipsi sagittis utuntur, multíque eorum iter quod Panamam fert obsidentes, quoscunque Hispanos capere possunt, omnes barbarum in morem lacerant & necant. Adhæc quum hyberno tempore propter reflantes ventos lintres, quibus merces per flumen Chiaram devehi solent, ad c Crucis stationem tardius sæpe perveniant, mercatores moram pertæsi, terrestri itinere mercimonia aliqua mittunt: ubi si obtigerit (ut sæpe fit) agasones in Æthiopas illos fugitivos incidere, tum illi mercibus omnibus ereptis, Numidas servos, qui mulas agunt, intactos abire sinunt, si sese ipsis adjungere noluerint. Hæc in summa negotiatio est, hoc commercium emporii Panamæ & Nominis-Dei.

Vt Hispani servos, sic servi Hispanos vexant.

c Sup. p. 176.

JAM verò, quum superius asperrimi & sævissimi soli Veraguæ provinciæ descriptionem exequi promiserim, reddi commodè hoc loco puto: idq; ut judicent Lectores, quantum intersit aliqua de re ex ore & judicio alieno, an propria experientia, differere.

Lib. 1. c. 21.

1. *Æ T H I O P I C O S servos designat, quos Hispani è Nigritarum provincia in Indiam devexere. Ii enim iniquis laboribus & intoleranda Hispanorum sævitia oppressi, tum in Hispaniola aliisque Insulis, tum in Continenti tumultus adversus Hispanos movent. Nonnulli etiam Barbaris juncti in totum Hispanicum jugum excussere. Vide supra hujus lib. cap. 1.*

VERAGUÆ ASPERRIMÆ PROVINCIÆ DESCRIPTIO. DIDACUS Gottierez Præfectus eam inire audet. Ejus regulos beneficiis demulcet. A militibus famelicis deseritur: alios Nomine-Dei accersi curat.

CAP. X.

Anno Salutis nostræ M D X L. Didacus Gottierez Mantuæ Carpetanæ civis (Madritium vulgò vocant) à Cæsare Carthaginis novæ, provinciæ ditissimæ, Gubernator dictus, ex Hispania solvit. Appulsus ad Nomen-Dei, phaselo per 1, emissarium seu alveum lacus Nicaraguam petit ad delectum militum habendum, quibus stipatus provinciam suam iniret, Ejus oræ Præfectus erat Rodericus quidam Contreras: ibi propter simultates inter eos exortas Didacus duos circiter annos tempus frustra terit. Tandem interventu Episcopi reconciliata inter eos amicitia, quum Roderico sermo apud Didacum institutus esset de ipsius Præfectura, monet horribilem illam regionem propter asperrimas sylvas & inaccessos montes nulla ratione posse subigi: neque equis tantùm imperviam esse, sed pedites quoque ipsos intolerabili cum labore vix eâ iter facere posse. Omnes porro duces ac præfectos, qui eam intrare ausi essent, partim fame absumtos, partim ab Indis trucidatos 2, omnes ferè Hispanos, qui eorum auspicia sequuti essent, destituisse. Itaq; si eo ire sententia ipsi staret, consulere se ut c. Hispani statiuis ad mare positis ter quaterve in anno per æstatem modò in hanc modò in illã partẽ populabundi excurrerent, prædasq; agerẽt ex iis populis, qui auro omnes abundarẽt. Se verò fidem suã jurejurãdo obligare, si in manubiarum partem veniret, ipsi exercituíque ejus res omnes ad victum necessarias suppeditaturum, qualis in India instituti solet. Ad hæc verba Didacus respondet, Enimverò eam provinciam à Cæsare non ea lege sibi attributam, ut eam exinaniret latrociniis, sed ut coloniis impleret: quòd si aliis fortuna adversa fuisset, sperare, Deo favente, eam sibi fore propitiam: inceptum quidem omittere non esse sui animi, multò verò etiam minus cum quoquam labores participare aut societatem coire velle.

Veragua asperrima regio.

His ita constitutis, iter apparat: Maizium, salem, suillas carnes, mel, gallinas, & alia coëmit: rebúsque omnibus satis instructus cum sexaginta Hispanis, duabus myoparonibus Granata solvit, & secundo emissarii lacus alveo per quem venerat

venerat defluens, brevi ad mare pervenit. Inde L. millium spatio oram prætervectus ad orientem. Suere flumine adverso subiens, provinciam suam ingreditur. Sex millia progressus inde à mari, ad ejus ripam fluminis mapalia aliquot desolata & semiruta prospiciens in terram egreditur, & ut ejus loci ac temporis necessitas ferebat, præsidium & hospitium sibi molitur.

Huc obviam ei progressi Indorum reguli, ignobilioris notæ aurum, quod septingentorum ducatorum pretium æquaret, offerunt. Gubernator eos multa cum comitate & benigno vultu excipit: quúmque neutri alteros intelligerent, variis nutibus significat, se eò venisse, ut salutis animarum iter rationémque ipsos doceret. Mox illos sphærularum precatoriarum ex vitro linea una seu serto, crotalis, tintinnabulis, & aliis ejuscemodi minutiis, muneratur. Inde sciscitando exsequitur, unde aurum peterent: illi longinquis è regionibus sibi peti respondent, ibíque inter arenas fluminum ex asperrimis montibus decurrentium legi. Hoc edito responso dimissi & ad suos reversi, subditorum aliquos interdum cum piscibus, fructibus, carne aprugna fumo durata, ad Gubernatorem mittebant.

Hispani initio à salute animarum facto, in aurum desinit.

Ipse multis jam diebus elapsis, quum propter incommodum anni tempus (hyems enim erat) ulterius progredi non posset, & Nicaragua subvecti commeatus jam deficerent, cœpit à Cacicis illis petere, ut se Maizio ad dies paucos juvare vellent: se enim propediem ulterius progressurum. Illi, quamquam nihil vehementius cuperent, quum cogitarent non alia re magis Christianos quàm alimentorum penuria & fame è suis finibus ejici posse: amicitiam tamen Gubernatoris sibi cordi esse simulantes, Maizium, sed quam parcissimè, ei summittebant. At milites, quibus suo arbitrio vesci non licebat, tam anxiæ & miseræ vitæ pertæsi, noctu omnes ex composito fugiunt, quúmque terrestri itinere propter littus ad emissarium lacus Nicaraguensis pervenissent, post biduum phaselos fortè repertos, qui à Nomine-Dei veniebant, conscendunt, & Nicaraguam repetunt.

Milites Hispani Præfectum deserunt.

Gubernator desertus à suis militibus, nec quoquam comitatus præterquàm uno suo nepote, quatuor famulis & remige uno cavo in terram facto, defossa ibi vasa salis & mellis plena superaggesta humo obruit. Mox phaselum conscendens ad mare pervenit. Nicaraguam petendi animo: jámque oram solvebat, quum ecce tribunus Barientus myoparone uno commeatu virísque onusto invehitur, qui è Nicaragua in ipsius subsidium veniebat. Hoc novo supplemento auctus Gubernator restitit: myoparonem verò Nomen-Dei petere iubens, ei Alphonsum Pisanum nepotem suum præficit: cui traditis muneribus, quæ à Cacicis acceperat, mandat, ut quam maximè multos milites conscribat & adducat.

Ille, ut ad Nomen-Dei pervenit, de cuius provinciæ divitiis dispersa illico fama viginti septem milites conscribit: quúmq; per eos dies forte in ea urbe essem, eorum unus esse volui, quanquā ab Hispano quodam iam provectæ ætatis viro ea de re correptus. Is quum Carthaginensem provinciam, S. Martham & alia eius oræ loca permēsus quindecim annorū usū calleret, monebat, ne eam ad expeditionem ullo modo abduci me sinerem: neq; ipsius adeo Præfecti verbis ac pollicitis persuaderi: quippe illis mētiri & fallere nihil pensi esse dum res suas agant. Sin mihi eundi staret animus, saltem in aliud tempus differre: interea rebus ipsis patefacturum iri, quorsum ea incepta evaderet. Apud me, qui tum iuvenis & vivido ingentis animi vigore plenus essem, tum ditescendi cupidus, parum fidei atq; autoritatis ea verba

Salubre & senile consilium.

Spes divitiarum cæca.

habuere: itaque proficiſci ſtatui. Abimus, & quartò inde die ad oſtium Sueris fluminis appellimus. Sed quum mare intumeſcens ſubire nos alveum fluvii ſine præſenti periculo non ſineret, retrorſum vela dantes Zorobarenſes inſulas perlegimus, quæ in confiniis Carthaginis novæ & Veraguæ provinciæ jacent. Quum verò illa provincia aſpera ſolo ſit, hæc multò etiam pejor eſt. Hæ inſulæ exiguæ ſunt & deſertæ ab Indis, qui in montes ex adverſo in Continenti ſitas profugerunt.

Ibi propter contrarios ventos (quippe tum menſis erat Junius, iis locis initium hyemis) ſeptuaginta duos dies morati, toto illo tempore vix quatuor horas ſolem conſpeximus: cum aſſidui ferè & maximi imbres, tonitrua, fulgura, aërem adeo perturbarent, ut cœlum ac terras miſceri ac ruere crederes. Fulgetri radius in myoparonem delapſus, Æthiopem unum & duos Hiſpanos exanimavit, ceteri afflati & attoniti reſtitere. Prætor myoparone ad continentis littus applicari juſſo, tantiſper progredi ſtatuit, quoad in loca Indis culta & habitata perveniſſet, unde alimenta expediri poſſent. Sed cum totos octo dies per ſylvas, paludes & montes adeo præruptos, ut vel ſolo aſpectu viatoribus horrorem incuterent abſumſiſſet, peractum jam ſpatium relegens, terreſtri itinere prout littus ipſum ire inſtituit. Ea via ſummis cum laboribus (quum nullo cibo propè veſceremur, præterquam cochleis, & agreſtibus pomis, quibus cercopitheci aluntur, aſſiduè in illis ſylvis ex arbore in arborem deſultantes) tandem nos ad eum locum tulit, ubi erat Gubernator.

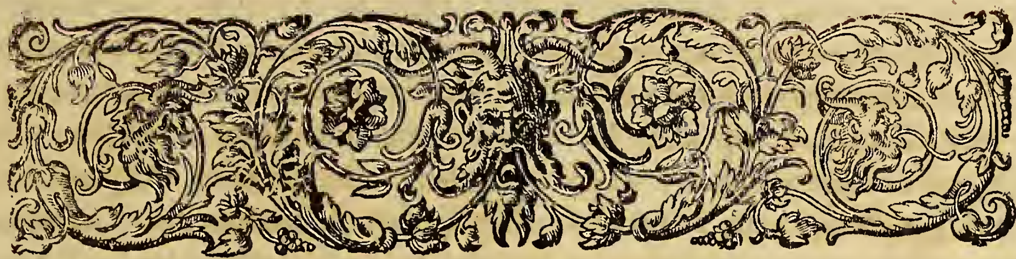
Teſtudines inuſitata magnitudinis.

Vigesimo die poſtquam eò veneramus, myoparo noſter portum ſubit: eum Gubernator illico in Nomen-Dei remittit ad plures milites advehendos: nos interea aliquot dierum quiete corpora refecimus. Inter hæc multas teſtudines inuſitatæ magnitudinis cepimus, quarum ingens copia quatuor menſium ſpatio per ea littora diffuſa eſt: quippe illæ in terram egreſſæ in arenis pariunt ova, ut crocodili ſolent: quæ mox vehementi ſolis calore maturantur. Nos detracto earum cortice & ſublato adipe, quum eo ingentia fictilia vaſa implevissemus, carnis quoque aliquantulum ſalivimus: ſed ea brevi corrumpebatur: quum recens quidem ſaluberrima & eſui jucundiſſima eſſet.

1. Nicaraguensis *lacus ab Auſtrali oceano x. aut xii. tantùm paſſuum millibus diſtans, in mare Septentrionale, à quo c. leucarum ſpatio abeſt, navigabili alveo ſeſe exonerat. Quidam ex voce Hiſpanica* Deſaguadero, *quæ Emiſſarium ſonat, fluvium vel ſolo nomine terribilem,* Xaguatorem, *fecit.*

2. Niquesa *primus infeliciter eam tentavit, de quo lib. 1. Philippus Guttierrez Madricienſis, quum eam provinciam cum quadringentis amplius militibus iniſſet, anno 1536. omnes partim fame partim venenatis herbarum ſuccis, conſumtos amiſit. In quibus ægri & ſemivivi duo à ſociis, fame in rabiem verſis, mactati & comeſti ſunt. Anno 1546. Chriſtophorus Pega à Lodoico Columbo Almirante, ad deducendas colonias eòdem miſſus, nihilo mitiorem exitum habuit. Itaque Hiſpani eam provinciam ut infauſtam & indomitam reliquére. Gomar. Hiſtoriar. gen. lib. 2. capite 56.*

DIET-

DIET-GOTTIEREZ

REGULOS SUERENSIS PROVINCIÆ primò verbis delinit, mox vinculis onerat, & aurum ab iis extorquere nititur. Cacicus unus custodia elabitur.

CAP. XI.

QVo primùm die portum ingressi sumus, Gubernator benignè me mensæ suæ adhibuit: quúmque summa cum voluptate mecum confabularetur, maxima pars ipsius sermonum de auro & argento erat: tum de bellis ac cladibus, quibus misera Italia attrita fuerat, ac Mediolanensis civitas maximè: sed quum deprehendisset me haud satis libenter hæc audire, ex eo me abhorruit, ut conspectum meum ferre non posset. Cæterum his, quæ ante dixi provisis, Gubernator inde solvens cum omnibus militibus phaselo suo, & quatuor Indicis lintribus adverso flumine subvectus, circiter xxx. millia procul à portu, brevi in Sueri fluminis fines progressus est. Hospitium ei præbuit casa, quam ejus provinciæ Regulus amœnitati dicaverat, quum piscatum ad flumen ventitaret. Hæc casa ovi figuram referens, longitudinem XL. passus patebat, circumplexa arundinibus & palmarum foliis contecta, quæ singulari opere nodis in semetipsos implicatis intexta erant. Erant & ibi mapalia, verùm haud sanè à vilioribus vulgatísque abhorrentia. Gubernator hunc locum civitatem S. Francisci nominat, quòd eo die fortè illò appulisset.

Mox ei obviam venere Sueræ & Chiuppæ Cacicus, aliíque minores reguli, & fructus tantum nonnullos ei obtulerunt. Ipse comiter eos excipit, multum tamen demiratus, quod nihil auri attulissent: ac per interpretem Hispanum, qui cum Indis aliquamdiu versatus erat, & eorum linguam mediocriter didicerat, significat se eò venisse, ut rem summæ ipsis consolationi futuram aperiret. Porro quum prandii horra adesset, eósque vesci secum vellet, mensæ adhibentur cùm sacerdote & interprete. Sed quum ibi nihil appositum esset præter gallinas & suillam salitam, neque Indorum regulis is cibus satis gratus esset, parcè admodum comederunt: ac plerique eorum cibaria, ut adposita erant, servis suis humi recubantibus porrigentes aspernari: quæ mox & ipsi per ludibrium objiciebant canibus.

PERACTO convivio, Gubernator sermonem de fidei rebus injiciens, in hunc ferè modum exorsus est: In has terras vestras, fratres & amici mihi carissimi, veni, ut Idololatriam expellerem, qua ad hoc usque tempus blandis Dæmo-

Egregia verba, nisi avaritia, omnia fœdaret, quæ & ipsa idololatria est.

» num illecebris vincti ac constricti fuistis. Deinde ut verum & ad salutem animarum vestrarum ferens iter perspicuè vobis exponerem. Nempe Jesum Christum Dei Filium descendisse è cœlis in terras, ut genus humanum redimeret. Neque aliam ob causam equidem sacerdos hic mecum usque ab Hispania profectus est, nisi ut vos Christianæ religionis rudimentis imbueret. Quamobrem ut Divinæ legis obsequium, & Caroli Quinti Cæsaris, Hispaniæ Regis, ac totius orbis Monarchæ, imperium subeatis, animos & studia parate. Indici Reguli hac oratione audita, ne verbum quidem respondere, sed demittere caput, quasi ad omnia tacitè se assentiri annuerent. Ita è mensa consurgentes, domos quisq; suas repetunt.

Hoc scilicet erat Indos convertere.

SEQUENTI die Gubernator Hispanum unum duobus stipatum Indis mittit ad duos Cacicos, qui in adversa fluminis ripa manebant, ut illico fide ipsius freti, sine ulla formidine ad se venirent. Ut illi, quanquam ægrè, venerant, Gubernator in cellam penariam intromissos, catena quemque propria onerat: mox in cubiculum deductos ad lectum suum properè alligari jubet: ubi humo substratis foliis cubile, ligneo trunco pulvini usum præbente, ut ipsis mos est, somnum caperent. Hi duo Cacici, illi ipsi erant, qui, quo tempore primum Gubernator provinciam inierat, septingentos ducatos aureos ipsi obtulerant, uti superius diximus. Inde ab illis sciscitando exsequitur, ubi essent ea salis & mellis vasa, quæ ad mare descendens defossa reliquerat. Quippe quum misisset, qui quærerent, vacuum locum repererat. Illi se nescire respondent, neque iis certè indigere, quibus ipsi abundarent. Sed Gubernator hoc responso nequaquam acquiescere, imò utrique minari malum, ni prorsus ipsi satisfacerent. Itaque junior (Camachiren vocabant) ei amplius duo millia ducatorum, nempe auri massas, quamquam ignobilioris notæ, in formam suum, tigrium, piscium, avium, & aliorum animalium elaboratas dedit.

Avaritia inexplebilis.

GUBERNATOR parvam auri copiam cernens præ ea quam spe ac cupiditate præceperat, ingentem ignem accendi jubet, adductoq; in conspectum solo Camachire, grandem cistam ante pedes poni. Mox illi severè interminatus, ni quatuor intra dies tantùm auri adferret, quantum sexies implendæ cistę sufficeret, fore, ut igni cremaretur: à misero illo regulo, oblato præsentis mortis metu, promissum extorquet. Is ergo, quum id se facturum recepisset, servos suos ad comparandum pretium dimittit. Cęterum per omnem Indiam indigenis bis terve in die ablui aqua mos est, quem morem, quum quotidie servaret Regulus captivus, fortè accidit, ut Gubernatoris famulus, cui deducendi illius ad flumen lotum cura incumbebat, domum reductum non satis fideli custodia includeret: itaque noctu, quæ eum diem sequuta est, evadit. Hinc Gubernator doloris vehementia ægritudinem contrahit, & quoties cistam illam videbat, dicere consueverat, vice auri, quod sperarat, stercore implendum & percacandum esse.

Avaritia ne manu quidem minuitur.

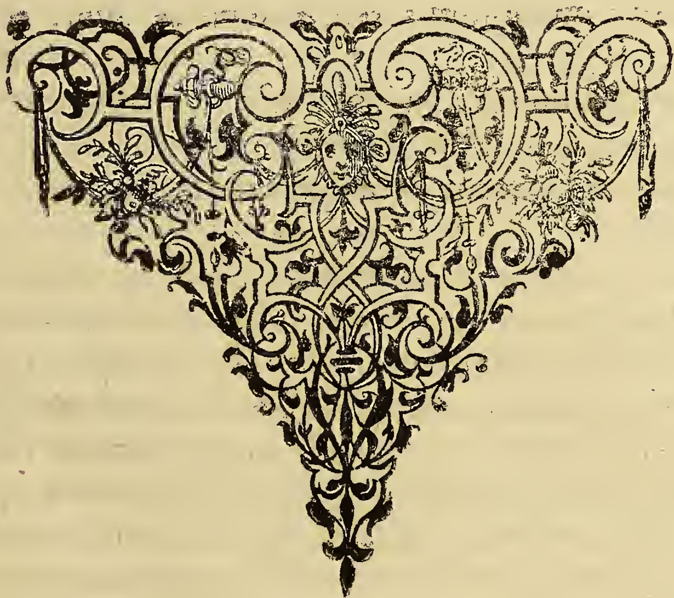
ALII Cacici Sueræ & Chiuppæ, quum Captivos socios ita malè accipi à Gubernatore intelligunt mapalibus ignem injiciunt, frugiferas arbores fruticesq; cædunt, fruges & grana è campis in tuta loca deferunt, & vastatis agris, ut hosti solitudinem facerent, in montes perfugiunt.

IN hoc rerum statu Gubernator, etsi morbo aliquantum impediretur, nihil tamen propterea intermittere, quo minus alterum Cacicum, qui adhuc in vinculis su-

lis supererat flagitando urgeret, dictitans se ab illo certam auri summam exspectare. Sed quamvis illum diu multúmque omnibus machinis oppugnasset, minarctúrque sæpenumero se occisurum, ni ab eo aurum acciperet, Cacicus tamen cum sibi aurum non esse affirmasset, in eo ad extremum usque constanter perseveravit. Tandem Gubernator ira incensus, nisi aurum adferri sibi mature procuraret, raptari se illum & canibus objici jussurum, apertè denunciat. Ad hæc Cacicus intrepidè, Mirari se, ait, Gubernatorem adeo vaniloquum & mendacem, quando toties cædem ipsi minatus, reipsa nondum patrasset. Sibi quidem mori optabilius esse, quàm ita in vinculis anxiam vitam trahere. Se fidei ejus credentem, ultro in potestatem ejus venisse, cum ab eo comiter se acceptum iri, nihil verò minus, quàm ita fœdè cruciari, speraret. Ad ultimum addidit, se non posse imaginari, quot genus hominum Christiani isti essent, qui tot ac tam nefanda scelera per omnia quæcunque adiissent loca ederent, mirari se, quomodo tellus adeo patienter tam immanes belluas alere & ferre sustineret. His verbis Gubernator perculsus & abingenti iracundia defixus in silentium, nihil respondit, nisi Jure captum illum à se custodia attineri, ut, sublato sale & melle, furti compertum.

Ingenua & magnanimæ libertatis in Barbaro exemplo.

DID-

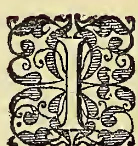

DID GOTIERREZ REBUS PARUM EX VOTO FLUENTIBUS,

paulatim contabeſcit. A Barbaris interficitur. Indis equitatus formidabilis.

CAP. XII.

Indi toties ab Hiſpanis decepti eos tandem fallunt.

NTER has rerum vices Gubernator ſex Indos ſcapham ad mare miſerat ad quendam ſuum clientem, ut ab eo baliſtas, clypeos, aliáſque ſarcinas acceptas adveherent. Illi rebus omnibus acceptis & ſcaphæ impoſitis, curſum avertunt, neque poſtea aut viſi, aut de iis nuncius ullus ad Gubernatorem allatus eſt. Ipſe ſcapha amiſſa, Cacicis fuga ereptis myoparone non remeante, quum etiam penuria commeatus major pars militum fugam ſpectaret, anxius mœrore & triſtitia contabeſcebat. Poſtremò quum nihil jam melioris ſpei aut remedii ſupereſſet, velut amens & conſilii innops in mediterranea progredi ſtatuit. Itaque quum militibus iter pronunciari juſſiſſet, & quicquid frugum ſupererat, quod exiguum erat, inter omnes diviſiſſet, infirmos & ægros ad mare dimiſit, ac cum iis unum ex domeſticis ſuis, qui Alphonſum Piſanum moneret, ut ſimulac ad portum myoparone applicuiſſet, ipſum ſequi maturaret. Se verò, ut ille præeuntem veſtigiis conſectari poſſet, crucibus per intervalla diſpoſitis itinera ſignaturum.

JAM verò omnibus ad expeditionem accinctis, Cacicus ubi intellexit ſe cum aliis ſuis Indis & impedimentorum parte à Gubernatore abduci onuſtum ludibrio atque oſtentui: tantum ex ea re mœrorem animo accepit, ut puerilem in modum crebros gemitus & planctus ederet. Tandem à Gubernatore precium pro libertate paciſcens, ſi ſolveretur, intra quatriduum magnam auri copiam pollicetur. Gubernator ei libenter vincula exemiſſet, niſi à familiaribus quibuſdam prohibitus eſſet: quum illi dicerent eum ab Indo deludi & pollicitationibus vanis lactari, ac ſi quatuor præterea dies diſceſſum differret commeatus ad iter defore. Semper illi fore ſui redimendi copiam, in præſentia verò præſtare expeditos milites, hac ipſa nocte ad diripiendum ejus populum mittere, quam promiſſorum ejus fidem operiri. quippe ita & alimenta exercitui proviſurum, & Indica mancipia miniſteriis apta capturum. Id conſilium Gubernatori diſplicuit, metuenti videlicet, ne Hiſpani, ſi quos mitteret, eo deſerto aufugerent.

ERGO iter ingredimur, víxque è tabernaculis egreſſi eramus, quum præſagiens ego, quid nobis tandem fieret, Hiſpanum quendam his verbis affatus ſum:

Nos

Nos ad lanienam proficiſcimur. Ille verò mihi reſpondens: Tu, inquit, unus eorum es, qui volebamus iſti vel invito Principatum unum acquirere. Quum quinque aut ſex dierum iter emenſi per ſylvas & montes eſſemus, nullo humani cultus veſtigio nec tugurio reperto: atq; inter cæteros montem unum ſuperaſſemus xv. milliaria paſſuum admodum in altitudinem, in deſcenſu abruptum, adeo iniquis & arrectis ſaxis, ut virgulta & radices arborum circà eminentes ſæpe retinere neceſſe eſſet, ne fallente inſtabili gradu in præceps devolveremur: tandem ad ingentem amnem pervenimus, & ad ejus ripam caſas aliquot deſertas invenimus, quas venatoribus hoſpitium præbere conſueviſſe, repertis intus oſſibus & capitibus cervorum, tigrium, aliorumq; animalium, conjecimus. Ibi Gubernator biduum moratus, ac reperta magna copia eorum fructuum, quos vulgò Mamei vocant, & propter exiguum flumen multis ejuſcemodi radicibus, quales ſunt in Hiſpaniola eæ, ex quibus conficitur ſecundarius ille panis, quem Cazabi vocant: optimi tamen illis ſaporis, & quæ ſub prunis incoctæ ſtomachum non læderent, his, inquam, alimentis repertis ſtrenuè famem expulimus. *De hoc fructu ſuprà p. 125.*

Ulterius progreſſi, poſt triduum in bivium incidimus: quúmque Gubernator in eo viarum divortio hæreret, utram eligeret dubius, Indum unum ex iis, quos ſecum captivos ducebat, interrogat, Utra certius rectiúsque ad aliquem Indorum pagum ferret. Is quum ſe neſcire reſpondiſſet, Gubernator eum ab Æthiopicis ſuis mancipiis abſtrahi ad capitale ſupplicium jubet. Illi eum, ut erat imperatum jugulant, dicendo, Malos homines hunc in modum tractari. Quum idem à Cacico percontatus eſſet dixiſsétque & ille ſe neſcire: ab Æthiopibus corripi hominem, & alterius exemplo interfici jubet. Ille ubi eos tendere ad ſe videt, depoſito quod ferebat onere, caput mirabili cum tolerantia ad mortem inclinat. Barbari hominis conſtantia victus Gubernator, pœnam ei ſe remittere & vitam concedere, dixit. *Indi in tormentis mori, quàm ſuos prodere malunt.*

Eo loco tres Hiſpani fame adeo debilitati, ut ſtare non poſſent, relicti: poſtea ab Indis trucidati ſunt. Sub ejus diei veſperā Gubernator animadverſo nobis nihil ad veſcendum ſupereſſe, quum eorum alimentorum, quæ ipſe reliqua haberet, nihil cuiquam impertiri vellet, canes mactari & inter omnes dividi jubet. Ego tamen partem meam paulò poſt alteri dedi, quod ex illis carnibus vermes efferveſcerent. Inde Gubernatorem adii, ſperans fore, ut aliquid ab eo obtinerem, ſed ille me ad radices arborum delegans, iis me veſci juſſit. Itaque Hiſpanus quidam eò reſponſo cum aliis audito, Domine Gubernator, inquit, quando proſperæ & adverſæ fortunæ ſortem nobiſcum ſubire non vis, ſolus bellum gerito. His verbis Gubernator, ſimul tribunorum precibus permotus, etſi malè libenter, caſei trilibrem quadram in triginta quatuor partes diſſectam inter omnes diſtribuit: ita veſperam illam utcunque tranſegimus. *Hiſpani militis libera vox.*

Eadem illa nocte Gubernator coquo ſuo mandaverat, ut fruſtum unum ſuillæ carnis coqueret: quúmque excubiarum agendarum circa gallicinium meę vices eſſent, illac fortè præteriens, ad ignem accedo. ubi quum dormientes omnes & ſopitos offendiſſem, arreptum confeſtim lignum cultello exacuo, demerſumq; in ollam veruculum illud ligneum in ſuillam defigo: extraho, & in peram meam recondo. Mox ad ſtationem meam & vigilias revertor, multò lætior, quam ſi in ingentem aliquem theſaurum incidiſſem. Gubernator ut reſcivit, quamquam *Fames ſagax.*

f adino-

admodum iratus, nihil tamen gravius eloquutus est, quàm scilicet id tempus esse ollæ sine custodia relinquendæ: ego verò valedicens radicibus arborum, suillam comedi, etsi paulò salsior esset.

Biduo inde quum ad sylvam quandam pervenissemus, in ipso ingressu Indum repente conspicimus ponè arborem stantem. Speculator is erat, qui simul ut nos animadvertit, mirabili pedum pernicitate cervum æquans, ad provinciæ Regulum adventum nostrum significatum abiit. Itaque sequentis diei summo mane Indorum agmen repente in nos ingruit.

Hispanorum Indos vexantium præmia.

Fortè Gubernator illa hora naturæ requisitis parens, ab ea parte erat qua hostes advenere: itaque primus ab illis interfectus est. Illi facto ulterius gradu, horrendis cum clamoribus, terribili strepitu buccinis & tympanis excitato, omnes purpureo & nigro distincti corpora, pennisq; coruscantibus insignes, & monilibus ac torquibus colla circumdati (qui mos bella ineuntibus Indis est) tumultuosè in nos erumpunt.

Ego quum ensem & clypeum arripere vellem, ad galeam cujusdam commilitonis mei offendi, quam sub foliis latentem ille accipere non meminerat: eam casu ita repertam capiti meo impono: atque ejus quidem præsidio, per Dei gratiam, illius prælii discrimini ereptus sum.

Indorum de Hispanis victoria.

Quum enim nos Indi lapidum nimbo obruerent, eam galeam crebris ictibus adeo signarunt, ut fabrili malleo contusam diceres. Quum utrinque semiquadrantis horæ spatio æquo ferè marte pugnatnm esset, tandem multis interfectis Indis, ceteri terga vertére.

Sed quum recentes alii subsidio fessis venirent, novus de integro labor [illegible] objici: & nostrûm magna pars inedia magis, quàm prælii labore confecti, [illegible]tiumq; hostium tantæ multitudini impares, brevi saxis sudibusq; mactati [illegible] meis contis in utrumque latus transverberati sunt.

Ipse quum Tribuni nostri lateri hærens, eum saxo percussum extra [illegible] & moribundum ad terram collabentem vidissem, jam solus post arbor[illegible]. Ibi quum recenti clade confusus & consilii planè inops starem, duo Hispani cruore oppleti ad me veniunt, &, Quid hîc facis Mediolane, ajunt: quando nostri omnes occubuerunt, quin iter, quâ venimus, retexentes vitæ nostræ consulimus? Progredior ipse & alii, ac per medium viginti quinque amplius Indorum agmen erumpimus. Omnes ii Reguli aut primores erant, quibus lancea tantùm in manu erat, amictus nodo ex humeris dependens: corpora, ut cæteris, nullis coloribus picta. Eorum unus telum mihi in guttur adigit: sed irrito ictu ob thoracem bombyce suffultum, quo indutus eram. Tandem evadimus, nec procul inde in vertice montis sacerdotem nostrum reperimus, qui eò cum duobus militibus sub initium pugnæ aufugerat.

Duabus inde pòst horis Alphonsum Pisanum tribunum militum obvium habemus, qui cum viginti quatuor Hispanis Gubernatorem vestigiis persequebatur. Inter hæc amplius centum Indi nec opinantibus nobis superveniunt, gladiis, clypeis & balistis, quas nostris eripuerant, armati: circumfusiq; saltando ac tripudiando ex iis nonnuli Hispanica lingua clamabant, Accipe aurum, Christiane, accipe aurum. Ubi tamen nos haud spernendo numero esse viderunt, terga vertère

Indi Hispanis avaritiam exprobrant.

Nos

Nos inde intolerandis cum laboribus & periculis vix tandem ad mare erepsimus: duo illi Hispani, qui mecum prælio excesserant, quum propter vulnera viæ laborem ferre non possent, fessi ad radices montis cujusdam substitere. Venere postea duo adolescentes, qui in iis sylvis, ubi prælium commissum fuerat, tamdiu delituerant, donec Indi abiissent.

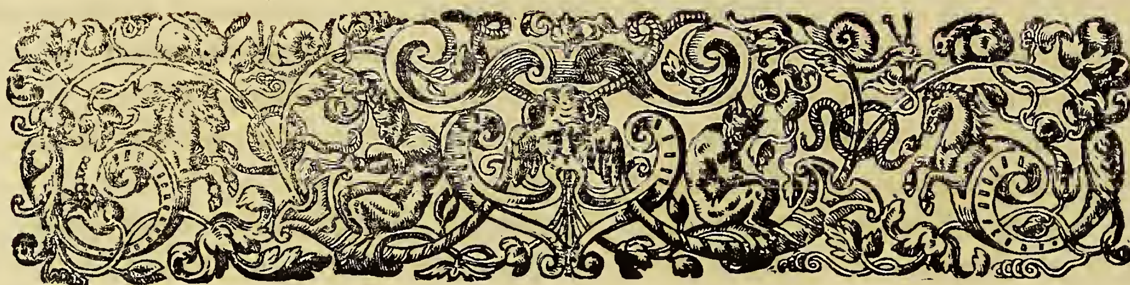
Egressi referebant se rei præsentis intuitu comperisse, Indos caput, pedes & manus Gubernatoris truncatas, simúlque duorum Æthiopum, extulisse, cæteros spoliatos nudatósque in præterlabens illac fluentum abjecisse: atque omnes manubias & spolia legisse præter saporem & oleum. E nostris XXXIV. Hispani & duo Æthiopes cecidere, sex tantùm superfuimus: ex hostibus multò plures cæsi sunt.

Hispanorum de Indis victoriæ, equis magis quàm ipsis debentur.

Quatuor fermè millia Indorum erant in acie, quantum æstimari potuit: ignavi tamen illi & timidi adeo, ut si quatuor tantùm equos habuissemus, numquam nos illi aggredi ausi essent. Indi enim ferocissimum illud animal vehementius formidant, quàm omnia Hispanorum arma: neque illud occultum habent, imò palam dicunt, non Christianorum virtute, non armis, tormentis, hastis, gladiis aut ballistis, se victos & subactos esse, sed equorum ferocia & furore perterritos. Idque adeo experientia ipsa & præsens rerum effectus docet. Quæcunque enim loca pedestres adiere Hispani, quò equi penetrare non potuerunt, in iis semper ab Indis victi sunt.

In Mexico quidem, cum primum ea provincia ab Hispanis tentata est, hominem equo insidentem unicum & indiscretum animal esse Indi vulgò credebant.

1. Indis Occiden. usque adeo formidabiles sunt equi, ut & molossi, quum videlicet metuant, ne ab illis vorentur, mille eorum pedites à tribus equitibus in fugam vertantur. Relat. Nun. Gusman. occupatam à Ferdinando Cortesio Mexicanam provinciam, Barbari quum prætereuntes illac Hispanos equites honorificè exciperent, tum maximam curandis eorum equis diligentiam studiumque, adhibebant. Primum enim, ingenti hydria plena aquę equo adposita, non vulgari pabulo, sed Maizio cum viridi tum sicco implebant præsepe: mox equili multa herbæ constrato, rosas desuper & alios flores spargebant: idque non tam benevolentia quàm metu, quem jam inde ab initio conceperant, quum à Cortesio domiti jugum accipere coacti fuerant: cujus rei ipsi præcipuam causam equis magis quàm Hispanis tribuerent.

HISPANI QVO CONSILIO EXPEDITIONES IN INDIAM SUSCEPERINT.

Ferdinandi Sotti & Pamphili Narvaez infaustæ expeditiones, Ferdinandi Cortesii in Mexicanos ſævitia & perfidia.

CAP. XIII.

IAm ex iis, quæ diximus, colligere poſſunt Lectores, quo animo conſilióve Indicas eas gentes ſubactas Hiſpani ſub imperium egerint. Etſi enim ferè in hiſtoriis, quas edidere, virtutes ſuas laudibus in cœlum ferant, ſcribántque ſe aſſiduè in illis terris pro Chriſtiana fide pugnaſſe: res tamen ipſa perſpicuè demonſtrat, eos, in illis maximè provinciis, ſola avaritia incenſos tot expeditiones & bella ſuſcepiſſe. Id verum eſſe argumento eſt Præfectorum & Gubernatorum, qui eò trajecerunt, varietas. Ubicunque enim aurum & opes non invenere, ibi morari noluerunt. Ejus rei exempla aliquot afferam.

Ant. Sedegni expeditio infauſta.

PRIMUM Antonius Sedegnus ſinum Parienſem invectus cum amplius ſeptingentis Hiſpanis, & auri famam ſequutus, poſtquam diverſas provincias per triennium pervagatus, divitias pro ſpe ac cupiditate ſua non reperit, ibi habitare noluit. Ad extremum adverſa valetudine correptus brevi deſperatione magis, quàm morbo extinctus eſt: & ex tanto militum numero, quos ſecum circumduxerat quinquaginta quinque tantùm ad ſinum regreſſi ſunt.

Ferd. Sotti in Floridam expeditio.

FERDINANDUS Sottus cum quingentis Hiſpanis in 1, Floridam cum imperio & Gubernatoris titulo miſſus eſt. Hæc provincia à Johanne Pontio Legionenſi primùm inventa erat: eóque nomine ab eo inſignita, quòd eò Reſurrectionis die appuliſſet, quem vulgò Paſcha floridum appellant. At Sottus ſimul ut provinciam attigit, per varia loca diſcurrere, & incertis vagari ſedibus, quũ pro certo haberet ſe ingentes gazas & theſauros reperturũ. Ita oberranti quum aliquot Indi aureis bullis redimiti occurriſſent, ſciſcitatusq; eſſet, unde aurũ ſumerent: reſponderunt ſe ex longinquis regionibus petere. Ille ratus eos ita dicere, ut eum finibus ſuis arcerent, jam ſatis gnaros quid Chriſtiani per eas oras quæſitum irent: cruciare aliquos cœpit, & tormentis fateri ſubigere ubínam aurariæ eſſent. Inter alia ſævitiæ exempla ab eo edita hoc unum inſigne eſt. Quindecim Cacicos captos jam in poteſtate habebat, niſi locum, unde aurum ſumerent, indicarent, minatur

Avaritiæ crudelis exemplum.

ſe omnes crematurum: miſeri illi metu mortis oblato conſternati, ſecuri de facilitate credentis: nec quid dicerent ſatis ſcientes, promittunt ſe intra octiduum in eum

eum locum deducturos, unde aurum magna copia sumeret. Jam duodecim dierum iter peregerant, nec ullum auri vestigium aut indicium exstabat. Itaque elusus Gubernator & multùm indignatus, truncatos manibus dimittit.

HAUD ita multò pòst, quum unus ex principibus ejus provinciæ regulis ad Gubernatorem visendum venisset, munera ei Psittacos duos & cristas pennatas afferens, sciscitatus ex eo est, quis esset, unde domo, quídve quærens venisset in eas terras tot ac tam fœda facinora perpetrans. Gubernator per interpretem respondet, id quod ferè alii omnes duces & Præfecti, Se Christianũ esse, Filium Dei creatoris cœli & terrę: venisse eò, ut divinę ipsius legis notitia eas gentes imbueret. Ad hæc regulus: Si Deus tuus (inquit) jubet, ut alienas terras latrocinando, urendo, trucidando, nec ullum sceleris genus prætermittendo, perambules, tibi maturè denunciamus, fieri non posse, ut vel ei vel ipsius legi credamus. Hoc responso repercussus Gubernator abiit, & modò in hanc modò in eam partem errans, spe ditissimæ alicujus fodinæ reperiendæ omissa condendæ coloniæ cura, quinto demum anno sanguinis profluvio periit. Ita miser vitam pariter & auri sitim amisit, & quicquid è regia Attabalipæ Peruani principis gaza manubiarum collegerat.

Indi à Christ. religione ob Hispanorum scelera abhorrent.

Avaritiæ merces.

PAMPHILUS Narvaez cum sexcentis Hispanis ad Fluvium Palmarum tendens (qui in eadem Floridæ ora, centum millibus passuum septemtrionalior Panuco est) cum dimidia parte exercitus in littus ignotum egressus: postquam aliò se appulsum, periti alicujus naucleri penuria, quàm quò sperabat, intellexit, nequeibi ullum auri specimen invenit: Coloniam instituere neglexit. Interea quum ad vestigandum fluvium Palmarum naves & alteram militum partem misisset, ingenti infortunio ictus est. Naves tempestate ad prominentia littorum elisæ: Hispani propè omnes, hausti fluctibus: pauci aliquot ejecti in littus, aliquot annos per eas oras lititabundi oberrarunt. Ad extremum 3, duodecim ex iis fame in rabiem versi, alii alios morsu dilacerarunt. Denique è sexcentis illis Hispanis, quos duxerat, vix decem reduces annotati sunt. Isti cum Mexicum pervenissent, publicè dicebant se in ęgrorum tantũ ora insufflantes, plurimos sanasse, &, quod majus, 4, tres mortuos revocasse ad vitam. Sed mihi, quæso, ignoscat eorum sanctitas: ego facilius crediderim necatos ab illis quatuor vivos, quàm vel dimidium mortuum suscitatum.

Pamph. Narvaez expeditio ad Florid. Palmarum.

Hispani mortuos à se in India suscitatos venditant.

JAM quid dicemus de Ferdinando Cortesio? qui quum novam Hispaniam subigeret, ubi Mexicum regis ipsius sponte ac voluntate ingressus est: atque inde frangendis Pamphili Narvaez conatibus obviam ire necesse haberet (qui cum nongentis Hispanis ad Veræ-crucis coloniam appulerat: Didaci Velasquis Cubæ insulæ præfecti missu & mandato, ut eum opprimeret vel expelleret è provincia, quòd Velasqui rerum à se ipsius auspiciis gestarum & nuper inventæ oræ rationem nõ reddidisset, ut legatum par erat à summo Præfecto ad eam ipsam rem suscipiendam missum) quum, inquam, ipsum Cortesium Pamphilo adventanti occurrere oporteret, Mexico egrediens Petro Alvarado tribuno militum ducentis & quinquaginta Hispanis præsidium civitatis & collectarum manubiarum custodiam committit.

Ferd. Cortesii perfidia in suos, sævitia in Barbaros.

QVUM fortè incidisset, ut plures Indi & plebeiis permisti nobiles, festo quodam ipsis die, canentes carmina cum tripudiis & solenni saltatu per urbem irent, accurrunt ad pompę celebris spectaculum Hispani. Ibi simulac auro & variis mo-

nilibus fulgentes cives conſpicati ſunt, victi effræni avaritia milites, victus & ipſe Alvaradus, pudore omni peſſundato, hoſtili rabie in pompam irruunt & turbam inermem promiſcuè cedentes, multis vulneratis, multis interfectis, omnes omnibus illis ornamentis ſpoliant. Sed mox ab Indis tam indigno facinore ad rebellionem & ultionem accenſis, maxima pars eorum Hiſpanorum cæſa eſt.

Impudentis & effrenis avaritiæ exemplum.

Hic parum lætus nuncius ad Corteſium allatus, eum debellato Pamphilo, Mexicum properè reverti coëgit: unde brevi, non ſine maxima Hiſpanorum clade, ab Indis ejectus eſt. Illi poſtquam Montezumam Regem ipſum ſuum, qui Corteſii partes fovebat, lapide graviter ictum interfeciſſent, Regem alium nomine Qualtimoc creant. Corteſius poſtea multis exhauſtis laboribus, multíſque ſubactis populis, novo Hiſpanorum ſubſidio auctus, & ingens Indorum agmen ſecum trahens, Mexicum obſidione cingit, & tertio demum menſe urbe potitur. Eminebat inter cætera, ſumma militum alacritas, pro certo habentium ſe ingentibus theſauris diutinam auri famam abundè expleturos. Sed hiantes eorum cupiditates Barbari eluſere. Illi enim omne aurum argentúmque ex publico privatóque collatum, deſperata urbis tutela, in lacum, in quo urbs ſita eſt, projecerant.

Avaritia Hiſpanorum ab Indis eluſa.

Itaque Hiſpani ſpe irrita confuſi & frendentes, pleroſque civium ira in rabiem verſa, torquere crudeliter incipiunt, ſubinde quærentes ubínam aurum eſſet. Sed illos, non verbera, non ignes (quamquam multi inter dolores exſpirarent, aut diſſolutis membris mutilarentur) pervicere, quin conſtanter ſe ſcire negarent.

Corteſius ipſe, nihil auri argentíve ac cæterarum rerum, quas urbe excedens reliquerat, comparére vehementer miratus: nec ipſam adeò regiam Montezumæ gazam, quam ingentem eſſe fama tulerat, nec quæ ad ornatum templorum & cultum deorum dicata fulſerant: poſtquam ea ubi eſſent, nulla vi exprimi à plebeis nobilibúſve indigenarum poſſe comperit: Regem ipſum & Regium ſcribam corripi ratúſque impares dolori aliquid de theſauris certius faſſuros tormentis ſubjici jubet. Sed illi quoque tortorum manus conſtantia fatigavere, nec quicquam ab iis extorqueri potuit: donec ipſe Scriba, quum lento igni amburetur Chriſtianorum ſævitiam increpans, miſerabili cum gemitu ſex intra horas vitam inter cruciatus finiret.

Indi conſtanter mori malunt, quàm Hiſpanorum avaritiam explere.

Corteſius quum regem quoque ipſum obſtinato animo & ſuperante patientia dolores mortem potius oppetiturum quàm quidquam proditurum cerneret, tormenta removeri juſſit. Verùm haud ita multò pòſt, quum catenis onuſtum per varias provincias aliquamdiu, velut ad ſpectaculum circumduxiſſet, ei laqueo gulam frangi juſſit. Proditum fama eſt indicio Indi cujuſdam atque accuſatum, clam ſollicitaſſe Regulos quoſdam ut manu facta Corteſium & Hiſpanos omnes nec opinantes trucidarent. Tradunt alii Corteſium, ut ſe ejus cuſtodiendi ſolicitudine liberaret, juſiſſe interimi: cumq; is apud Corteſium tanti criminis argueretur, ille reum læſæ Regiæ majeſtatis videri eum dixit & iudicavit, quòd ſuos ad cædem ipſius atque Hiſpanorum clanculum conſciviſſet. De tormentis verò ſic apud eum excuſavit, id nimirum à ſe præter morem ac naturam ſuam, Quæſtorum regiorum poſtulatu factum, quod intellexiſſet ei cognitum eſſe, ubi Montezumæ gaza aſſervaretur. Et Quæſtor ipſe Regius, qui aderat, adiecit. Id non à ſe alio conſilio factum, quàm ut Regia vectigalia augeret.

Perfidia Corteſii.

JAM

Jam utrum hæc, quæ nunc edidi, & innumera ejusmodi alia, quæ à me proferri possunt, sint hominum pro fide Christiana pugnantium officia & facinora; annon, nemo adeo hebes est, qui facilimè judicet.

1. *Floridam primus invenit Johannes Pontius Legionensis, eamque hoc nomine insignem fecit. De cujus expeditione vide infra in nostro de Gallorum in Floridam navigatione libello cap. 1.*

2. *Pamphilus Narvaez is est, quem Didacus Velasquez, Cubæ præfectus, cum nongentis circiter Hispanis in novam Hispaniam misit, ut inde Cortesium vel vivum vel mortuum expelleret. Anno M D X X. Sed is, ut provinciam attigit, fallacibus verbis à Cortesio circumventus, & præter spem in Cempoaja urbe captus: dum resisteret ac se manu defenderet, alterum oculum, & mox exercitum amisit. Diu in custodia habitus, ac tandem liberatus, anno 1527. ad Fluvii Palmarum provinciam expeditionem instituit, infelici exitu.*

3. *Fortè in ea ora adeo fœda tempestas & intoleranda vis frigoris inciderat, ut Indi, quibus Hispani ad radices eruendas & piscandum utebantur cibaria expedire non possent. Itaque Hispani fame ad tantas angustias redigi, ut quinque eorum in Xamo ejus ore littore, consumtis omnibus alimentis alii alios manderent. Neque ex iis ullus, præter unum superfuit, quum non haberet, à quo manderetur. Digni visi scriptoribus, quorum nomina proderentur: Sierra, Didacus Lopez, Gonzallus Ruiz, Coral & Palacios: quanquam ut tam horrendum nefas premat Gomara suo more, ab ipsis Indis comestos scripserit. Eo quidem adeo conturbatos offensósque ipsos Barbaros fuisse constat, ut si id maturè cognovissent quotquot ibi erant Hispanorum cæde tam execrabile facinus expiaturi fuerint, Relat. Alvar. Nun.*

4. *Id scribit de seipso Alvarus Nunez in sua Relatione: Indum videlicet quendam, quem multis signis ferè mortuum esse constaret, à se & sociis suscitatum. Penes autorem fides esto.*

5. *Didacus Velasquez, Cubæ Gubernator, Ferdinandum Cortesium ad novam Hispaniam, à Grisalva nepote suo nuper repertam, occupandam miserat. Cortesius, jam continentis parte subacta, muneris sibi commissi Velasqui rationem reddere neglexit: sed rectà ad Cæsarem Relationem seu Commentarium provinciæ repertæ & rerum ab se gestarum cum multis & preciosis muneribus misit. Id ubi renunciatum Velasqui, Cortesio, perduellionis damnato, magistratum abrogat, & Narvaen ad eum provincia expellendum mittit.*

OVA

OVA CROCODILORUM EDULIA. IGUANNÆ LACERTARUM GENUS. Manati pisces. Suerensium mores. Animal gemino utero insigne Vespertilionum dirum genus.

CAP. XIV.

ARTHAGINEM novam redeo, unde in hæc oratio diverterat. Postquam ad mare, eò quo suprà dixi modo, pervenimus, ibi nos aliquot dies adversa tempestas & tumidum mare detinuit. Sed dum ibi moramur, parva res, sed jucunda auditu, mihi cum milite quodam intercessit. Ille canem fortè ad mare relictum, quum Gubernatorem in mediterranea progredientem sequeremur, inedia subactus mactaverat: quúmque ejus partem igni torruisset, me ad prandium invitavit, quòd ipsi de quadra casei (quam ab Alphonso Pisano tribun. militum emeram) desectam particulam liberaliter paulò antè elargitus eram. Sed quum accubuissem eóque cibo ita jucundè vescerer, ut nihil unquam suavius edisse viderer in vita, ille repentè quæ ante me posita erant tollere & dicere, Frater mi, tu nimium comedis: ego vetulus sum & infirmus, tu juvenis & ætate integra. Abi hinc sodes: oh nolo te meo cane ulterius vesci. Hîc ego, quamquam non satis æquo animo, patienter tamen demissis auriculis abii.

Fames pudore caret.

TRANQVILLATO tandem mari solvimus, & ad emissarium Nicaraguensis lacus vela fecimus, ibi Lusitanum quendam assequuturi (Francisco Calato nomen erat) quem Gubernator noster, ob acceptos ab eo mutuò ter mille & quingentos ducatos aureos, legatum suum & Proprætorem designaverat. Sed per contrarios ventos, qui ad Nomen-Dei navigantibus afflabant, ibi ultra bimestre spatium summis omnium rerum angustiis & fame obsessi substitimus; ac nisi ova Crocodilorum nobis summa copia suppeditassent, quæ ad ea littora in arenis reperiebamus, certè maxima pars nostrûm inedia miserè contabuisset. Ea ova, anserum ovis magnitudine paria, si saxis allidantur, contunduntur quidem, nec tamen franguntur. Itaque cultello ea recludi necesse est. Sapor eorum qualis Muschi semiputridi, & principiò, quum ab eorum esu abhorrerem, necessitas & penuria me ad aliorum exemplum imitandum adegit.

Ova Crocodilorum.

ANIMALIUM præterea genus quoddam quadrupes venabamur. 1, *Iguannas* vocant, lacertulis nostris forma haud absimiles: quibus palea quædam è mento velut barba dependet, vertice etiam capitis crista, instar gallinaceæ, insigni: in dorso eminentes pinnas quasdam, velut spinas, subrigunt. Fœminæ masculis

Iguanna, serpens.

præstant:

præſtant: ova earum carnium ſaporem vincunt: & ancipiti victu non magis terræ quàm aquæ aſſueverunt.

In Nicaraguenſis lacus alveo multi & grandes piſces ſunt: in iis unum eorum genus, qui ab Hiſpaniolæ indigenis vulgò z, *Manati* appellantur. Neq; enim dicere poſſim, quo nomine eum notent ejus quondam loci accolæ Indi. omnes enim propter nefandas injurias, quas ab Hiſpanis perpetiebantur in vicinas ſylvas ſe abdiderunt. Hic piſcis Lutræ propè formam referens xxxv. pedes longus. xii. craſſus eſt: capite & cauda bovem referens: exiguis oculis, pelle dura & piloſa, coloris veneti, pedes duos elephantinis ſimiles habet: fœminæ ejus generis, ut vaccæ, catulos pariunt, eósque gemino ubere alunt. *Manati piſces.*

Eorum piſcium aliquot ipſe vidi in perexiguis quibuſdam inſulis, tum etiam in carectis ingentis hujus fluvii: in urbe verò Nominis-Dei ſæpe eorum carnibus uſus ſum, ſalitis videlicet: earum ſapor ut ſuillæ eſt. Scribunt nonnulli carnem ejus piſcis guſtu vitulinæ quam ſimilimam eſſe, unde è duobus alterum exiſtere neceſſe eſſe colligo, nempe aut Hiſpanum iſtum eam carnem tam avidè appetiiſſe, ut multò Suavior quàm eſſet videretur: aut certè vitulinam nunquam deguſtaſſe. *Gomara hiſt. nat. lib. c. 31.*

Quod ad mores Suerenſium Indorum attinet, à ſupradictis parum differunt, niſi quòd humana carne non veſcuntur: eorum lingua: diſcentibus facilis: Terram *Iſcha:* homines *Cici:* morbum *Staſa:* aurum *Chiaruchla*, vocant. In ea provincia aprorum montanorum, & ferociſſimorum tigrium ingens copia reperitur: leones etiam, ſed timidi, qui viſo homine fugiunt. Serpentibus quoque abundat inuſitatæ magnitudinis, ſed veneno carentibus: & cercopithecis. Aliud quoque ibi eſt animal (quod ab indigenis 3, *Caſcuii* dicitur) nigri porci ſpecie, piloſum, duriſſimo corio, exiguis oculis, auribus patulis, ungulis fiſſis, brevi promuſcide munitum, ut elephas: barritu adeo terribili, ut homines obſurdefaciat: cæterum carne ad eſum ſuavi. *Suerenſium mores.* *Caſcuvii animal.*

Prodigiosum præterea ibi aliud 3, animal vivit, cujus ventri natura alterum ventrem marſupii inſtar affinxit. quoties demigrat, catulos in eum loculum recondit & geſtat. Id animal corpus & roſtrum vulpis: manus ac pedes cercopitheci: aures veſpertilionis habet. Ibi etiam pavones, phaſiani, perdices & alia avium genera varia viſuntur, ſed longè à noſtris diſcrepantia. *Animal gemino utero inſigne.*

Vespertilionum quoq; dirum genus eam provinciam infeſtat, qui noctu dormientium corpora morſu appetunt & roſtro pertundunt: neque uſquam alibi per omnem eam oram quàm longè patet uſq; ad ſinum Parienſem, infeſtiores ſunt eæ volucres quam in ea Provincia. Mihi quidem aliquibus ejus oræ locis, Nomine-Dei præſertim uſuvenit, ut ejuſcemodi ſtriges nocturnæ dormientis pedum digitos adeo leviter pungerent, ut nihil perſentiſcerem: manè verò culcitram & toralia ſanguine fœdata perinde mirarer, ut ſi ingens aliquot vulnus acce-piſſem: ſed in hac provincia numquam me roſtris foderunt, quin ſenſu vulneris excitarer, & duabus tribúsve pòſt horis graviter ex plaga dolerem. *Veſpertiliones diri.*

Quinetiam alis ſæpe ora everberantes, ſi pedibus calceatis quieſcerem, manus ipſas roſtro feriebant. Itaque quum arcendæ illi peſti nullam commodiorem opem reperirem parata ſemper in cubili ligamenta & faſcias vulneribus habebam: & ſimulac roſtrum defigi in me ſenſeram, vulneratum locum faſcia invol-

vebam: is nullo præterea adhibito remedio triduo aut quatriduo sanabatur. Atque hæc hactenus de Didaci Gottieris gubernatione.

1. IGUANNA seu Juanna, commune terræ & aquis animal, non tantùm immergit se fluviis, sed etiam in arbores erepit. Horribile visu, iis qui ejus naturam non norunt: sed adeò mite ac tacitum, ut nec stridens, nec ingemiscens, nec vinctum strepitum ullum aut clamorem edens, decem imò viginti dies, sine ullo cibo permaneat. Carne gustu & esu suavissima, ac propterea in deliciis, nisi quod qui lue Indica laborarunt, si ea vescantur, recrudescentes & rebellantes pristini morbi dolores sentiunt. Serrata ei in dorsa pinna inest: cauda prælonga, in tenuitatem desinens, & implicans se viperinis orbibus.

Ova quadragena aut quinquagena singulis fœtibus edit, rotunda & nucis crassitudine, luteo alboque intus varia, qualia sunt gallinarum, eaque edulia: sed quæ in sarthagine non oleo aut butyro, verùm sola infusa aqua vice olei frigantur. Lacerti speciem habet hoc animal: itaque serpentibus annumeratur, sed innoxiis. Oviedus Histor. natur. Indic. lib. 13. cap. 3.

2. Manati piscis, ab Hispanis, sic in Hispaniola nuncupatus, quòd pinnas ad caput & veluti binas manus habet. Animal id gemino in aquis & terris victu, & amicum hominis, ut tali experimento patuit.

Caramataxius Cacicus parvulum unum quondam captum XXVI. annos in Guinaco lacu suis ædibus vicino, velut in vinario, panis fragmentis aluit. His allectus piscis adeo cicur evasit, ut Delphinas veterum scriptis celebratos vinceret. Nam quocunque diei tempore inclamatus ab reguli domesticis, Matto, Matto, *(ea vox Indis magnificum aut generosum sonat) velut ad familiare signum ex imo advolabat, pastusque è manu præbebat ascensuro dorsum: adeò ut egressus in ripam pastum in ædes ventitaret, & cum pueris colluderet. Si qui fortè animi gratia lacum transmittere vellent, decem nonnunquam dorso exceptos indefessus transvehebat. & ludicro diu oblectati sunt Indi: donec injuria fugatus, per aliquot dies hominum conspectu caruit. Quum enim Hispanus quidam, experiri volens, an corio tam duro esset, quàm vulgò fama ferret, seu per lasciviam, jaculum in eum intorsit. Piscis etsi ab ictu imperfossus mansit, infestam tamen sensit cuspidem: & ex eo simulac barbatos homines aut vestitos more nostro animadverterat, frustra vocasses: nec vocatus, nec invocatus veniebat. Tandem cum fortè Attibunicus fluvius in insolitam altitudinem crevisset, & extra ripas effusus Guainabo lacu sese immiscuisset ejus alveum secutus facetus ille & sociabilis Matto mare & natales aquas repetiit. Martyr. Ocean. dec. 3. lib. 8.*

3. De utroque hoc animali agit Petr. Martyr. Ocean. decad. 1. lib. 9. & 2. lib. 9.

FRAN-

FRANCISCI FRNANDIS ET FRANCISCI MONTEGII IN JUCATANAM expeditiones. Jucatanensium de Hispanogum dominatu quærelæ. Fondurensis provinciæ desolatio, & indigenarum implacabile adversus Hispanos odium.

CAP. XV.

NOs è Nicaraguensis lacus alveo egressi, duabus præterea comitati celocibus, quę è Nicaragua onustę commeatu decurrebant, decimo quinto die ad Nomen-Dei appulimus. Ex ea civitate in occidentem navigantibus & eam oram prætérlegentibus, quæ tota deserta est, mille fermè milliarium spatio, provincia Fondurensis occurrit: & trecentis millibus ulterius, in eadem illa ipsa ora, Jucatana provincia aperitur. Eam Hispanorum ducum primus reperit Franciscus Fernandes Cordubensis, qui vix dum in terram egressus, pessimè ab indigenis acceptus est. Ergo viginti duobus vulneribus perfossus, & multis Hispanis amissis, ad San-Jacobum Cubæ metropolin spe irrita reversus est.

NON ita multò post, anno videlicet M D X X V I I. Franciscus Montegius, audito Jucatanam ditissimam & quæstuosissimam esse provinciam, è nova Hispania solvit, cum titulo Gubernatoris. Is, ubi primum suæ provinciæ littus attigit, cum quingentis Hispanis, multis equis & copioso commeatu: convenere eò velut ad eum visendum aliquot Reguli. Illi, quum amicitiam ipsius appetere simularent, diu apud eum manserunt: donec occasione exequendi facinoris oblata, eorum unus dereptum è latere armigeri Æthiopis acinacem in Gubernatorem strinxit. Interfecisśetque, ni ille rapto properè ferro strenuè vim propulisset. illi nullo alio neque accepto neque illato damno ad suos sese proripiunt. Ab eo Gubernator instructa suorum acie, plurésque in manus dispersa, Indos pluribus simul locis aggredi & quæcunque caperet igni ferróque vastare. Indi quoq; & ipsi fortiter pro aris & focis pugnabant. *Fr. Montegii in Iucatanam expeditio.*

Sed ad extremum, postquam continuis novem annorum cladibus attriti, jam propè omnes Regulos & duces amiserant, fractæq; cum animis vires erant, tandem arbitrio & potestati Hispanorum semet permittunt. Itaque Montegius provinciam perdomitam & pacatam, juxta mandata Regia, inter suos distribuit, & unicuique eorum, quorum ope Indos debellaverat, Indicæ unius gentis jus ac ditionem assignat. Inde ad condendas colonias conversus, Hispalim, Emeritam, Salmanticam & alias urbes, extruit, quarum maxima viginti quinque aut triginta fermè domibus habitatur.

His ita compositis, partim sua, partim militum opera Gubernator quum forte cum Cacico ejus provinciæ quodam congressus (i, Alquinotepis erat centum amplius ac decem annos vitæ egressus, qui tametsi baptizatus esset, sæpe tamen crebris suspiriis & planctu testabatur, quantum ex eo dolorem caperet, quòd patriam Hispanorum armis subactam cerneret) Is ergo in familiari sermone cum Gubernatore instituto. Montegi, inquit, quondam me juvene, pestifera quædam lues has terras invasit adeò sæva, ut vulgò homines incredibilem vim lumbricorum evomerent. atq; eam calamitatem tanta pestilentia excepit, ut neminem nostrum cladi superfuturum crederemus. Præterea non multo ante adventum tuum tempore, nos cum Mexicanis cruenta duo prælia commisimus, quibus amplius C L. millia hominum cecidere. Sed hæc levia fuerunt præ intolerandis sævitiæ & avaritiæ exemplis, quæ tu ac tui milites in nos edidistis.

Hispanorum dominatio Indis quavis alia calamitate gravior.

Ea regio aspera & ferè saxosa est, fertilis tamen, & piscibus, fructibus Maizióque abundans. Humanis victimis litant, earum tamen carnibus non vescuntur: apud eos nullæ auri aut argenti fodinæ repertæ sunt: vulgò magna apum examina alunt: bombycis seu gossipii copiam habent: eo penulas sindonum aut linteorum instar texunt, & subuculas sine manicis. Id præcipuum vectigal patronis & principibus suis pendunt: ejúsque generis merces Hispani in Mexicum, Cubam insulam, Fondurensem provinciam, aliásque Indiæ regiones distrahendas dispertiunt.

Hispani absumtis aut exactis incolis terras inanes in India obtinent.

Porro provincia Fondurensis (ut paucis eam absolvam) cum primum Hispanorum armis tentata est, quadringentis amplius Indorum millibus habitabatur: quum verò ibi ego essem vix octo mille supererant. Nam ab Hispanis partim cæsi in præliis, partim in servitutem abducti & venditi, & intolerandis laboribus in fodinis exhauriendis consumti, & propè in solitudinem redacti sunt. Pauci quoque illi, qui hodie supersunt (ut & ab aliis gentibus, quæ Hispanis serviunt, ferè fit) ubicumque locum aliquem asperum, ad habitandum utcumque commodum, invenerunt, tametsi ægrè, eò translatis rebus suis omnes commigravére, ut Hispanorum declinato conspectu quam minimum ipsis oculi doleant: tantam illi earum gentium gratiam & benevolentiam sibi conciliarunt.

In ea provincia quinque coloniæ ab Hispanis conditæ sunt, quæ omnes simul vix centum & viginti domus continent, éasque maximam partem compactas arundinibus, storea & palea contectas, maléque & infrequenter habitatas, quæ colonos allicerent. Caput earum Trugilium seu Turris-Iulia est, Episcopatus sedes, colli modico imposita, vicina mari, quâ Septentrionem spectat. Centum millibus inferiùs Portus est, quem vulgò Porto de Cavalli appellant. Ab eo portu diei unius itinere abest San-Petri civitas in plano sita, montibus vicino, nec procul inde flumen Ullua, & lacus, in cujus medio tumuli quidam terrei, insularum instar, herbis & virgultis consiti, spirantium ventorum arbitrio modò huc modò illuc vagi & stabiles feruntur.

Octoginta millia passuum ulterius Comajaga & Gratia-dei occurrunt, duæ coloniæ à se invicem amplius centum millium intervallo discretæ. Is ager frigore aliquantum temperatus, frumenti mediocriter ferax est. Inde pulcherrima & amœnissima: sed jam desolata, vallis Olanchiana sequitur: in qua Hispani San-Jacobum urbem condiderunt. ea viginti circiter domus éasque malè habitatas complectitur.

Hic

Hic ut legentium animis cogitandum ſubjiciam, quàm æquis oculis eæ gentes nos intueantur, hîc rem, quæ mihi cum Indis quibuſdam intervenit, lubens referam. Comajagua fortè comite uno Hiſpano egreſſus, ad modò dictam civitatem tendebam: jámque quatridui iter confeceramus, nullo humanæ habitationis aut cultus reperto veſtigio: quum conſumtis cibariis omnibus, quæ ferebamus, ad exiguum quendam Indorum pagum pervenimus. Ibi quam amiciſſimè fieri poteſt, eos rogamus, ut commeatu aliquo nos juvarent: ſed neque precibus, neque gratia, neque pecunia ab illis impetrari potuit, ut hoſpitaliter quidquam nobis facerent aut darent: ſed diras imprecantes nobis, quum etiam velut conſpectum noſtrum abominati in terram deſpuerent, ut abiremus, denunciabant. Ita excepti diſceſſimus, & eadem die ſub veſperam in urbem pervenimus. Ubi quum nullum diverſorium eſſet, in ipſius coloniæ ingreſſu caſam deſertam nacti eò ſuccedimus, & incœnati ſubſtratis pro cubili arundinibus ad capeſſendam quietem vertimur.

Indi Chriſtianos ut inteſtabiles, abominantur.

Mos habebatur in illis regionibus (quo tempore Hiſpani pro arbitrio, vel potius ſine arbitrio & ratione viverent, priuſquam Indis ſua reddita edicto eſſet libertas) Hiſpanos colonos triumphantes atque exultantes gaudio, quum videlicet perpetuam eam temporum ac rerum felicitatem ſibi deſponderent, obviam ultrò egreſſos viatorum adventum opperiri: ſimúlque ut peregrinum aliquem adventantem proſpexerant, concurrere omnes ad eum certatim, & de eo excipiendo pugnare. Nemo erat, quin eum comiter ſalutatum, ſexcentis benevolentiæ ſignis editis, in domum ſuam deducere & hoſpitio accipere cuperet. Nunc verò, longè alia rerum & hominum facies, quoniam non is Indiæ ſtatus qui eſſe conſueverat, Ubi aliquem peregrè venientem conſpexerint, abdunt ſe in propinquas ſylvas: aut certè jubent dici, Se domi non eſſe.

Hiſp. primò liberales, mores cum fortuna mutant.

Enimvero Hiſpanos quidem etiam reperias, non tantum in ea urbe, ſed & in pleriſque aliis, qui quamquam clientes & vaſalos ſibi habeant ſubjectos, ad eas tamen anguſtias redacti ſunt, ut vix vel panē ad veſcendum habeant. Quum enim Indi nullum vectigal pendant patronis & ſenioribus ſuis, niſi ex earum rerum genere quas poſſident: ſi quis forrè Hiſpanus populum ſuum cogere vellet, ut aliud aliquit præter ea pendat, aut ſubditos duriter haberet, ilicò à Gubernatoribus, ſubditis illis ſuis & omni in eos jure privaretur.

1. Idem ſcribit Gomara Hiſtor. lib. 1. cap. 54. niſi quod pro Alquinotep Alquimpechum vocat, & quidem ejus pagi Antiſtitem, in quem poſtea ab Hiſpanis Emerita colonia deducta eſt. Porro peſtiferam eam luem, octoginta ante adventum Hiſpanorum annis, per eas terras in homines graſſatam, tanta vi exundantibus lumbricis ut viſcera ventremque ad exitum rumperent. Bella autem hæc quadraginta antè annis accidiſſe: atque ob id maximè leues illis eas calamitates viſas præ Hiſpanorum imperio, quòd eos è finibus ſuis aliquando exceſſuros minimè ſperarent.

INDUS QVIDAM MORES HISPANORUM DEPINGIT. CUR HISPANICUM jugum Indi acceperint. Nicaraguensis provinciæ descriptio. Ejus incolarum potus. Saltandi ratio, Mons flammivomus.

CAP. XVI.

EGRESSIS è provincia Fondurensi, & ea via peragratis Chiuluteccæ fodinis, subit provincia Nicaraguæ, ad Australis Oceani oram versa. Eam regionem cum primùm peregrinabundus obii, apud unum è primoribus ejus oræ Regulis in hospitio fui. Gonzallus is vocabatur, annos jam septuaginta natus, & Hispanicam linguam apprimè callens. Is matutino quodam, cùm ipsi fortè assiderem, defixis in meum os oculis, his me verbis affatus est: CHRISTIANE, quidnam rei sunt Christiani? Flagitant Maizium, mel, bombycem, penulam, Indicam mulierem ad concubitum: aurum, argentum petunt. Christiani operari nolunt, ludificatores sunt, aleatores, pravi & blasphemi. Quum ad Missam audiendam templum ineunt, de absentibus detrahunt: & alii aliis plagas & vulnera imponunt. Ad extremum eò evasit, ut concluderet Christianos minimè esse bonos. Quúmque excepissem, malos, non autem bonos, ea facere: tum ille, Ubínam sunt illi boni? inquit. quippe ipse quidem nondum ullos, nisi malos, cognovi.

Indorum de Hispanis sententia.

Indi ex Hispanorum malis exemplis, de omnibus Christianis judicant.

TANDEM finito ea de re sermone, sciscitari cœpi ex eo, quomodo & quamobrem Christianos in suos fines ingredi passi essent. is mihi in hanc sententiam respondit: VIR bone (inquit) de eo sic habeto: Quum sparsa de Christianorum ,, sævitia, per has provincias fama, qui quæcunque adiissent loca cædibus, incendiis ,, & latrociniis infesta facerent, ad nos quoq; pervenisset, & eos in fines nostros irrumpere vellè audivissemus: convocato omnium amicorum nostrorum & sociorum concilio, sociatísque consiliis omnes una voce decrevimus, potius mortem ,, strenuè pugnando oppetere, quàm pati nos à Christianis sub jugum mitti. Eo ,, constituto, hastas, lapides, sagittas, & quæcunque alia possumus, comparamus. ,, Quúmque jam Christiani finium nostrorum limites pulsarent, ultro illis armati ,, obviam imus, & bonam diei partem fortiter pugnamus.

,, AD extremum tamen plerique nostrûm impetu equorum perterriti, in fugam vertuntur. Itaque legatos duos ad Christianorum ducem mittimus, veniam ,, & pacem orantes: neque id tamen alio consilio, nisi ut instaurandis viribus quies

&

& otium suppeteret. Ille nos in amicitiam accipit: nostrûm inde complures, dissimulato vero animo, cum cantu & tripudiis, pro jure amicitiæ Christianis familiariter assuescere, invisere, & multa auri aliarúmque rerum munèra illis ferre incipimus: Inde, iis ita inescatis, domos nostras regressi, intra triduum manufacta in Christianos de improviso irruimus. Sed brevi, ut primo, nostri terga vertere.

Ita de integro, eadem mente & consilio, quo prius, pacem denuo petimus. Qua impetrata, gentium omnium nostrarum indicto conventu, communi consilio decernimus, Prius occumbendum esse omnibus, quàm ut Christianos dominos acciperemus: ejúsque sine ulla veniæ aut gratiæ spe caput morti devovemus, qui ex acie fugeret. In hujus consilii effectum rursum arma & tela adversus Christianos comparamus & acuimus. Verùm conjuges nostræ, hoc nostro proposito audito, lacrymis perfusæ ad nos veniunt, supplicesq; rogant, ut Christianis servire mallemus, quàm ita fœdè occumbere. Sin nobis sententia staret, consilia nostra in rem vertere, ut ipsas primùm cum parvulis suis liberis interficeremus, ne orbatæ viris in barbarorum istorum & crudelium hominum potestatem inciderent. Hæ uxorum nostrarum mixtæ lachrymis preces fregére omnium animos. Itaque victi ultrò arma ponimus, & rapacissimis Christianorum manibus nos nostráque permittimus.

Cur Indi Hispanicum jugũ subierint.

Mox tamen propter injurias & indigna exempla, quæ in nos quotidie edebant, aliquot populi in eos rebellionem moliri ausi sunt: sed tam graves ejus pœnas Christiani ab ipsis expetiverunt, ut ne infantiùm quidem ætati parcerent. Nequeeo contenti, alios etiam quamquam insontes, captivos factos, prętexentes nimirum illos quoque adversus se rebellionem cœptare, cruciabant & pro mancipiis sub hasta vendebant.

Hispan. acerbus in Indos dominatus.

Nos per ea tempora neque conjugum nostrarum, neque liberorum, neque ullius rei nostræ domini ac possessores eramus. Itaque multi rerum tædio, filios ipsi necare, alii laqueis semet suffocare, alia abstinentia cibi ultrò vitam fugere. Donec edictum à Rege Castellæ factum, quo nos in libertatem restituti sumus, tot ac tam intolerandis miseriis ærumnisq; finem tandem imponeret. Hîc Cacicus ille institutum sermonem clausit.

Nicaraguæ regio non ita ampla, sed fertilis & amœna est: cæterum intolerabili æstu adeo flagrans, ut æstate fervido & sabuloso exurente vestigia solo, nemo nisi noctu iter facere possit. Sex ibi continui menses pluvii, à Majo pluviarum initio facto: reliqui sex menses planè sicci sunt, diesq; æquales noctibus. Mellis, ceræ, i, balsami, gossipii, satis ferax tellus, & suorum fructuum: in quibus pomi quoddam genus ei regioni peculiare est, neq; Hispaniolæ, neque ulli alteri Indiæ parti concessum. Pyri nostri specie fermè est: ligno interiore rotundo, nucis crassitudine, & dimidio amplius: optimi & jucundissimi saporis. Arbor ejus generis procera, exiguis foliis vestitur. Paucæ vaccæ & suum copia est, ex iis quę ex Hispania propagandæ stirpi transvectæ sunt. Multi ibi Indorum pagi sed exigui, casas arundineas stipula opertas, modicæ amplitudinis habent. Nullius illic metalli fodinæ sunt: quamquam sub primum adventum Hispanorum indigenæ auro, sed eo ignobilioris notæ & aliis è provinciis allato abundarent. Incredibilis ibi multitudo Psittacorum, seminibus infesta: ac ni Priapeia quædam terricula, quæ Indi ex arundinibus fabricantur, & excussi fundis lapides absterrerent eas aves, multò plus detrimenti adferrent.

Nicarag. provincia dotes.

Psittaci satis infesti.

HISPA-

HISPANI quum primum eam provinciam subegerunt, propter uberrimam omnium rerum ibi repertam copiam, eam Paradisum Mahumetis nuncuparunt. Duo inter cætera fert hæc tellus, nulli præterea Indiæ regioni concessa, exceptis Guattimalæ, Fondurensis provinciæ & Mexici finibus totóque novæ Hispaniæ tractu. Unum, Pavonum quoddam genus est, qui in Europam translati, vulgò Gallinæ Indicæ vocantur.

Cacavate fructus moneta Nicaraguensium.

Alterum, id quod *Cacavate* vulgò vocant, quod monetæ usum illis præbet. Id fert arbor modicæ magnitudinis, nec nisi calido loco & opaco vivit. Simulac sole tactum est, contabescit. itaq; ferè in sylvis umbroso & humido loco seritur: neque id satis, sed juxta ejus generis arborem, aliam editiorem plantant: quæ simulac adolescere cœpit, ejus cacumen ita concinnant aptántque, ut adulta ea arbor Cacavatum inumbret defendátque ita ab æstu, ut solis radiis lædi non possit. Fructus amygdalorum speciem referens, siliquis quibusdam, velut cucurbitis, includitur, crassitudine & longitudine cucumeris: annuo spatio maturescit. Maturas eas ubi legêre, excussum folliculis fructum super storeis expansum ad Solem exponunt, donec humorem exsudaverit.

Potio Nicaraguensium.

POTUM ex eo confecturi, in testa fictili ad focum exsiccant: mox lapidibus quibus pinsitur panis contusum & commolitum, fusumq; in pateras (quæ cucurbitæ specie è certis arboribus per omnem Indiam enascuntur) paulatim aqua temperant, atque interdum paululo pipere, quali vulgò utuntur, condiunt, eóque in potu utuntur.

Quum eam provinciam peragrarem, plusquam integrum annum ab tali lora abhorrui: & cum pagum aliquem prætereuntem Indus me fortè aliquis ad bibendum invitaret, ego verò aspernarer, multum mirans, ridensq; abibat. Sed cum mihi vini copia non esset, ne semper aquam bibere cogerer, alios imitari didici. Ea cœlia sapore aliquantum amaro, satiat & refrigerat corpus, minimè tamen inebriat. Hæc præcipua & carissima merx earum regionum est: neque quicquam aliud Indi majore in precio habent, ubi quidem in usu est.

Nicaraguensium mores.

HARUM gentium mores à Mexicanis nihil propemodum differunt: humana carne vescuntur: penulis & subuculis sine manicis vestiuntur: duorũ lignorum mutuo attritu ignem accendunt, & hic mos per universam Indiam inolevit. Etsi illis ceræ copia esset, nullius tamen ad rei ministerium ea uti noverant: & ad nocturnum lumen tedas è pinu agresti recisas urebant. Quatuor earum provinciarum sunt idiomata: sed Mexicanum inprimis elegans, cujus usus amplius mille & quingentorum millium spatio patet, & facilimè omnium discitur. Regulos & principes (Tutruane) appellant, Panem (Tascal:) Gallinas (Totoli:) & (Occomaja) valet, Expecta paulisper: Morbum (Mococova:) Saltate, Mitote.

Saltandi ritus apud Nicaraguenses.

SALTANDI porro hic illis ritus & ratio est. Confluunt in unum, ducenti, trecenti: nonnunquam etiam ter & quater mille homines, pro modo & amplitudine provinciæ, & pro indigenarum vel modico vel magno numero: tum ut convenere, campum in quo saltaturi sunt, verrunt & quam mundissimè perpurgant. Mox unus eorum progreditur & chorum ductare incipit, plerumque retrorsum corpus inflectens: interdum circum agens: cæteri omnes, inconditos illos motus imitantes, præsultorem ordine terni & quaterni sequuntur. Choraulæ qui tympanorum sonitu interim ludum incendunt, carmina quædam & cantos pa-

trios ordiuntur: choragus primus respondet, mox exceptum ab aliis carmen per omnes in orbem decurrit.

Alium flabellum manu gestantem, alium cucurbitam lapillis plenam, alium caput cristis & pennis decorum, alium brachia cruraq; concharum lineis & corollis redimita cerneres. Illi hoc, alii alio modo corpus variè circumagunt: nonnulli crura attollunt, aliqui brachia: alius cœcum, alius surdum effingit: rident alii, alii plangunt. Cum his aliisq; variis gestibus & motibus corporis, interea sese illo suo Cacavate largè irrigantes, totum diem & sæpe noctis partem tripudiantes, solennes illos choros exercent.

Naves, quæ per mare Australe Nicaraguam petunt, angustum fluminis cujusdam alveum invectæ spatio viginti quinque millia passuum ad quendam pagum appellunt (Reallegio ei nomen est.) Ibi duodecim circiter mapalia sunt, ex cannis contexta, & Hispanis habitata: eò autem divertunt naves, propter opportunam stationem & lignationem commodissimam. Ab eo loco in Orientem diei *Legio & Granata coloniæ.* unius itinere abest civitas Legionensis, Episcopatus sedes, ad lacus ripam posita. 2, Franciscus Fernandes eam condidit, sicuti & Granatam, quæ L. ulterius millia ad ejusdem lacus ripam sita est, non procul ab illius emissario seu alveo, quo se la- *De hoc alveo supra.* cus in Septentrionalem oceanum exonerat. Hæ duæ urbes simul octoginta domibus constant, quæ partim materia, partim laterculo coctili exstructæ sunt.

Triginta quinque millia intervallo abest Legione 3, mons flammivo- *Mons flammivomus.* mus, qui per ingentem craterem tantos sæpe flammarum globos eructat, ut noctu latissimè ultra centum millia passuum incendia reluceant. Nonnullis fuit opinio intus liquefactum aurum esse, perpetuam ignibus materiem. Itaque Domini- *Empedocles Dominicanus.* canus quidam monachus, quum ejus rei periculum facere vellet, ahenum & catenam ferream fabricari curat: móxque in montis jugum cum quatuor Hispanis ascendens, aheno in caminum demittit. ibi ignis fervore ahenum cum parte catenæ liquefactum est.

Monachus non leviter iratus Legionem recurrit, fabrum vehementer incusans, qui catenam tenuiorem multò, quàm jussisset ipse, esset fabricatus. Faber aliam multò crassiorem excudit: Monachus montem repetit: catenam & lebetem demittit, res priori incepto similem exitum habuit: nec tantum resolutus lebes evanuit, verùm etiam flammæ globus repente è profundo exiliens, propemodum & Fratrem & socios absumsit.

Omnes quidem adeo perculsi, in urbem reversi sunt, ut de eo incepto exsequendo numquam deinceps cogitarent.

In ea ipsa civitate cognovi Sacerdotem, qui Quæstoris Regii interventu à *Sacerdos metallarius.* Rege Hispaniæ per literas petiit, ut sibi ducentos servos dari juberet pollicitus perfosso illorum opera aureo illo monte, ingentes se inde divitias eruturum.

Isti Rex rescripsit, montem, si vellet, suo sumtu aperiret. sibi enim non esse mancipia, quæ ad eas fodinas mitteret. Ita inceptum illud omissum est.

1. Balsamum (ut inquit Plinius lib.12.cap.25.) uni terræ Judææ concessum, pridem periisse creditur. Nunc verò, quod ex India Occidentali adfertur, primùm in Hispaniola inventum est, Indicæ mulieris indicio. Arbor unde hic liquor elicitur, Goaconaz ab indigenis vocatur. Ovied. histor. natal. Indic. lib.10. cap.3.

Elicitur quoque hodie in nova Hispania ex arbore Punica malo majore, cujus folia

urticæ similia serrata & tenuia sunt. Indi Xilo vocant. Elicitur autem duobus modis. Primùm multis incisuris vulnerato arboris cortice.

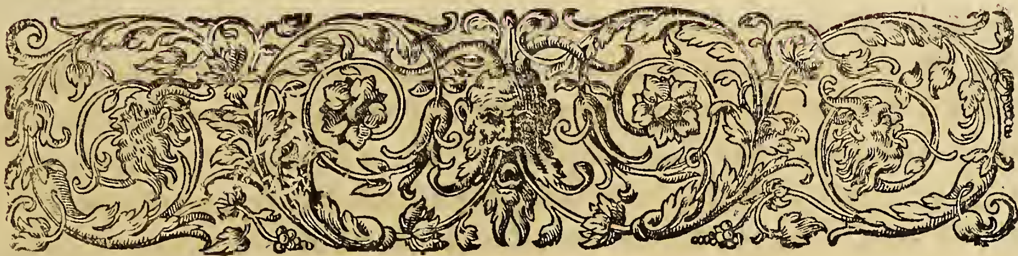
Altero ramis & truncis ejus arboris assulatim & minutim concisis, & in lebete amplissimo fervefactis: mox oleo supernatante collecto. Id priore ignobilius est. Monar. de simplic. medic. Indic.

2. Is est, qui Jucatanam primus aperuit. Suprà hujus lib. cap. 10. Quem postea Petrus Arias Abulensis, post Castellæ aureæ imperium abrogatū ob Valboæ mortem, Nicaraguæ Gubernator, capitali supplicio affecit, quod clandestino fœdere cum Ferdinando Cortesio inito, occupatam, sponte ipsius, provinciam armis retinere vellet, Sed oblato falso crimine insontem oppressisse visus est, sicuti & generum suum antea, ut sublato æmulo, vacua provincia solus potiretur.

3. Montis illius flammivomi nomen Gomara Masaiam, Dominicani F. Blasium de Ynvesta, edit: scribitq; novum istum Empedoclem & præterea duos Hispanos sciendæ ejus rei causa avidos semetipsos tribus corbibus in Vulcanium illum craterem demisisse, quoad ejus fieri potuit: atque inde lebetem catena ferrea revinctum, ad centum & quadraginta ulnas dejectum, tandem ubi ad flammam pervenit liquefactum esse cum aliquot catenæ annulis. Illos stupefactos tali naturæ miraculo, irrito labore inde prosiliisse. Cæterum anno M D L I. Johanni Alvarez Doctori & Decano à Rege concessum esse, ut recluso eo monte metallum erueret. Gomar. histor. gen. lib. 5. cap. 203.

PETRI

PETRI ALVARADI IN PERUANUM REGNUM EXPEDITIO. EJUS MORS, & conſcientiæ in morte dolor. Uxor ejus Deum ipſum increpans, miro ejus judicio abſumitur.

CAP. XVI.

E Nicaragua in occaſum tendentibus, ter centum millia à Legione, numquam longius ab ora maritima abſcedendo, quàm ut ipſum mare conſpici poſſit, pervenitur ad Guattimalam. Eam urbem Petrus Alvaradus, poſtquam eam provinciam ſubegerat, inter duos montes condidit, è quibus ſemper fumus evolvitur: ac duas præterea, San-Michaëlem videlicet & San-Salvatorem, quæ centum millia paſſuum inter ſe diſtant. Jámque hic Alvaradus, perdomita & diviſa ea provincia, eáque urbe condita, cum magna pace ac tranquillitate in conſtituta à ſe ditione partis opibus fruebatur, quum nuncium accipit, Franciſcum Pizarrum & Didacum Almagrum, in Peruanum regnum tranſgreſſos, incredibiles ibi divitias reperiiſſe.

Petr. Alvarado jam partis opibus, per avaritiam & ambitionem frui non licet.

De his lib. 3. cap. 1.

His permotus, per amicos literas à Cæſare & poteſtatem tranſmittendi in illud Regnum, ac cujuſcumque vellet ejus partis, quàm modò alii Hiſpani non inſediſſent, in ditionem redigendæ coloniisq; occupandæ, impetrat.

Inde anno MDXXXIV. ſeptem navium armata claſſe è provincia ſua ſolvens, ſeptuageſimo quarto die ad oram Peruanam appellit. Mox in littus Mantæ egreſſus, ad eam oram, quæ ab Hiſpanis pòſt Portus-vetus dicta eſt, ducibus Indis regionis peritis aſſumptis, ulterius in mediterranea progreditur. Tandem ſuperatis montium quorundam frigidiſſimis jugis & perpetua nive obrutis (ubi multi Hiſpani frigore diriguerunt, alii penuria victus cæſis equis famem toleravere) in provinciam Quiton pervenit.

Id ubi Franciſco Pizarro allatum, extemplo Didacum Almagrum cum CL. Hiſpanis adverſus eum mittit: qui, ſi poſſet, vel eum aditu prohiberet, vel exercitum, quem ille adduceret, precio ab eo licitaretur. Almagrus Tombeſium pervenerat: ibi audito Alvaradum numero militum multò ſe eſſe ſuperiorem, hoſtiliter eum invadere non auſus eſt. Ambo ad Liribambam flumen conveniunt: ibi Licentiatus Caldera pacem inter eos & amicitiam concilians, iubet Alvaradum tradere, quas adduxiſſet copias Pizarro & Almagro: illos verò viciſſim dare Alvarado centum millia aureorum ducatorum, ea lege ac conditione, ut ipſe ex eo Regno excedens, numquam deinceps eò regrederetur. Hæc pactus Alvaradus cum quatuor famulis Peruo decedit, & ſucceſſu lætus Guattimalam revertitur. Paulò

 poſt

pòst perlustrandæ ejus oræ in Occidentem, & novas terras quærendi consilium capit: & eo decem liburnicas, myoparones quatuor, instruit.

Fr. Marcus de Nizza cum aliis an. 1539 eam peregrinationem abiit.

EODEM ipso tempore, quo Alvaradus classem adornabat, venere Mexicum Dominicani quidam monachi, peragratis ad Occidentem terris mille amplius milliarium spatio: qui ut ex longinquo revenerant, de illis regionibus mira narrabant. Vulgarunt inter alia, Sibollam provinciam aliasq; terras fertiles, divites, auro cyanis, vulgò Turquinis, gossipio, aliísque dotibus, abundare. Ea relatione moti Antonius Mendozza novæ Hispaniæ prorex, & Ferdinandus Cortesius eodem in regno summus Præfectus-militiæ, suscipiendæ per se aut per legatos ejus expeditionis consilia inter se agitant: sed discordibus invicem animis, quũ neuter alteri satis fideret, diversi satis aliò abiere. Cortesius Hispaniam petiit: Prorex Petrum Alvaradum è Guattimala arcessens, quam celerrimè posset, cum suis copiis venire ad se jubet. Is brevi solvens ad Trinitatis portum appellit: & terrestri itinere Mexicum profectus, de suscipienda in Sibollam expeditione cum Prorege transigit. Inde, septingentis militibus conscriptis, armísque, equis, & aliis ad iter necessariis rebus provisis, Mexico ad naves tendit.

Didacum Lopez de Zuniga vocat Gomara.

IN itinere nuncius ei affertur, Indos Xalisci provinciæ incolas adversus Hispanos rebellasse: itaque inde cum maxima copiarum parte ad ferendam suis opem festinat. Ut venit Petrum Zunicam Hispanorum complurium cæde recenti confusum & tristem ibi nactus, ambo ad collem editum, Quem Indi munitum manu insederant, obsidendum properant. Munimentum id erat ejusmodi: totas arbores ramis invicem implicatis & coëuntibus cum ingentibus saxis colligatas, quodam veluti nexu continenti opere juncto, perpetuam sepem hosti objecerãt. Simúlque ut Hispani erigere agmen in collem & ferociter discurrere cœperunt, Indi horribili clamore sublato, cæsis arborum ramis, compagen operis solvunt. Tum verò prorutis arborum & lapidum cumulis, omnia ingenti cum fragore in præceps deferri, & ingentis magnitudinis saxa per montis prona devolvi tanto impetu, ut maximam subeuntium Hispanorum partem obtererent. Alvaradus provoluto in eum equo præceps datus, duos intra dies viva concessit. Petentibus à decumbente quid ei maximè doleret, Anima, inquit, vehementer mihi dolet. Mediocri homo statura fuit loquax, perfidus, sævus adversum Indos, beneficiorum immemor atque ingratus, usque adeo, ut vulgò etiam de eo sui dicant, Eum nulli amicorum fidem unquam præstitisse. Postremò incestis nuptiis infamis, quum duas simul sorores in matrimonio habuerit.

Ambitiosæ & avaræ animæ cruciatus

Velasquez in Sibollam expeditio. Pro thesauro carbones reperit.

ALVARADO mortuo, brevi, Proregis missu, Mexico ad eam expeditionem abiit Franciscus Velasquez Coronatus cum octingentis militibus iisque equitibus plerisq;, cum navibus ad eam provinciam subigendam & habitandam ire abnueret. Ut eò pervenit, pro omnibus divitiis nivis copiam & commeatus penuriam reperit. Itaque multi equi, & Indicorum servitiorum plerique fame absumti sunt. Dux ipse, quum se majores opes inventurum speraret, progredi ulterius statuit. Jamq; CL. millia passuum emensus, animalium genus quoddam mediocris magnitudinis, vaccæ forma reperit. Hispani in eorum animalium armenta irruentes, multa mactant & famem expellunt. Inde Velasquez multo frustra ejus oræ peragrato spatio, postquam levibus aliquot præliis indigenas expertus esset, libertatem suam acriter propugnantes, eorum aliquot incensis ac direptis pagis: tandem

tandem ſpe irrita fatigatus, probráque ac diros in monachos illos jaciens, qui de ejus provinciæ opulentia tam lætam famam vulgaſſent, multis amiſſis Hiſpanis, pauper & nudus Mexicum regreſſus eſt.

Nunc, ut ad Alvaradum redeam, poſtquam ejus mortis nuncius Guattimalam allatus eſt, Beatrix de Cueva uxor ejus, fœmina equidem animi impotens, vana & ſuperba, quum Dei Opt. Max. omnipotētiam cum gratiarum actione agnoſcere, & immenſam ejus bonitatem laudare deberet, in blaſphemas voces erupit, dicens, Nihil pejus graviusq; à Deo mali inferri ſibi potuiſſe, quàm quod viro orbata eſſet. Simul atrari ędes & nigro pingi jubens, non cibum, nòn ſomnum capere, non ſolatia ulla admittere ſuſtinuit. Ad hæc laceratis crinibus humi corpus abjicere, multáque alia dicere & facere, quæ mentis compotem non decerent. Inter hæc tamen magnificàs & pompæ plenas exequias viro duxit: neq; luctu aut funebribus lamentis impedita eſt, quo minus primorum civitatis cœtu convocato, ſe eorum ſuffragiis Gubernatricem provinciæ deſignari curaret, omnésque ſacramento in verba ſua adigeret.

Divini judicii. ſuperbam & blaſphemam viduam exemplum.

Ambitione luctu quidem minuitur.

Sed paulò poſtquam ea geſta erant, ecce die 8. Sept. qui Virgini vulgò ſacer eſt anno M D X L I. imber ingentibus procellis effundi incipit: adeo ut circiter ſecūdam noctis horam, quæ alterū ab eo diem ſequuta eſt, Indi quidā Epiſcopum provincię adeuntes (Franciſcus Maroquin is vocabatur) ei ſignificarent, ſe ad radicem eius montis, qui urbi proximè immineret, terribilem quendam ſonum & inſolitum fragorem auribus accepiſſe. Epiſcopus obiurgat eos, Non vos ſæpe (inquit) monui, ne eiuſcemodi rebus aures præberetis? Jam paulò ultra medium nox proceſſerat, quum repentè magna vis aquarum ex eo monte tanto impetu & violentia, torrentium inſtar erupit, ut ſaxa ingentis magnitudinis devolveret, quæ mox incuſſa ſubiacentibus petris, maiore vi, quicquid obvium eſſet, proterebant.

Simul audiebantur per aërem lugubres ululatus & ſtridores horrendi: & furvam quandam vaccam multa inferentem damna, & ea loca pervagantem, ſuperſunt, qui viderunt.

Inter multas ædificiorum ſtrages, quas ea eluvio aquarum dedit, primā Gubernatoris domum rapuit: & ea clade periit Beatrix ipſa Gubernatrix cum iis omnibus, quæ cum illa orandi cauſa (ut fertur) in abditum conclave ſeu ſacrarium aliquod penetrale conceſſerant. Ad eum modum brevi ſubmerſa & concuſſa repentina vi tota propè illa civitas proſtrata eſt.

Centum circiter ac viginti Hiſpani utriuſq; ſexus eo caſu periere: nonnulli, qui ſub initium ruentis tēpeſtatis urbe ceſſerant, perniciem effugerūt. Luce orta, poſtquam procella conquieverat, vicinis urbi campis Hiſpani nōnulli debilitati, pleriq; obtriti, alii brachiis, alii cruribus fractis, jacentes reperti ſunt: inter cęteros puellula quædam illæſa & ſine ulla noxa, ſublata eſt, quam ex Indica muliere Alvaradus ſuſceperat. Neque ex ea ſtirpe quiſquam, præter iſtam, remanſit. Poſt eam ruinam Guattimala in modica planicie, ubi nunc ſita eſt, inſtauratur, trium mill. ſpatio à veteri diſſita, ad Ortum: conſtatq; ſeptuaginta quinq; aut octoginta domibus laterculo coctili exſtructis, quę magnam partē tegulis contectæ ſunt.

Guattimala inſtauratur.

In ea provincia frequentes exiſtere terræmotus experiētia ipſa didici. Quum enim fortè aliquando eſſem in cœnobio, veteri Guattimalæ vicino (locus is vulgò Almolongadi Baſſo appellatur) & cum monacho colloquerer, ſuper exiguo

quodam tumulo, terra adeo contremuit, ut campanæ ſua ſponte ſonitum dederint: maceriæ quibus circumſeptus erat cœnobii hortus maxima ex parte corruerint: ſubterranei tubi, per quos aqua ad fontem deducebatur effracti: ſacellum majus duobus locis fiſſum hiaret, & aliquot tegulæ in terram deciderent: terrámque ipſam omnes hiatu profundo diſceſſuram crederent. Duravit hic terror, quantum recitando Symbolo Apoſtolico temporis ſatis eſt.

CETERUM ea provincia, quia cœlo miti ac temperato ſubeſt, frumenti ſatis patiens eſt: ſed omnium arborum, quæ eò ex Hiſpania tranſlatæ ſunt, nulla coaluit præter ficos & Armeniacas malos: verùm & ipſarum quoque fructus quum matureſcere incipiunt, ſub initium videlicet hyemis, tum inſipidi exiſtunt.

Duorum à Guattimala dierum itineris ſpatio, locum maritimo, quem vulgò Izalchi appellant, magna vis Cacavatarum colligitur. Et hæ hodie ferè, ſunt Hiſpanorum, qui eam provinciam incolunt, opes: earúmque maximam partem per Novæ Hiſpaniæ provincias diſtribuunt, in quibus, quòd id Regnum frigidioris quàm calidioris temperamenti ſit, id genus fructus non ſufficienti copia colligitur.

PORRO iſti Guattimalenſes Nicaraguenſibus & Mexicanis moribus ex æquo ferè participant. Itaque negotiantur mercatúsque & contractus invicem exercent. Ac plerique eorum artes etiam mechanicas didicere. Sunt enim inter eos fabri materiarii, carpentarii, pictores, aurifices, aliarúmque opifices artium: & hos Hiſpani quondam in ſervitiis habebant, eósque ære emtos varia opificia docuerant: ſed quum heri ipſi aliquod laboris ſui præmium & fructum ex eorum opera decerpere vellent, tum in libertatem reſtituti ſunt.

QVOTIDIE venalitia ſua fora & mercatus exercere conſueverunt. merces, ferè ſunt eſculenta & poculenta, qualia ſal, piſces, fructus, cucurbitæ, battatæ, incocti cum ramis ficus indigenæ, & ex iis facta potio ita ſcitè & honeſtè miſta, ut ſolus ejus conſpectus nauſeam mihi cieret.

Præterea goſſipio, penulis, interulis, criſtis pennaceis aliíſque ejuſcemodi, commercia inter ſe agitant.

1. PETRUS Alvaradus, ut Franciſci de los-Covos, qui à ſecretis & intimus conſiliorum Cæſari erat, gratiam & favorem quæreret, duarum ſimul ſororum inceſto matrimonio ſemet polluit, idque permiſſu & indulgentia Papæ. Gomara Hiſtor. gen, lib. 5. cap. 109.

INDI-

INDICARUM GENTIUM COLOR: VINUM ET FERRUM IN PRECIO habent. Legendi & ſcribendi in noſtris peritiam mirantur. Hiſpanicum jugum excutere cupiunt.

CAP. XVII.

QVOD ad colorem Indicarum gentium attinet, in univerſum ferè cereo aut buxeo, & fuſco ſeu ravo, quàm alteri propior eſt: omniumq; quoſcumq; in ampliſſimis illis provinciis videre mihi licuit, pulcherrimi ſunt Parienſis ſinus accolæ & Valentiolæ provinciæ indigenæ: ii nempe qui in mediterraneis opaca montium incolunt. Cujus rei cauſam eam eſſe arbitror, quòd ea loca minus ſolis vapore torreantur quàm plana: ſiquidem maritimę oræ accolæ ſubfuſco, & velut carnis ſole flagranti ambuſtæ, colore ſunt.

CETERUM omnium rerum, quas Hiſpani in Indiam tranſtulerunt, nulla Indis gratior acceptiorq; extitit quam vinũ: & quamquam ipſi è Maizio atq; aliis rebus factitia vina & potus moliantur, uti ſuprà diximus, vulgò tamen dicũt non ita iis, quæ ipſi faciunt, villis ali vires vigoremq; animi, recreari ſpiritus, ventrem excalefieri, nec ſomnos ita dulces ſuaveſque conciliari, ut illo Caſtellæ. Ferrum præterea ad ipſos inlatum carum habuerunt: quum nihil ferè olim fabricarentur præter æneas ſecures, & cultellos è ſilice. Sed ſuper omnia ı, noſter legendi & ſcribendi uſus, Indis miraculo fuit. Itaq; quum Hiſpani literas Indis ad aliquem perferendas dabant, nuſquam cogitando aſſequi poterant, qua ratione charta alba nigro diſtincta eloqui poſſet.

Vinum & ferrum apud Indos rara & cara.

Inds legendi & ſcribendi uſum mirantur.

CETERUM omnium gentium ac provinciarum, in quas Hiſpani ſubactas hodie imperium obtinent, frequentiſſimæ & hominum multitudine abundantiſſimę hæ ſunt, Nova Hiſpania, & ab ea Jucatam, Guattimala, Nicaragua, & nonnulli Peruani regni tractus.

PORRO quum novum illum orbem quatuordecim annorum ſpatiò, ut ſuprà dixi, perluſtraverim, ac legerim hiſtorias, quas Hiſpani de rebus à ſe in illis regionibus geſtis & ſuis adverſus Indos victoriis ſcripſerunt: pleriſque in rebus illos laudibus ſuis enarrandis modũ egreſſos fuiſſe exploratum ac compertum habeo. Atque in eo maximè, quum jactant ſe ſumma laude eſſe dignos, quod omnes à ſe ſubjectos in India populos converterint, & Chriſtianos fecerint. quod quum dicunt, illos nempe populos à ſe factos eſſe Chriſtianos, perinde eſſe videtur, ac ſi quis exempli gratia dicat, Panem à piſtore bene eſſe coctum. Attamen cum Chriſti

Hiſpani laudum ſuarum immodici prædicatores.

Gom. lib. 5. hiſt. gen. c. 11.

ſti Domini noſtri & Servatoris doctrinam attentè conſidero: equidem comperio plurimum intereſſe inter nudum nomen & rem ipſam: id eſt, Chriſtiani tantùm nomen gerere, & Chriſtianum reipſa eſſe, latè inter ſe differre.

Peruani Hiſpanos pro Chriſtianis & filiis Dei agnoſcere nolunt.

QVO magis id credamus, vel Barbaros ipſos ea de re ſententiam ferentes audire operæ precium eſt. Nam in Peruano Regno aliiſque multis locis, quantumvis Hiſpani paſſim vulgarint ſe Chriſtianos eſſe, Dei ipſius & parentis cœleſtis filios: tamen ob intoleranda ſævitiæ exempla, quæ adverſus Indos ediderunt, nulla ratione umquam effici aut extorqueri potuit, ut id nomen Hiſpanis tribuere & agnoſcere vellent. Ea nimirum gens multo acriore ac ſolertiore judicio, quàm quælibet aliæ Hiſpanis ſubjectæ dotata eſt.

Mexicani quidem & finitimi alii populi, ex quo Hiſpani primùm in eas terras tranſgreſſi Chriſtianos ſe eſſe dixerunt, eos quoque & ipſi ſemper ex eo hoc nomine nuncuparunt. Id verò ut faterentur & dicerent, numquam adduci potuere Peruani, ſicut ante dictum, & ſuo loco fuſius exponetur.

Indi Hiſpanicum jugum excutere cupiunt.

QVARE, quum extra controverſiam ſit, quamlibet nationem peregrinæ gentis imperio ſubjectam, ſi ſemet in libertatem vindicare poſſit, id verò cupidiſſimè & ſine ulla dubitatione facturam: ita Indi haud dubiè, Mexicani præſertim, aſſiduè diſſimulantes excubant, ſedulò ſemper aſpectantes, an ſolitæ naves ex Hiſpania veniant.

Ac ſi quid caſu Hiſpaniæ infortunii accideret, ſicuti fieri poteſt (quippe Imperia omnia quantumvis magna & potentia, omnes gentes, populi, civitates & regna, humanorum caſuum varietati atque inconſtantiæ, quam vulgò Fortunam vocāt, obnoxia eſſe in perſpicuo eſt) ſi clades, inquam, aliqua memorabilis Hiſpaniam affligeret, nec naves commeare in Indiam poſſent, ut ſolent: univerſa quàm latè patet India, jugo excuſſo, rebellaret, atque omnibus Hiſpanis mactatis ſolenne agitaret epulum: atque ut à quibuſdam monachis accepi, illi ipſi Fratres primi omnium funebre iſtud convivium ſuo ſanguine imbuerent, quòd perverſis indigenarum moribus perpetuò adverſentur.

ID verùm eſſe unius rei exemplo probaſſe ſufficiet. Anno MDLIII. quum Guattimalæ eſſem, eo ipſo tempore, quo Galli cum Hiſpanis bellum gerebant: nec ob metum piratarum, per omnem eam oram ſpatio quatuordecim menſium appulliſſent ullæ naves, præter phaſelos duos (Galeones vulgò vocitant) Alvari Bazani, quorum alter ad Nomen-Dei, alter ad Villam-riccam, Novæ Hiſpaniæ portum, applicuerat: jam Hiſpanorum animos vehemens formido inceſſerat, ne Indi ad res novandas ſpectarent, quòd jam ex Mauris audiviſſent Gallos cum Hiſpanis bellum gerere, multáque jam illis damna intuliſſe.

Indi Gallorum in Indiam expeditionem peroptant, ut ab Hiſpanis liberentur.

Ipſe quidem per eoſdem hoſce dies, quum in eo loco, quem Almolongam vocant, mulo infra Guattimalam, ubi quondam ſita erat vetus Guattimala, cum quibuſdam Indis colloquerer: ſciſcitari ex me unus cœpit, An Galli haberent equos, & ea, quæ faciunt Tau, Tau, quum vellet quærere, an Gallis eſſent bombardæ, nec poſſet.

Tum ego excipiens, Habent verò, inquam. Ibi ille ſuſpirium ex imo pectore petitum ducere: & Deo notum eſt, quid tum haberet in votis. Certè, tametſi monachorum aſſiduis vocibus illorum aures circumſonent, monentium nequid novare aut movere aggrediantur, quia videlicet Cæſar è Caſtella innumeram vim Chriſtia-

Christianorum adversus ipsos emissurus esset, à quibus multò inclementius, quàm antea unquam, haberentur: attamen ne his quidem toties iteratis & inculcatis minis impediantur, si idonea & opportuna occasio sese obtulerit, quo minus omnes Hispanos è suis finibus, si modo possint, exterminent.

1. INDIS principio persuasio erat, epistolas, quas Hispani mutuò ad amicos mitterent, animatas esse & loqui. Cujus rei lepidam historiam narrat Gomara.

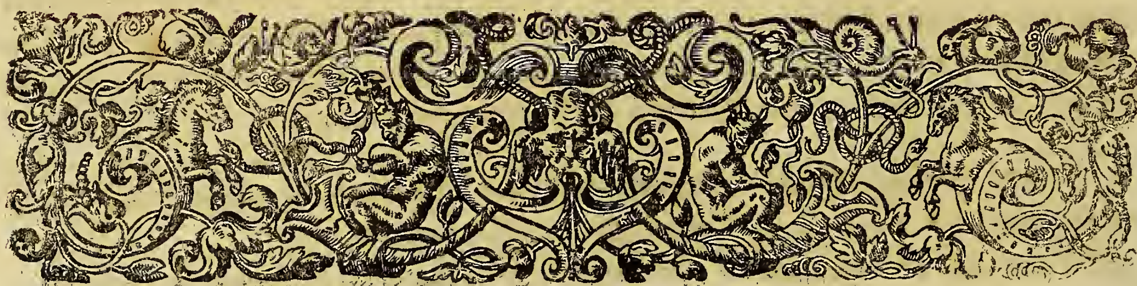
Mittebat Hispanus quidam ad amicum duodecim Hutias (id est, cuniculos Indiæ Occidentalis peculiares) assos, ne æstu corrumperentur. Indum, qui deferebat, quum vel obdormisset fessus de via, vel interquiesset, diutius morantem in itinere fames corripit: tres Hutias absumit. Revertitur, literas ab amico illo ad herum referens, quibus ille de novem Hutiis ad se missis gratias amico agebat. Hispanus perlectis literis irascitur servo: ille duodecim reddidisse affirmat. Sed quum epistolæ indicio proderetur, rubore perfusus verum aperit, & suos ea de re populares commonefacit, ut sibi à foliis & chartis ejuscemodi loquacibus caverent.

Nec dispar est, quod de Brasiliensibus scribit Lerius: Quum primò (inquit) in eas terras venissem, verba & sententias aliquas, ut sermoni eorum assuescerem, scribebam, easque mox coram ipsis legebam. Illi præstigias id esse rati, invicem his verbis alii alios alloquebantur: Non mirum istum, qui heri ne unum quidem verbum idiomatis nostri callebat, nunc vi & ope hujus chartæ, quæ illum nostra eloqui docet, ita peritè ea sonare, ut à nobis intelligantur? Navigat. Brasil. cap. 16.

Cæterum apud aliquos Indorum Occidentalium populos literarum usum esse, allati inde libri prodidere. Jurisperitus quidam Corales, Darienensium prætor urbanus, ad Regem Catholicum scribens, inter alia retulit, Ad se adductum Indum quendam, qui ab hero fugerat ex interioribus Continentis terris versus occidentem. Is legentem aliquando literas Prætorem conspicatus, mirabundus accurrit, ut videret: dixitq; Patronum suum & populares etiam libros habere, sed è foliis arborum simul consutis compactos, cujusmodi à Cortesio è Colluacana in Hispaniam missi sunt. Petr. Mart. Mediol. Ocean. dec. 3. lib. 10.

i INDI

INDI CHRISTIANORUM JUDICES. SACERDOTES ET MONACHI IN India Occidentali avaritiæ dediti. Indi Hiſpanorum conſuetudine deteriores fiunt, & Chriſtianam Religionem ludibrio habent.

CAP. XIX.

OMNIUM ejus gentis rerum, quas maximè in India laboravi, ut ſcirem, id inprimis intelligere conatus ſum, quid nimirum de Fide noſtra illi ſentiant. Itaque quæcumque ea de re tum ex publicis Monachorum & Sacerdotum quorundam ſermonibus didici, tum ex iis, quæ ipſe vidi & ab ipſiſmet Indis audivi, ea nunc exponere operæ precium duco: ut Lectores inde ſibi ſubjiciant, quantum mala noſtra opera exempláque ſcandalorum apud illós pariant. Prudentes verò ac ſobrios Lectores ante omnia rogo, ut æquum huc & attentum animum afferant, ſciántque ſe verè aurea dicta ſententiásque in primis memorabiles ſummaq; admiratione dignas hîc audituros.

INDORUM plerique ac potiſſimum Regulorum & principum filii, qui legere & ſcribere didicerunt, atque adeò Præcepta ipſa Dei, 1, quæ bona eſſe fatentur, idcirco plurimùm mirantur, nos ipſos, à quibus hæc habent, ea non obſervare, & vulgò ita loquuntur: HEUS tu Chriſtiane, Vetat Deus, ne quis per nomen ſuum in vanum juret: at tu omni & quidem leviſſima de cauſa, aſſiduè juras & pejeras. Jubet Deus, ne falſum teſtimonium dicamus: vos verò Chriſtiani nihil ferè aliud facitis, & alii aliis detrahitis & maledicitis. Jubet Deus, ut proximum tuum tanquam teipſum diligas: eíque ſua debita remittas, ut tua tibimetipſi condonari vis: vos verò planè contra facitis. nam & à vobis malè tractantur, qui minus opibus valent, & ſi quis quid debeat vobis, vos eum in vincula trahendum & conjiciendum curatis: ac quanquam facultatibus careat, tamen ut perſolvat, urgetis, & rigidè æs veſtrum exigitis. Si inter vos ſit pauper aliquis Chriſtianus, ne de veſtris facultatibus illi erogetis, remittitis eum ad caſas noſtras, ut ei eleemoſynam largiamur.

Barbari ſurgent in judicio adverſus Chriſtianos multos, & condemnabunt eos.

SUNT præterea etiam Indi, qui immodicam avaritiam noſtram & furioſam cupiditatem pertæſi, aureum numiſma aut bracteam in manus capiant & dicant: EN Deum Chriſtianorum: propter hoc è Caſtella in terras noſtras venere: propter hoc nos ſubegerunt, vexarunt, pro mancipiis vendiderunt, & multa alia in nos nefanda ediderunt: propter hoc bella & prælia inter ſe agitant, & alii alios

Barbari avaritiam Chriſtianorum graviſſimè notant.

mutuò

mutuò interimunt: propter hoc perpetuò inquieti, alea ludunt, blaſphemant, diris ſe devovent, litigant, furantur, alii aliorum uxores rapiunt. denique hujus gratia nullum ſceleris aut libidinis genus prætermittunt.

IPSE Sacerdotem cognovi, Guattimalenſi Epiſcopo inprimis acceptum, qui per illos Indiæ pagos venale vinum circumferens (quamquam id Præſidum & Gubernatorum edictis prohibitum eſſet) breviore quàm ſex menſium ſpatio viginti quinque millia Regalium lucratus eſſet. Sunt præterea monachi, qui palam & interdiu ea flagitia committunt, quæ alios vel noctu perpetrare puduerit. De vitioſis, non de probis hîc loquor: quamquam etiam Franciſcanus quidam publicè clamaret, nec Sacerdotem, nec Monachum, neque Epiſcopum in tota India ullum exiſtere viri boni nomine dignum. Quippe omnes ſe dedere avaritiæ, atque ubi Indos divitiis abundare intelligerent, eò omnes confluere certatim. ubi verò inopes eſſent, ea loca omnes fugere. Monachus ille, quum San-Petri eſſet, Capitis Fondurenſis urbe, proximum navium trajectum exſpectans, ut in Hiſpaniam tranſmitteret: propter hæc verba, Superioris ſui mandato, captus & Guattimalam abductus eſt. Ipſe quoque Sacerdotes inter ſe confabulantes & profitentes audiviſſe me memini, Sed ad quæſtum faciendum, non aliam ob cauſam ex Hiſpania in Indiam trajeciſſe.

Monachorum nefandæ libidines in India.

Veritas odium parit.

NUNC quod ex Monacho quodam, quum Comajaguæ eſſem, auditum habeo, referam. Is mihi retulit cognitum à ſe Indum Reguli cujuſdam filium, acutiſſimi ingenii hominem, qui quum adoleſcens in ludum itaret, ibq; legere ac ſcribere diſceret, nemo erat, qui non exiſtimaret eum ita virtute ac doctrina præſtantem inde evaſurum, ut cæteris vitæ exemplo præiret. Sed ut trigeſimum ætatis annum attigit, contra quàm omnes eſpectarent, inde impurus, nequam & ſceleratus rediit. Interrogatus, cur è bono improbus evaſiſſet: Ex quo (inquit) Chriſtianus ſum factus, per Dei nomen jurare, & per Crucem & per verba ſancti Euangelii: ac per Dei vitam blaſphemare didici: eumq; abnego, nec credo. Aleari præterea didici, & verum nunquam eloqui: enſem inſuper mihi comparavi ad ciendas rixas: denique, ut planè ritu Chriſtianorum vivam, nihil jam mihi præter concubinam deeſt, quam brevi me domum ducturum ſpero.

Indi Hiſpanorum conſuetudine corrumpuntur.

QUOD mihi ipſi uſuvenit, cōmemorabo. Reprehenderam fortè Indum aleæ & blaſphemiis deditum. Ille mihi confeſtim: Nos, inquit, ex vobis ipſis hæc exempla didicimus. Ac certè qui ita flagitioſè vivunt Indi, ex iis ferè ſunt, qui apud nonnullos Hiſpanos educati, quibus nullum ſtudium eſt, præterquam alea ludere, blaſphemare, & ejuſcemodi alia facere, domeſtica conſuetudine eorum moribus facilimè aſſueverunt. Atque hæc fere ſunt miracula & prodigia, quæ Hiſpani apud Indos edidere.

MULTI præterea Indi alii reperiuntur, quos ſi interroges, An Chriſtiani ſint? Reſpondent, ſe eſſe: quippe Epiſcopum ſignaculo Crucis eorum faciem ſignaſſe, & benedictionem ſuam ipſis impertiviſſe: ſe templum ædificaſſe, atque intus Beatæ Mariæ imaginem collocaſſe, poſtremò campanam comparaſſe. Forte aliquando ipſe quum ab Indo ſciſcitatus eſſem, An Chriſtianus eſſet: tum ille: Num tu vis me, inquit, per decem aut duodecim annos ſervum eſſe Epiſcopi, & curare ſuam mulam?

Chriſtianiſmum in frigidis ceremoniis ſitum etiam Barbari ipſi rident.

ALII eadem de re interrogati dicunt, Sibi quater aut quinquies caput aqua à

Sacerdote conspersum. Isti tales, simul ut Sacerdotem aliquem aut Monachum venientem conspiciunt, tum confestim obviam accurrentes, Pater, inquiunt, irrorate mihi caput aqua, quia volo esse Christianus, etiamsi jam aliàs baptizatus fuero. Ita initio ab uno facto, cætera plebs, quo pergat ignara, universa concurrit. Id ferè usuvenit iis locis, ubi Indi pauci & pauperes sunt, & inter quos nulli nec Sacerdotes nec Fratres resident. Cæterum inter monachos nonnulli etiam reperti sunt, qui istos baptizare nollent, quum dicerent, Perinde esse Indum baptizare, ut brutum aliquod animal. Alii è Castella in Indiam transgressi, ibíque moribus & exemplis tum Hispanorum tum Indorum inspectis, utrosque pariter miserantes, retro in Hispaniam ad sua cœnobia reversi sunt.

QVOD *facilè inter omnes constat, omnium propè Indorum Occidentalium maximè ab humanitate alieni sunt Brasilienses barbari. Quæ tamen sit eorum de Deo notio, quæ laudum & præceptorum Dei admiratio, ex Lerio nostro cognoscere operæ precium est. Is ergo de Tovoupinamboultiis Americæ gente agens, ita scribit:* INTER *cætera (inquit) dicebamus illis nos credere in unum Deum creatorem cœli & terræ, qui, ut orbem & quæcunque in eo sunt, condidit, ita omnia pro arbitrio gubernat. Illi, ubi hæc audierant, alii alios intuentes, & in hanc vocem (quæ admirationis nota ipsis familiaris est) erumpentes,* The, *defixi & stupefacti hærebant. Et paulò post: Quum fortè aliquando, inquit, cum aliis Gallis aliquot in quodam barbarorum pago essem,* (Ocarentin *ipsi appellant) & in aperto & propatulo cœnaremus: confluentes Barbari ejus vici incolæ, majores natu præsertim, cum multis benevolentiæ signis, circumfusi, neque vel minimo verbo dicentes interfati, nos attentè & tacitè intuebantur, donec peracto convivio, magno natu quidam, quum observasset nos ab hymno cibum auspicatos, hymno quoque cœnam clausisse, accedens, ita infit: Quid sibi vult hic ritus, quo vos modò usi estis, quum sublatis pileis omnes, præter unum, qui loqueretur, silentium tenuistis? Ad quem pertinebat ea oratio, quam ille habuit? Vestrúmne præsentium ad aliquem: an ad absentium?* IBI *ego opportunè oblatam eam occasionem arripiens, ut apud eos de vero Dei cultu loquerer: quum præter ejus pagi amplitudinem & frequentiam, Barbaros etiam solito attentiores animadverterem: rogare interpretem nostrum, ut suis verbis meum illis sermonem, quoad capere ipsi possent, explicaret. Tum à quæstione senis exorsus, Preces nostras ad Deum dirigi respondi: eumque, etsi sub ipsius conspectum non caderet, non tantùm liquidè audivisse nos, sed etiam quicquid pectore occultum haberemus, id perspicuè cognoscere. Inde ad creationem mundi delapsus, inprimis laboravi, ut docerem, hominem nobilissimum inter creaturas à Deo esse conditum, ut eò magis celebrandæ opificis sui gloriæ studeat. Ac nos quidem, quod ipsum coleremus, ejus manu infinitis periculis longissimæ navigationis in tam vasto mari eripi: ejusdémque ope fretos, ab omni prorsus Aignan metu (Dæmonem ita appellant, à quo subinde vexantur) tum in hac tum in ventura vita esse liberos. Quare si Caraibum suorum imposturas, & barbarum mandendæ humanæ carnis morem, abjicere vellent, eadem prorsus Dei dona consequuturos, quæ nos habere cernerent. Multa præterea de humani generis labe ac ruina, ut eorum animos ad Christum præparemus, subjiciemus: quoad ejus fieri potuit accommodatis ad eorum captum rationibus & exemplis, quæ in præsens fusiùs exsequi supersedeo. Illi cum nos ingenti cum admiratione duas amplius horas perattentè auscultassent: tum unus ex iis autoritate & ætate gravis, in hunc modum disseruit:* MIRA *equidem, optima & nobis non ante audita, hîc dixistis. Ac vestra quidem oratio mihi in memoriam redigit, quæ nobis sæpe avos nostros narrantes audivimus: nempe jam inde à priscis temporibus & tam multis abhinc Lunis, quot jam meminisse non possumus (quippe illi*

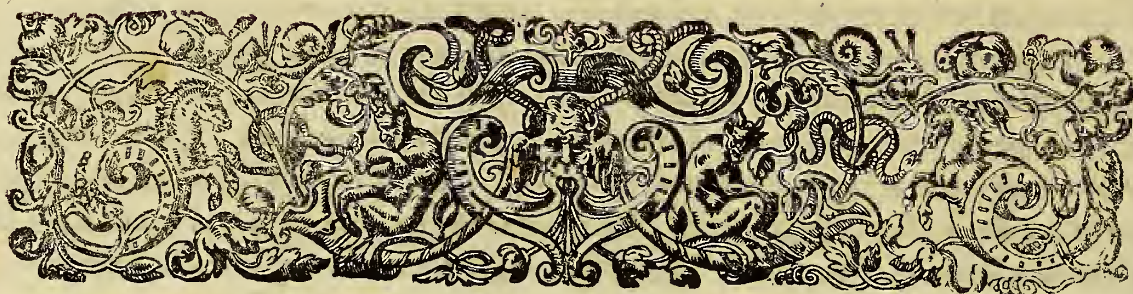
Navig. Brasil. cap. 61.

illi Lunarum numero aut vicibus, non mensibus atque annis, temporum spatia definiunt) venisse in has terras quendam Mair (id est, Gallum, seu qualibet alia è gente advenam) vestro more vestitum & barbatum. Atque eum, ut ipsos sub Dei vestri obsequium duceret, eadem oratione apud eos esse usum, qua nos hodie affamini. Sed ut nobis quoque à Patribus per manus traditum est, eos illius verbis fidem adhibere noluisse. Itaque mox successisse alium, qui Ensem, symbolum maledictionis, illis traderet. Inde sequuta inter nos bella, neque ex eo mutuis cædibus alii in alios sævire destitimus. Nunc verò, postquam diuturno usu his assuevimus, si nunc repentè avitum morem exueremus, apud vicinas gentes ludibrio & derisui essemus.

Hic nos summa contentione ac vehementia testari, tantum abesse ut finitimorum ludibriis moveri eos oporteret, ut contrà, si summum illum cœli & terræ opificem seriò colerent, de omnibus qui ob id ultro molesti essent, victoriam referrent. Postremò eam verbis efficaciam addidit Dominus, ut non multi tantùm Barbarorum, ad eam quam ex nobis didicissent legem deinceps vitam composituros, nec cæsorum hostium carnes ultrà esturos se promitterent: sed secundùm hoc Colloquium, positis humi genibus, nobiscum Deo gratias agerent. Ea oratio, quæ ab uno è nostris clara voce in medio eorum cœtu ad Deum concepta fuerat, mox illis per interpretem exposita est: nos ab illis in pensilia è bombyce cubilia, dormitum deducimur. Sed nondum nos somnus corripuerat, quum ecce istos cantantes & conclamantes audimus, Sumendam de hostibus ultionem, & plures quàm antea esse mādendos. En inconstantiā miseri hujus populi, & humanæ naturæ triste exemplar. Mihi tamen equidem persuadeo, si Villagagno nunquam à vera Religione descivisset, & nos diutius in illis terris morati essemus, fore, ut aliqui tandem Christo lucrifierent. Hactenus ille. Unde perspicuè apparet, semen aliquod Religionis inesse illis gentibus, sed eas à Principiis illis naturalibus ad absurdissima commenta & fœdos mores partim insita vanitate, partim malis Christianorum exemplis, facilimè deficere.

i 3 INDO-

INDORUM PERTINAX IDOLOLATRIA. DIDACI LOPEZ EPISTOLA, Ecclesiasticorum & Juridicorum Hispanorum in India Occidentali mores ac vitia graphicè depingens.

CAP. XX.

Indorum pertinax Idololatria malis Hispanorum exemplis alitur.

QVUM Guattimalæ essem, ac sæpe in S. Francisci monasterium commearem, amicitiam cum quodam Monacho contraxi (Franciscus Betanzus is vocabatur, experiens homo, & multo omnium earum provinciarum usu, tum Guattimalæ tum Novæ Hispaniæ, peritissimus, qui etiam duo Indica idiomata apprimè calleret & loqueretur. Quum ab eo aliquando suam ea de gente opinionem percontarer, præsertim in iis, quæ ad vitam nostram spectarent: mihi respondit, Eorum ferè tum natu grandes, veteri suæ idololatriæ pertinacissimè esse affixos, tum maximè Sacerdotes: ac sæpenumero se suósque collegas supervenisse illis victimas & sacrificia diis suis facientibus. Itaque necessariò eorum filios, ut temporis spatio religionem nostram imbiberent, à parentibus atque avis suis segregandos esse, & ab eorum consuetudine quam diutissimè removendos: ne illos postquam ex ephebis excesserint, præposteris moribus suis imbuant. Postremò addidit, eos quoq; qui baptizati essent, nihil ferè habere Christiani præter nudum nomen.

Hispanus Hispanorum præser im Ecclesiasticorum in India mores depingit.

EXINDE quum inter commentandum (ut fit in penitiores de specialibus rebus sermones paulatim delapsi essemus, & ex eo multa tum de moribus Hispanorum, tum de earum provinciarum regimine percontarer: atque ille me in rebus Indicis investigandis curiosum animadverteret: epistolæ cujusdam exemplar, legendum mihi tradidit. Eam Baccalaureus quidem ipsius familiaris, Didacus Lopez de Zunega, ad Episcopum, Præsidem & assessores Guattimalæ conscripserat, durius nimirum ab istis coërcitus & malè habitus, quod eorum vitia & flagitosos mores verbis liberius perstrinxisset. Quum verò eam apertam misisset, descripserat ex autographo Monachus, à quo & exemplum infrà scriptum desumpsi. Ejus autem sententia hæc erat: Ex quo me fortuna per orbem terrarum agitare cœpit, Regna aliquot & provincias peragrando emensus sum, & nusquam non novi aliquid & inusitati conspexi. Verùm ex quo sors mea permisit, ut in has Indiæ regiones, quæ Aureæ appellantur, & virtuis omnis expertes sunt, trajicerem: tot tantáque nequitiæ exempla vidi, ut neque eis enarrandis lingua mea, nec cogitatione com-

ne complectendis animus meus, par esse possit. In iis ferè pessimum hoc animadti, quòd inter vos nulla justitia, nulla virtus, nulla bonitas, nulla castitas superest: quin omne ævum vestrum studiis partium, simultatibus, perfidia, vanitate, rapinis, dissidiis, invidentia, odiis, aleis, lustris, blasphemiis, intestinis bellis, luxu, avaritia aliísque pessimis libidinibus, miserè consumitis. denique qui vestrûm optimus habetur, quanto se is cæteris præstare putat, tanto est omnium deterrimus. Summa quidem cura notavi ac comperi maximam partem vestrum, quotcunque in Indiam venistis, tales esse, ut non dico cœlum atque Angeli, sed terra & Dæmones ipsi vos exosos invisósque habeant. Ac pro certo habete, quemadmodum tyrrannica multa facta per vim perpetrastis, ita Christum permissurum, ut servi omnium per jus evadatis.

EJUS rei exempla & clara documenta si quæritis, historias Græcas Latinasq; evolvite, Romam caput & decus orbis considerate, Athenas & Spartam, bonarum omnium legum ac morum lumina, intuemini, multasq; alias civitates & regna, quorum vix hodie vestigium ullum, ac ne memoria quidem ulla superest. Si tantæ civitates periere, tot opibus dotibúsque florentes, ac tantorum Principum mentibus viribúsque administratæ vobis scilicet talibus, velut eximiis, Deus pepercerit? An putatis Dei bonitatem ac patientiam passuram, ut per omne ævi tempus tantis induti vitiis, & tot sceleribus demersi permaneatis? Nonne judiciis admodum obtusis & obcœcati estis? Scilicet creditis Indos Christianos futuros, si vos ipsi non estis, nisi forte nomine ac titulo tenus? Frustra id quidem. Nam multò efficacior (mihi credite Domini mei) ad brutas illas gentes fuerit vel unius diei honesta vita & bonum exemplum, quàm continuæ integri anni lectiones & doctrinæ. Quid enim refert odoriferas rosas ad plebem ore & lingua spargere, si mox spinosis malorum operum aculeis illam pungitis & vexatis?

Barbari bonis exẽplis quàm commodis verbis magis moventur.

NONNULLI dicunt, quod Vestra Sanctitas Dñe Episcope, satis boni facit: sed videte, ut bene etiam illud faciatis. quippe reperiuntur, qui, & quod alioqui bonum est, malè faciant: & Vestra Sanctitas ex eo grege est. Nam quos vestire debebatis, eos spoliatis: quod amarum est dulce, quod dulce est, amarum dicitis: mendaces & falsos diligitis: eos, qui vera loquuntur, odio habetis. aspernamini bonos, & turpes probrosósque honore afficitis: vitiosis favetis, & vexatis honestos. Denique de alieno valde liberales estis, de vestro verò parcissimi. Quid dicam amplius? Nempe hoc, vos multò ad remigandum in triremi aliqua, quam ad id munus gerendum, aptiores esse: idq; affirmare ausim, Vestræ Sanctitati plus esse: virium ad tractandum remum, quam virtutis ad gubernandum Episcopatum.

ALII dicunt, quòd Vestra Dominatio multo honore decorata atque honestata est. Sed mementote Senecam dicere, Stultorum laudem à sapientibus haberi pro argumento infamiæ: quia quicquid stulti cogitant, vanum est: quicquid loquuntur, falsum: quicquid damnant, laudabile: quicquid approbant, malum: & quicquid laudant, infame. deniq; quicquid agunt & moliuntur, nihil nisi amentia est. Sed laudari & honestari ab iis, qui ipsi honore digni sunt, is demum verus honos est: summum verò & præcipuum decus, placere Jesu Christo.

CÆTERUM accepi à nonnullis, patientiam, quam in tolerandis ærumnis meis adhibui, Vestræ Dominationi plurimum admirabilem fuisse: sed, ut ingenuè dicam, Vestra admiratio mihi plurimum admirationi fuit. Nam rerum per-

„ peram gestarum pœnitentia & dolorè sapientia oritur: sed bene & honestè facto-
„ rum immodica admiratio, non aliunde manat, quàm ab exiguo judicio & mino-
re usu. Quippe vos id fugit, Nos cum Christo crucifigi oportere, quantum ad hunc mundum attinet, si velimus in futuro unâ cum eo æterna gloria perfrui. Vos ignoratis luculentam illam Pauli Apostoli sententiam in posteriore ad Timotheum epistola, Omnes, qui piè vivere volunt in Christo Jesu, in hoc seculo per-

Episcopi hodie in Papatu quidvis aliud sciunt & agunt, quàm quod sui muneris est.

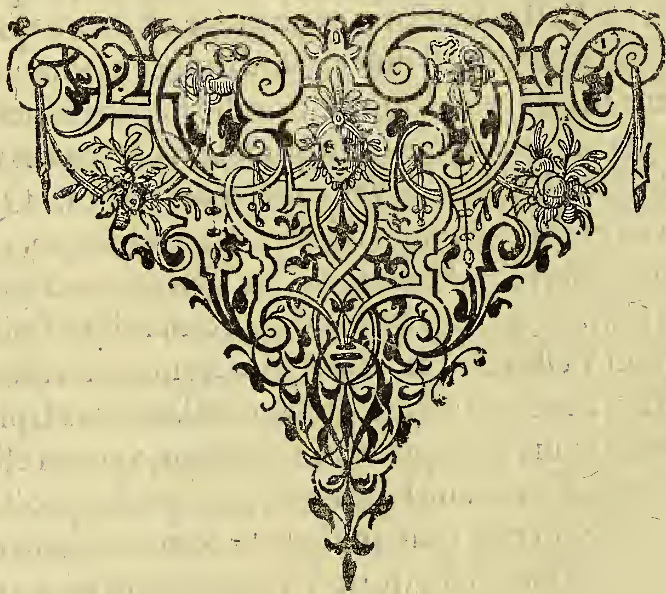
2. Tim. 3.12.

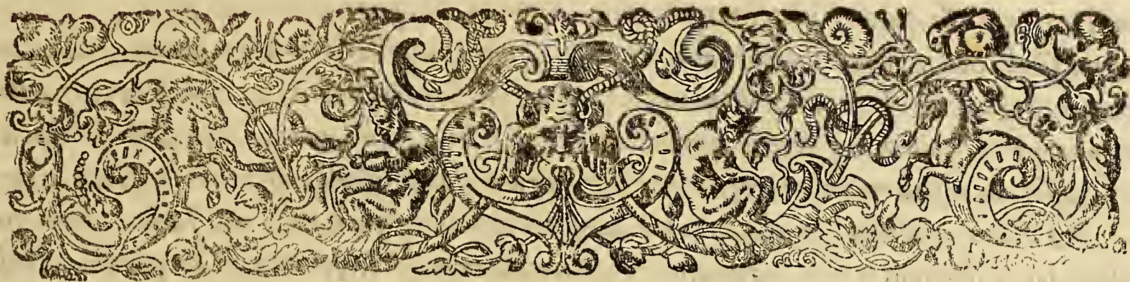
„ sequutionem passuros. Nescitis, quod corpori damnosum est, id animæ esse utile:
„ nescitis regnum cœlorum non acquiri cursu taurorum, non lusu arundinum, non
„ arca inclusorum nummûm & auri copia, non servorum fodinas exercentium in-
„ gentibus familiis (quales Vestra Dominatio multos adhuc habet) non dolis, non
„ astu, non mendaciis: verùm persequutione, infirmitate, carcere, vinculis, pauper-
„ tate, fame, siti, infamia, ingratiis, exiliis, tormentis, variísque ærumnis, quæ assiduè
„ vitam mortalium obsident & exercent, eò perveniri. Eas verò res, si Vestra Domi-
„ natio ignorat, quod facilè equidem credo, annumerare vosmet potiùs bestiis,
„ quàm hominibus potestis.

„ MULTA præterea sunt, quæ à me dici possent, tum de Vestra dominatione,
„ tum de ipsis etiam Præsidibus. Sed ejuscemodi rerum tanta est copia, ut verear, ne
„ me de iis scribere aggressum tempus ipsum & charta deficerent. Quare verbum
„ non amplius addam. Data Trugilli, 20. die Maji. Anno M D L I I.

Didacus Lopez de Zunegua.

CERA-

CERATUM, INTEGRUM JUDICEM, HISPANORUM FLAGITIIS obviam ire studentem, mors intercipit. Judicum onerosum munus.

CAP. XXI.

QUUM primò ivi Guattimalam, ibi tum præses erat licentiatus Ceratus. Is ille erat Ceratus, qui in Dominicâ edictum Regium de libertate Indorum tulerat, uti superiùs diximus. Eum tunc Cæsar amotû Insulare-gendæ illi provinciæ imposuerat: de quo verè hoc possum testificari, numquam in universâ India eo meliorem nec sanctiorem fuisse Judicem: nec qui justa edicta mandatáque Regia rectius observaret, semper procurando, ne Indi à quoquam Hispano injuria ulla violarentur, aut haberentur duriùs.

SÆPENUMERO suorum contumaciam arrogantiámque expertus, quòd indigenarum salutem procuraret, pertæsúsque, optare solebat, ut Deus eum à tam perverso hominum genere liberaret. Dicebátque si Deus trajicere in Hispaniam ipsi concederet, se Regem monere velle, ne deinceps Sacerdotem ullum transmittere in Indiam pateretur, propter flagitia eorum & intemperatissimas libidines. Sed morte præventus, quod in animo habebat præstare non potuit. *Ceratum Hispanum judicem Hispanorum contumacia tadet.*

ITAQUE successor ei alter Mexico missus est, Doctor Chesada: qui duobus post mensibus, quàm Guattimalam venerat, vita concessit. Qúumque ægrotantem Monachi aliquot consolarentur, dicendo, Domine Præsidens, esto bono & hilari animo, aliáque ejuscemodi pro tempore subjicerent: ille excipiens, Ah quî fieri potest, inquit, ut is hilari animo sit, cui tot rerum ratio ipsi Deo reddenda est? *Judicibus muneris administrandi ratio Deo reddenda.*

HOC dictum memorabile, huic loco inserere operæ pretium visum est, ut inde sibi exemplum sumant Judices & Magistratus: id est, ut perinde judicent de aliis, qualiter à Deo de se judicium ferri volent: atque ita bene subductis sui muneris rationibus ex hac vita exeant, 1, ut in futura æternùm non plangant.

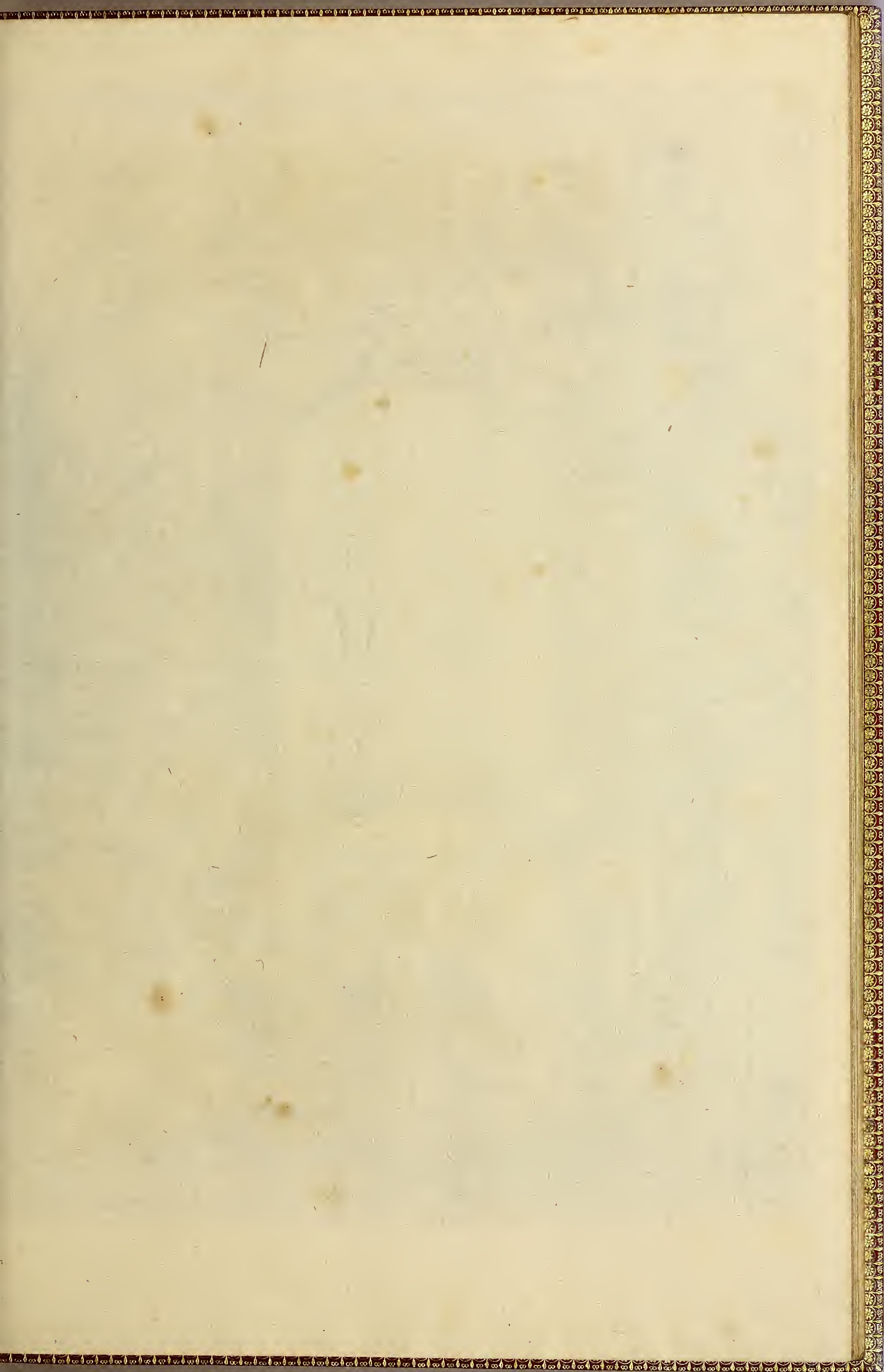
1. INSIGNE *Ludovici, cognomento Divi, Galliæ Regis exemplum in eam sententiam extat. Is enim cum fortè aliquando ex Psalmis Davidis preces ad Deum conciperet, intervenit aliquis, qui pro reo quodam capitalis criminis gratiam peteret. Rex, quasi aliud agens, annuit. Mox verò, quum incidisset in versiculum Psal.106. ibi:* Beati, qui colunt iustitiam in omni tempore: *tum protinus revocari jussit eum, cui gratiam concesserat, eamque irritam fecit: memorabili edita sententia, Principem, qui punire potest crimen, nec punit, non minus coram*

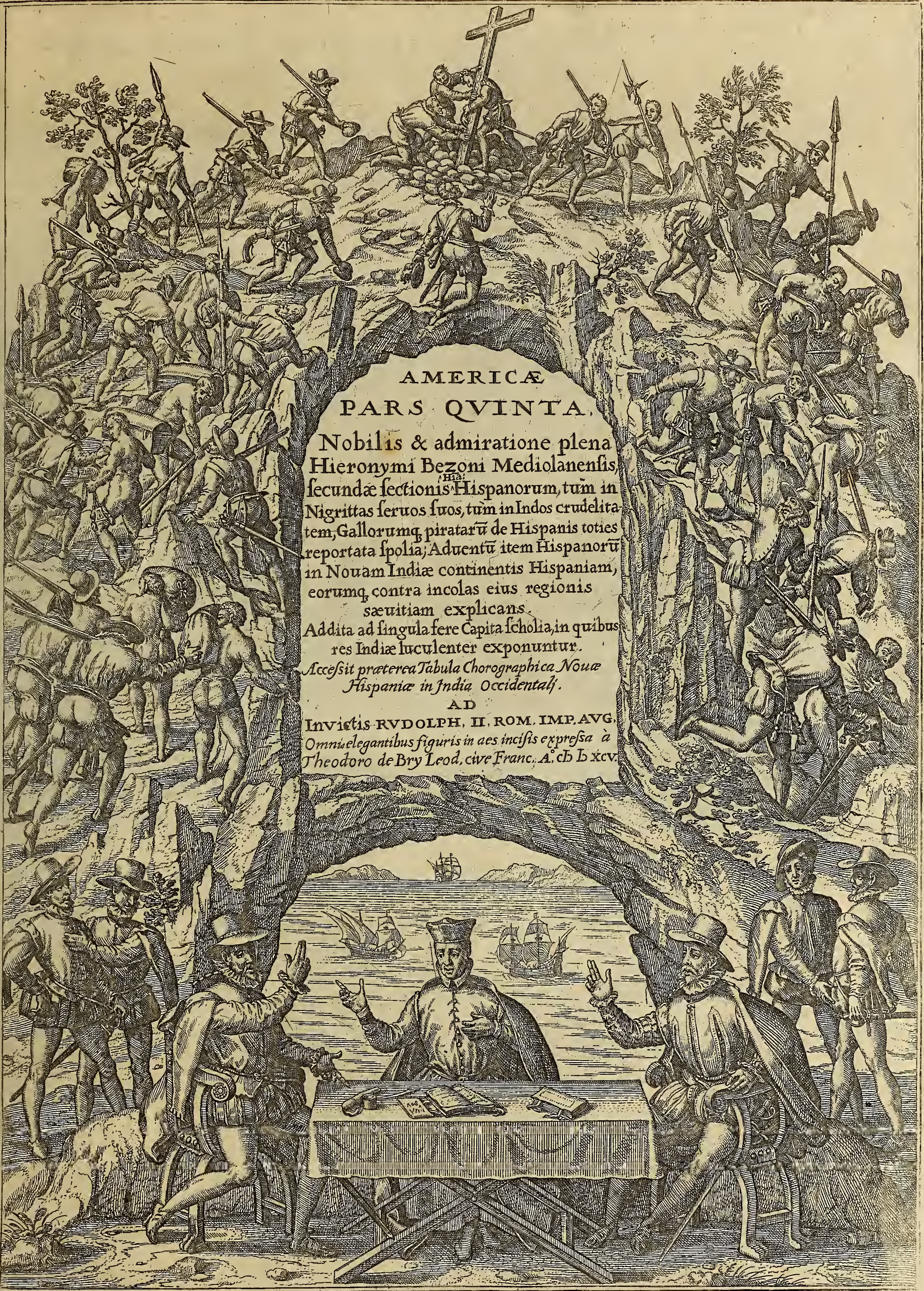
rami

ram Deo reum esse, quam si id ipse perpetrasset. Pietatis esse opus non sævitiæ, justitiam facere. Annal. Gall. Sed inprimis memorabilis Olivarii Galliæ Cancellarii casus & exitus, Judicibus documento esse debet. Is quum tristem in pios viros, qui Cabreriis & Merindolii Provinciæ oppidis puram religionem exercerent, sententiam latam suffragio suo contra conscientiæ judicium, approbasset: ac postea veritatis cognitione imbutus sæpenumero fassus esset cum lacrymis se meritò ob id à Deo rejectum: tamen in tumultu Ambosiano præcipuus inter eos Judices sedit, qui multos pios ac strenuos viros, tyrannico peregrinorum jugo & Regem ipsum & populum Galliæ liberare fortius quàm felicius molitos, velut perduelles, reluctante conscientia, damnarunt. In iis, quum Petrus Campagnacus, literatus adolescens, ad causam dicendam productus esset: Cancellarius, eo neque audito neque interrogato, Suspendite hunc hominem, suspendite hunc hominem. Quid? suspendite, ait Campagnacus. Facile tibi quidem dictu est. At si tu, ex quo id factis es promeritus, suspensus esses, jam ante triginta annos pavisses corvos, nec tot scelerum minister fuisses. Recordare mecum, quid admiseris, quum Pictavii Juri civili operam dares. Num te eo tempore unum è contubernalibus tuis sceleratè interfecisse meministi? atque inde in tantùm patris odium venisse, ut ex eo in conspectum suum venire vetuerit? Ac reipsa quidem Arquinuillerius quidam, Olivarii tum socius, perditus nebulo, propter hoc facinus Lutetiæ suspensus fuerat. Ad hæc verba adeo perculsum memoria facinoris Olivarium fuisse constat, ut obruto mœrore & insania animo, & inde gravi morbo implicitus, horribiliter adversus Deum ipsum fremeret. Tanta interea ægritudinis & horroris vehementia, ut quanquam defecto corpore & assiduis morbis debilitato: phrenetici tamen instar aut robusti alicujus adolescentis totum cubile concuteret. Ita ægrotantem invisit Cardinalis Lotharingius: sed Olivarius, quum suos ejus adventu cruciatus augeri sentiret, facessere properè cubiculò jubens, ne ipsius quidem conspectum pati potuit. Ut verò paulò longiùs semotum animadvertit, tum altiùs ingemescens in has voces erupit, Ah, ah, Cardinalis, tu nos omnes in æternum exitium trahis. Tum accedere ad ægrum Cardinalis, & consolando ultrò spiritus ejus mitigare: Eum videlicet tentari, inquiens, ab immundo spiritu, sed in fide perstandum esse. Egregiè, inquit, Cancellarius, egregiè, scilicet quasi hæc tu credas. Inde aspectum ejus aversatus, & nihil eloquutus ultrà, paulò pòst vita concessit. Inter lentos cruciatus, Annæ Burgii senatoris integerrimi (cujus judicio, Cardinalis præcipiti jussu rogatuque victus, subscripserat) mortem præcipuè deflebat. Hæc est merces Judicum, quibus Aulicæ gratiæ fumus, sua conscientia potior est.

FINIS.

Cum privilegio S. C. Maiestatis.

NIGRITÆ IN SCRUTANDIS VENIS METALLICIS ab Hiſpanis in Inſulas ablegantur.

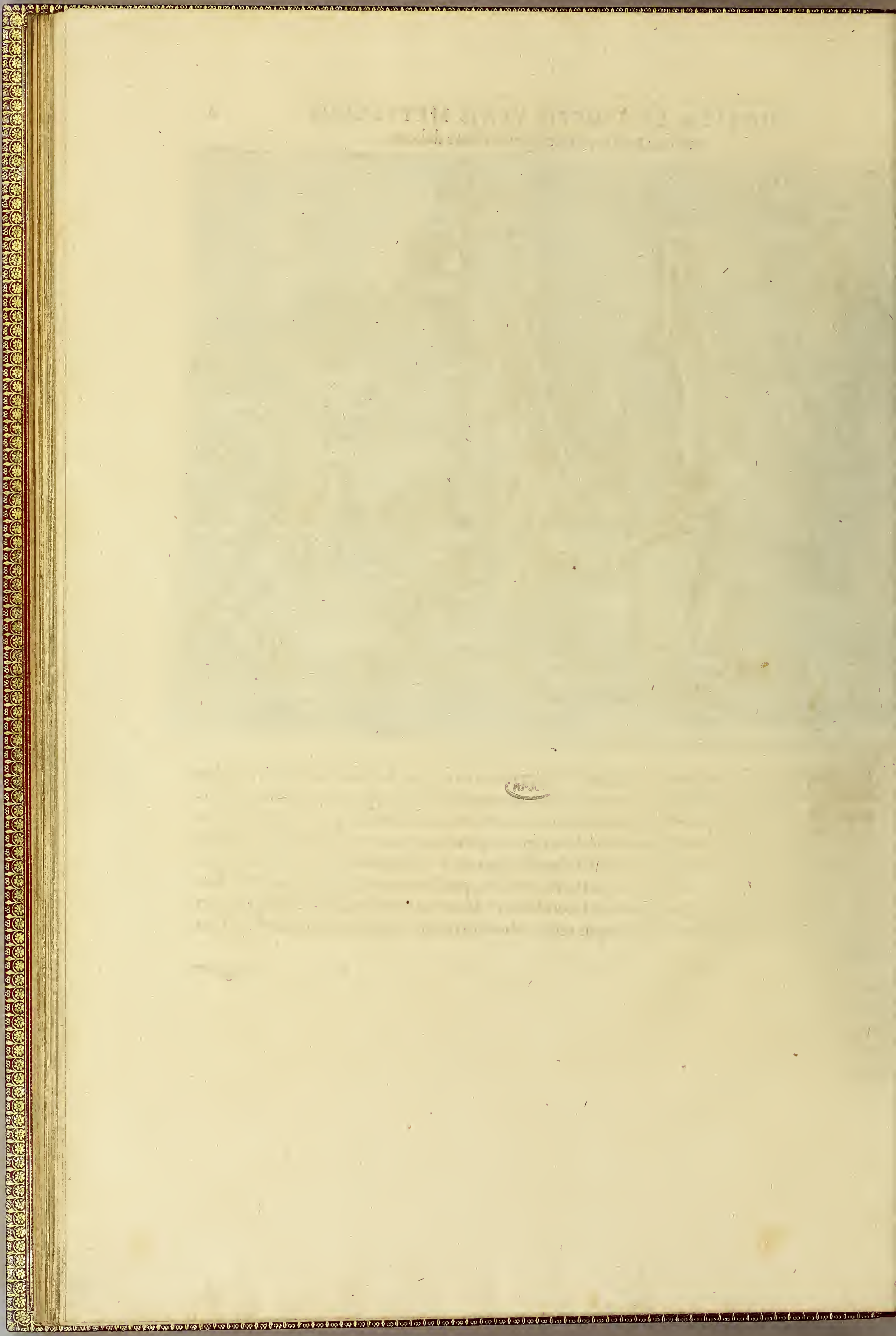

Attritis & penè abſumptis continuo labore Hiſpaniolæ Inſulæ incolis, Hiſpani aliunde mancipia conquirere cœperunt, quorum miniſterio in perfodiendis montibus, veníſque metallicis perſcrutandis uterentur. Itaque redemptis ſua pecunia, & accitis ex Guinea Quartæ Africæ partis Provincia mancipiis Æthiopibus ſive Nigritis, illorum porrò opera uſi ſunt, donec temporis ſucceſſu quicquid in ea Inſula metallicarum venarum ineſſet, exhaurirent. Nam ut Luſitani eam Africæ partem, quam ipſi Guineam (incolæ Genni aut Genna appellant) ſibi ſubjectam reddiderant; ſingulis annis aliquot incolarum centurias exteris nationibus divendebant, quæ mancipiorum vicem ſupplerent.

NIGRITÆ EXHAUSTIS VENIS METALLICIS conficiendo ſaccharo operam dare debent.

Nigritarum ergo opera uſi ſunt Hiſpani initiò in ſcrutandis venis metallicis: verùm poſtquam illæ fuerunt exhauſtæ, horum miniſterio uti cœperunt ad molas truſatiles, quæ ſacchariferas cannas comminuunt, ad ſaccharum coquendum & cogendum: in quo miniſterio etiamnum hodie magna ex parte occupantur. Nam cùm ea Inſula humida ſit, & calida, minimo negotio ſacchariferæ cannæ ſive arundines ſuccreſcunt; ex quibus contuſis, deinde in lebetes conjectis, & decoctis, poſtremùm ritè expurgatis & in ſaccharum concretis, magnum quæſtum facere ſolent. Utuntur præterea iſtorum Nigritarum opera in paſcendis armentis, & reliquis rebus adminiſtrandis, quæ neceſſariæ ſunt ad ſuos uſus.

NIGRITÆ NON ABSOLUTO QVOTIDIANO penſo, crudeliter ab Hiſpanis habentur.

SED ut extrema quorundam Hiſpanorum crudelitas eſt, contigit plerunque ut volentes caſtigare mancipiorum ſuorum vel negligentiam in abſolvendo penſo, aut delictum admiſſum, aliámve ob cauſam: cùm noctu domum redibant, non præberetur illis cœna, ſed induſium (ſi quod habebant) detraheretur, in humum abjicerentur, & colligatis pedibus manibúsq; nudi cæderentur, vel loris aut funiculis, donec univerſum corpus ſanguine perfunderetur. Hoc peracto, picis libram, vel alioqui ferventis olei olivarum ſenſim inſpergebant in vulnera, denique capſici ſive braſiliani piperis pollinem aqua maceratum illinebant, atque in menſam ſubſtratam ſive aſſerem extendebant ſuper injecta mantica aut levi tegumento, atque ita relinquebant, donec hero ſuo ſatis validi viderentur, ad opus perſequendum.

Non deſunt tamen, qui alia ratione in ſua mancipia animadvertant: nam in hunc modum cæſa, in terram ſcrobe facta defodiunt, ut præter caput nihil extet, prædicantes ſe id in mancipiorum commodum facere, ut ſcilicet humus ſanguinem concretum & corruptum diſſolvat corpúſque integrum conſervet. Cæterum ſi quis pereat (ut ſæpe evenit propter doloris vehementiam) liber eſt herus (ſecundum Hiſpanicas leges) ſi alterum, defuncti loco, Regi donet.

Nigritæ

NIGRITÆ OB HISPANORUM CRUDELITATEM fugiunt, aliquot Hiſpanos cædunt, ſed tandem ab Hiſpanis variis ſuppliciis adficiuntur.

His crudelitatibus Hiſpanorum, irritati Nigritæ nonnulli, ſeceſſionem à ſuis heris faciunt & diffugiunt, atque tanquam deſperabundi per Inſulam vagantur, ergaſtula confringunt, ſuæ nationis mancipia cogunt, quotquot comprehendere Hiſpanos poſſunt, cædunt, & in talem numerum excreſcunt, ut plurimum negotii Hiſpanis faceſſant. Qua re conſiderata Admiralius Ludovicus Columbus re cum Præſide & Auditoribus conſilii (quod apud S. Dominicum eſt) communicata, militem cogit, mancipia perſequitur, eorum nonnulla ſpe libertatis propoſitâ, ad ſe allicit & corrumpit, illorum opera, reliquorum diverticula agnoſcit; noctu quædam ſomno ſepulta, ut pecudes occupat, cædit, & quædam ad exemplum de arborum ramis ſuſpendi jubet. Ea res initiò Hiſpanis ſatis commodè quidem ceſſit, ſed mancipia ſuo malo edocta, diligentiorem in poſterum adhibuerunt operam in excubiis faciendis, & ſubinde fuerunt ſuperiora Hiſpanis.

HISPANI OCCUPANT GALLICAM NAVEM pusillanimitate Præfecti navis Gallicæ.

PRÆSIDES Regii Consilii in urbe S. Dominici, intelligentes binas naves Gallicas prædam egisse in mari, non procul ab ea urbe, quinq; naves instruunt (quarum duæ majores) ad Gallos persequendum. Conspectis tot navibus, Cantabri, qui in altera Gallica erant, metuentes, ne capti supplicio afficerentur tanquam proditores, cùm essent subditi Regis Hispaniæ, vela expandunt & fugã capessunt. Præfectus alterius Gallicæ navis, diffidens se solùm cum iis, qui in nave erant, tot hostibus posse resistere: auctor est omnibus suis, depositis armis, se in manus dent Hispanorum, contra frementе maxima suorum parte, præsertim eo, qui æneis tormentis præfectus erat, affirmante se quaternis ictibus hostium prætoriam navem depressurum, nec mora, igne injecto tormentum in hostes explodit, eóque ictu hostium prætoriam valde affligit, denuo tormentum explodere volenti, navis Præfectus ignem adimit: atque sola ejus pusillanimitate Galli in hostium potestatem veniunt, & ad S. Dominici urbem captivi ducuntur tantâ pompâ ac incolarum lætitiâ, ac si tota Gallia sub jugum Hispanorum venisset. Navis, anchoris, rudentibus, velis reliquoq; nautico apparatu exarmata, in altum ducitur & crematur.

GALLI HISPANOS FUGANT, ET URBEM HANAVA magnâ pecuniæ ſumma mulctant.

ANNO M D XXXVI. Navis Gallica in Havanæ portum ingreditur: qui in navi erant Galli urbem occupant; eam, ne incendio fœdetur, Hiſpani ſeptingentorum ducatorum precio redimunt. Galli, pecunia accepta, abeunt. Sed cùm dolore afficerentur Hiſpani, unicam Gallicam navem, leges illis impoſuiſſe: poſtridie, tres onorarias magnas naves, quæ eo appulerant, jubet urbis Præfectus, auro, argento, aliiſque mercibus exonerare, & Gallicam navem perſequi. Exoneratæ naves portu egrediuntur, ſingulæ cymbam ſuam de puppi religatam trahentes. Qui erant in Prætoria Hiſpanorum navi, quæ reliquas præcedebat, Gallcam aſſequuti, ſoli non audent eam aggredi: ſed reliquos expectandos cenſent. Galli animadvertentes hoſtes nec ſatis firmo neque confidenti eſſe animo, primi ſua tormenta in Hiſpanos explodunt. Qua re adeo perturbati fuerunt Hiſpani, ut abjecta omni ſeſe defendendi cura, in ſcapham ſuæ navi alligatam tranſilirent & fugerent: & ſcapha pondere depreſſa quidem fuit, qui verò inerant, natando in terram pervenerunt. Qui in ſecunda vehebantur navi, videntes prætoriam à ſuis militibus deſertam, ſimiliter fugerunt, & qui etiam in tertia erant. Iſta ratione Galli, qui initiò ſibi metuebant à periculo lætitiâ perfuſi, tres eas naves occupant, & cum eo apparatu Hanavam regrediuntur, atque totidem, quæ & prius, aureos à civibus extorquent: deinde abeunt.

& tandem, ob incolarum perfidiam, igne absumunt.

CHORERA, quæ in Insula Cuba est, à Gallis occupatur, in qua exiguam prædam inveniunt, quia Hispani, aliquoties ante à Gallis spoliati, omnem ferè suppellectilem in suis prædiis repositam adservabant. Occupatis tamen in conquirenda præda Gallis, bini Hispani mittuntur, qui observarent, quantus esset Gallorum numerus: eo tamen prætextu, ut cum illis agerent de captivorum lytro, & oppido ab incendio redimendo, Gallorum Tribunus sex aureorum ducatorum millia poscit: excusare illi paupertatem, atque si omnes omnium incolarum facultates in unum conflentur, non posse tantam summam efficere: se tamen ad Concilium ea, quæ intellexerunt relaturos, & postridie responsum daturos. Interea tamen Hispani, pęrter quorundam sanioris judicii mentem, arma parare, & adjunctis sibi Æthiopibus mancipiis, intempesta nocte in Gallos impetum facere, existimantes illos somno obrutos oppressuros, quatuor Gallos occidunt, inter quos Tribuni nepotem. Galli tamen tam inopinato casu non consternati, arma sumunt, tormenta magna picis navalis quam istic Præfectus reperit, copiâ, postes ædium, januas, tabulata illinere atque ignem injicere jubet. Grassante per urbem incendio, ipse Tribunus templum etiam incendit: tum Hispanus quidam, qui hæc omnia spectabat, Eja verò Tribune, annon satis iram expleveras igne in urbem injecto, nisi etiam Dei templum incenderes? Tribunus torvum intuens, quid ais, inquit, scelestè? an ignoras homines, qui nullam servant fidem, nullo templo egere? Tribunus ergo navem in portum inducens, eam spoliis oneravit, deinde discessit.

Galli

GALLI CARTHAGINEM INDIÆ CONTINENTIS URBEM duce Hiſpano quodam nauta occupant: & idem Judicem ejus urbis (à quo verberibus cæſus) pugione transfodit.

EODEM ferè tempore, accidit, ut Carthagine urbe continentis Indiæ occidentalis, Judex quidam Hiſpanus nautam flagris cædi juberet, ob levem quandam cauſam, deinde illum dimitteret. Nauta regreſſus in Hiſpaniam, in Galliam tranſit, atque inde quinque naves deducit in Indiam uſque, quæ ad oſtia portus Carthaginenſis anchoras fixerunt. Ille admiſſos in cimbas & ſcaphas centum viros in terra exponit, cum quibus urbem petit, qui vnâ hora ante lucem adhuc ſomno oppreſſos Hiſpanos aggrediuntur, januas effringunt, & ædes occupant magna ex parte ligneas, aut ex arunbinibus concinnatas, frondibusq; palmarum tectas. Hiſpanus nauta comitibus aliquot Gallis ædes Judicis, qui illum flagris cædi curaverat, ingreditur, ipſumq; repetitis vulneribus pugione confodit, interea dum reliqui per urbem vagantur & prædantur. Maxima pars Hiſpanorum fugâ ſaluti ſuæ conſuluit, aliqui cæſi, reliqui capti: eaq; ratione capta fuit urbs Carthago, ſpoliata, & tandem incendio abſumpta. Ferunt ex præda & eorum, qui capti fuerunt redemptione, plura quàm centena quinquaginta ducatorum millia, eos, qui urbem occuparant, reportaſſe.

 Hiſpani

HISPANI STRATAGEMATE QVODAM INDOS IN Insula Cubagua adversus Gallos incitant.

SED ut finem tandem faciam in recitandis prædis quas Galli de Hispanis retulerunt, aliud exemplum adhuc addam. Cùm unionum piscatio ferueret in Cubagua insula, fortè eò appulit navis Gallica: Hispani illico ea conspecta, bynas cymbas illius regionis Indis implent arcubus & sagittis egregiè armatis, eosq; ablegant ad Gallicam navem, illis persuadentes hos qui navi veherentur, impuros esse Sodomitas, quos nisi perdere studerent, brevi excensionem facturos, atque iis perinde atque mulieribus abusuros. Indi nulla alia disquisitione facta, cymbas versus navem remis impellunt. Galli conspicientes eos ad se venire, nudos istos viros contemplabantur, æstimantes fortè eos vel spectandorum ipsorum causa, vel commutandarum, cum aliis mercibus, margaritarum gratiâ advenire. Sed Indi viciniores facti, sagittis illos petere cœperunt atque aliquos vulnerarunt. Galli animadvertentes vulnera quæ acceperant lethalia esse, quod sagittorum spicula toxico fuissent illita: sine mora subductis anchoris & sublatis velis inde recesserunt, Nec, ut fertur, unquam in posterum ulla navis Gallica ad istam insulam accessit. Hoc stratagemate Hispani, qui in magno metu erant, Gallos à se pepulerunt.

QVA RATIONE INDI SUA COMMERCIA & negotiationes exercere soleant.

PROVINCIÆ Carthaginis incolæ abundant fructibus, piscibus atque aliis rebus ad vitam traducendam necessariis. Arma sunt sagittæ toxico illitæ. Merces quas commutare solent, sunt sal, pisces, piper quod in alias continentis oras eo carentes deferunt, & cum aliis rebus commutant. Olim cum illa regio pace frueretur, magnæ erant & frequentes nundinæ frumenti, fructuum, Xyli, pennarum, chlamidum ex pennis confectarum, monilium aureorum, varii generis gemmarum, smaragdorum, mancipiorum, & aliarum rerum istic nascentium: & in istis commerciis singuli duntaxat quæ ipsis erant necessaria, pro commutatione suarum mercium, sine ulla avaritiæ aut cupidinis nota sumebant: alter alteri dicentes, cape tu hoc, illud verò mihi da. Nihil porro apud illos majore est in precio, quàm cibus & potus. Verum quidem est, nunc magnam istarum nationum partem nostro exemplo edoctam, opes magni facere occepisse: sed tamen in plerisque remisit & deferbuit istud desiderium.

QVA RATIONE INDI IN BELLVM progrediantur.

VALLIS Tuniæ, vicinorumq; locorum incolæ, Solem pro summo numine habent, & eum adorant. Proficiscentes in bellum, illustrium quorundam strenuorumq; virorum, qui apud eos olim vixerunt, ossa & sceleta de porticis vel arundinibus suspendunt, atque pro signis militaribus circumferunt, ut eorum aspectu incitati, majore animo cum hostibus congrediantur. Arma sunt lanceæ ex palma, & enses lapidei. Defunctos regulos suos sepelire solebant adjectis monilibus aureis, smaragdis, pane & vino: & Hispani sane dites & opulentas sepulturas istic repererunt.

MAGNI autem illius fluminis quod inter Carthaginem & S. Martham labitur, accolæ, ut etiam San-Marthani, Caribes sunt, & sagittarum cuspides lethifera quadam herba illinunt. Strenui sunt, arrogantes, feri, & vindictæ cupidi. Ad bellum profecturi gestabant suum idolum Chiappam, tanquam propugnatorem & auctorem victoriarum, cui ante prælium mancipiorum liberos, vel quos ceperant hostes immolabant, totumq; sanguine cæsorum inficiebant, ipsorum vero carne torrefacta vescebantur. Victoria potiti, alacres redibant atque crapulæ indulgebant, hostium sanguine suum idolum illinentes. Victi vero, tristes redibant, novisque sacrificiis idolum placare studebant, victoriam ab eo postulantes.

Merca-

MERCATORES QVIDAM CUM DEESSENT ILLIS CIBI, quibus vescerentur in regione vasta, noctu ex insperato quorundam Indorum mapalia ingredi coguntur.

ACHLA in sinu Uraba sito oppidulo Hieronymus Benzo cum mercatoribus quibusdam mulas ad Panamam perducētibus, terrestri itinere proficiscitur, adscito sibi itineris indice, & mancipiis, quæ mularum curam agerent, atq; commeatu ad tale iter (quantum æstimabant) necessario. Sed cum obviarum difficultatem diutius opinione in itinere hærerent, & absumptis cibariis multum itineris adhuc restaret, nec in desertis illis, cultis tamen aliquando, locis, quidquam invenirent, atque mercatores mulam unam mactare constituissent, cujus carnibus in reliquo itinere vescerentur: fortè è vertice montis fumum in convalle conspiciunt. Quàm exhilarati fuerint ea re, quilibet cogitare potest: sed nocte intempesta, tuguria demum accedere visum est, ubi fumus fuerat conspectus, ne Indi ipsis animadversis diffugerent, metuentes, ne in servitutem traherentur. Descendunt itaque ad medium montem & istic magnam noctis partem hærent, deinde ad tuguria perveniunt. Instrepitu expergefacti atque eos videntes magna voce Guacci Guacci inclamant (animal, id est, quadrupes noctu oberrans & prædam quærens) illo nomine Christianos appellantes, & reliquum noctis ejulatu & ululatu complent. Christiani quacunque ratione eos placare student, atque significant, Regio edicto sancitum, ne amplius in servitutem traherentur: atque ita panem, pisces, fructus, aprugnas carnes nacti sunt ad reliquum iter conficiendum.

BENZO CVM COMITIBVS, PREMENTE FAME TESTUDInes venatur ſecundum littus, quæ in ea regione prægrandes ſunt.

DIEGO Gottierrez præficitur à Carolo V. Cæſare Carthagini provinciæ continentis opulentiſſimæ: eò appellens, Cacicos, munera adferentes æſtimata circiter ſeptingentos aureos impurioris auri, comiter excipit, & unde id aurum accipiant, quærit, Procul inde peti & erui ex aſperrimis montibus referũt, deinde domum abeunt, aliquos ex ſuis ſubditis interdum ad Pręfectum Hiſpanum ablegantes cum ferina carne, piſcibus & fructibus. Sed cùm rarò id fieret, & milites viderẽt quotidie commeatum imminui, eum deſerunt, ſolum cum nepote quatuor famulis, & nauta, relinquentes. Rebus ſuis diffidenti Præfecto, Tribunus Bariento cum navi militibus & cõmeatu onuſta advenit. Eum cum militibus & commeatu recipit: navem verò ad nomen Dei remittit, cui nepotem Alphonſum de Piſa ſuum nepotem pręficit, ſubſidii majoris adducendi gratia. Alphonſus de Piſa ſubſidium militum, inter quos Benzo erat, adducens, magnis tempeſtatibus excipitur, ita ut cogeretur navem ex iis locis deducere, atq; ad littus aliquot appellere, in quo reperirent Indos & aliquem commeatum. Excendunt igitur & octo dierum emenſo itinere, cùm nihil niſi ſylvas, paludes & aſperrimos montes invenirent, regredi coguntur terreſtri itinere, littus maris legentes, in quo nihil, quod ederent, repererunt, præter agreſtes quoſdam fructus & cochleas: tandem tamen ad Præfectum Gottierrez pervenerunt: ſed navis, qua vecti fuerunt, viceſimo demum poſt die apparuit, quam illico Præfectus ad nomen Dei remiſit, ut plures milites deveheret. Dum iſtic hęrent navis reditum expectantes, teſtudines, quas iſtic repererunt, prodigioſæ magnitudinis venati ſunt, quadrimeſtri enim ſpatio magna quantitate in littore reperiuntur, quia iſtic in arena ova ponunt inſtar Crocodillorũ, quę deinde ſolis tepore excluduntur. Earum teſtudinum partem dum recentes erant, abſumebant, partem in doliis ad conſervandum, ſale condierunt, ſed eæ brevi corruptæ: pinguedinem tamen earum liquefactam fictilibus adſervarunt.

DIEGO GOTTIERREZ PRÆFECTUS HISPANUS CACIQVOS seu Regulos Sueré, Chiuppa atque alios, qui salutandi gratia advenerant, ad prandium invitat.

PRÆFECTUS Gottierrez cum omnibus militibus adverso flumine navigat circiter triginta milibus passuum à portu, & regionem Suerensium ingreditur: excensione facta, divertit in ædes Reguli ejus provinciæ, quę erant ovali figura constructæ quadraginta quinq; passus in longitudinem, & paulò pluribus novem in latitudinem, patêtes circumsepta arundinibus, & palmarum frondibus satis artificiosè contextis. Istic hærentem, Dominus Sueré, & Chiuppa, aliiq; Cicaci, salutatum adveniunt, & fructibus quibusdam duntaxat illum donant. Ille miratus auri nihil esse allatum per interpretem Hispanum, qui mediocriter Indorum idioma callebat & intelligebat actiones eorum, significari jubet, hanc ob causam se eò venisse, ut res magni momenti cum ipsis conferret, quæ magnopere illos consolarentur, atq; ut secum pranderent, retinuit, mensæq; admovit cum Sacerdote & interprete: sed Indi toto eo prandio vix cibum gustarunt, quia nihil adpositũ erat præter gallinaceos pullos, & sirillam sale conditam, cibum illis insuetum: atq; quando illis quidpiam adponebatur, dabant id suis ministris penes eos humi sedentes atq; illi porro, ridentes, canibus objiciebant. Sumpto prandio, Præfectus hujusmodi orationem ad eos habuit. Veni in has regiones, amici carissimi, ad extirpandam idololatriam, in qua hactenus vos Satan destinavit, & docendum veram salutis animarum vestiarum viam. Jesus enim Christus Dei filius & noster Salvator è cœlo in terram descendit, ut genus humanum redimeret, quemadmodum intelligetis ab hoc Sacerdote, qui nullam aliam ob causam ex Hispaniis venit, quàm ut vos instrueret in fide & religione Christiana. Iaq; præparate vestra corda ad excipiendam legem Divinam, & vos subjiciendum Imperatori Carolo Regi Hispaniæ & orbis Monarchæ. Illi taciti attentè hæc audierunt & caput inclinarunt, quasi annuerent, deinde domum reversi sunt.

PRÆFECTUS HISPANUS CACIQVOS VINCULIS adstringit, & succenso igne se eos crematurum minitatur, nisi corbem propositam sexies auro explerent.

POSTRIDIE Præfectus Hispanum militem comitibus duobus Indis ablegat ad binos Cacicos ex altera fluminis parte habitantes, iisq; significari jubet, ad se illico veniant, fide data, nihil sinistri illis eventurum: parent, licet inviti (erant verò ii ipsi, qui Præfecto in eam regionem primum advenienti, septingentos aureos donarant) Præfectus eos in penu deduci jubet, atque eorum cervicibus cathenas injici, deinde in suum cubiculum productos ad spondæ postem religari, substratis noctu foliis supra quæ recubarent. Quærit ab illis, quid sale & melle factum, quæ vicino loco defoderat: negant se scire, Præfectus ira accensus, ait sibi restitui velle minacibus verbis utens: junior illorum, cui nomen Camechiré, perterritus, aurea vasa donat, in suum, tygridum, piscium, avium, alteriusq; generis animalium formam conflata, & pendentia plures quam bis mille aureos. Sed id exiguum præ eo, quod præfectus cupiebat: magnam igitur lignorum struem incendi jubet, atq; illum ipsum Camachiré ad se adduci: magnum deinde corbem inferri, quem nisi intra quatriduum sexies auro expleat, vivum flammis injecturum minitatur. Ille metuens pollicetur se, quæ Præfectus imperaret, facturum: verum nocte quadam perfractis vinculis effugit. Propter eam fugam, tanto dolore affectus est præfectus, ut in morbum incideret: sed nondum rectè à morbo recreatus, alteri Cacico appellato Corori, minitatus est, nisi aurum petitum adferri iuberet se illum mactaturum Id cum sæpius minitaretur, & semper constanter negaret Cacicus sibi aurum esse, Præfectus ira exardescens, tu me ludibrio habes, ait, at nisi curaveris aurũ, quod peto, te canibus lacerandum obiiciam. Ille imperterritus, tutè me, inquit, ludibrio habes & mendax es, qui toties mortem minitatus, non me tamen necas. Sed illud intelligere nequeo, quod genus hominum sunt Christiani, qui quacunq; iter faciunt, tot scelera perpetrant, seq; mirari ait, terram tales pestes sustinere.

MOLI HISPANOS AGGREDIUNTUR, PRÆFECTUM eorum cædunt: tandem tamen fugantur. Sed à recentibus Indis oppressi denuo vincuntur, accepto tamen subsidio, qui ex prælio incolumes evaserant, discedunt.

INDI in Hispanos annonæ inopia per deserta loca iter facientes, è sylva impetum faciunt, Præfectum eorum cædunt, atque Hispanos etiam nonnullos. Commissa tamen per quadrantem penè horæ partem pugna, in qua etiam multi Indi ceciderunt, reliqui fugâ suæ saluti consuluerunt: Advenientibus tamen novis subsidiis Hispani jam defessi præliando, partim cæduntur, partim fuga præcipiti periculum evadunt, donec in Alphonsum Pisanum viginti quatuor Hispanos adducentem, ut Præfectum quærerent, inciderent. Simul juncti ad mare iter instituunt, ut ex his periculis se subducerent: interea magna hostium turba fit illis obviam, armatorum gladiis, scutis, balistis, quas Hispanis cæsis ademerant. Illi autem saltantes, ut acclamabant Hispanica lingua, cujus eorum nonnulli erant periti, Accipe aurum Christiane, accipe aurum. Animadvertentes tamen Christianos non contemnendo esse numero, terga verterunt. Christiani tandem non sine maximis difficultatibus ad mare pervenerunt. Ceciderunt in iis congressibus triginta quatuor Hispani & duo Nigritæ, atque soli sex evaserunt. Ex Indis verò qui quater milleni fuisse æstimabantur, longè plures cæsi sunt.

FERDINANDUS SOTTO CRUDELITER IN FLORIDA Præfecturam exercet, abſciſſis etiam Cacicorum manibus.

FERDINANDUS Sotto Floridæ præfecturam adipiſcitur, in qua pervêniens, vagari cœpit nunc in hanc, modo in aliam ejus Provinciæ regionem, magnas opes ſibi pollicens. Dum ita vagatur, in quoſdam forte fortuna Indos incidit torquibus & aliis aureis monilibus è collo ſuſpenſis ornatos. Interrogati unde aurum illud peterent: reſponderunt ex aliis regionibus procul inde diſſitis. Ille exiſtimans Indos id reſponſum dediſſe, ut eum è ſua provincia pellerent (ſciebat enim Indos quid Hiſpani perquirerent non ignorare) nonnullos ex iis comprehendi & torqueri jubet, ut dicerent, unde illud aurum haberent: Sed inter reliqua crudelitatis exempla, quæ vir ille in miſeros iſtos homines exercuit, id ſilentio minimè præmendum duxi. Quindecim Cacicos ſemel comprehendi juſſit, minitatur ſe vivos crematurum, niſi ipſum docerent, unde aurum, quod geſtabant, haberent. Illi tam durâ ſententiâ exterriti, pollicentur ſe intra octidui tempus eum deducturum ad locum quendam, unde quantum vellet ſumere poſſet, ignari tamen, vel quid dicerent, vel quid promitterent. Sotto illos circumducit, ad quærendam hanc auri venam. Duodecim dierum itinere confecto, cum nulla vena, nullum auri veſtigium appareret: Sotto deluſus, adeo excanduit adverſus miſeros iſtos Cacicos, ut manus illis præſcindi mandaret, deinde abigeret.

PETRUS ALVARADUS, ABSENTE CORTESIO MEXIcanos ſua feſta celebrantes ſtrictis gladiis cædit, atque monilia, quibus erant ornati, detrahit.

FERDINANDUS Corteſius in Mexico admiſſus à Rege Montezuma, intelligit Pamphilum Narvaez cum nongentis Hiſpanis miſſum, ut ipſum inde expelleret. Sed adverſus Narvaez proficiſcitur, relicto Petro Alvarado ſuo Tribuno cum ducentis quinquaginta militibus in Mexico, præſidii cauſa. Profecto Corteſio, accidit, ut magnus Indorum Nobilium numerus cum aliquot ex promiſcua plebe feſtum quodpiam celebrarent, per urbem diſcurrentes, ſaltantes & canentes. Milites Hiſpani egreſſi, ut hanc pompam ſpectarent, animadverterunt Indos egregiè ornatos monilibus & divite alio apparatu, itaque deteſtanda avaritia capti, nulla honeſti ratione habita, ipſe Alvaradus cum maxima Hiſpanorum parte, ſtrictis gladiis, ſaltatores iſtos nihil ſimile metuentes, adgrediuntur, pleroſq; cædunt, & ſuis ornamentis ſpoliant. Mexicani autem arma corripientes, magnam Hiſpanorum partem occiderunt.

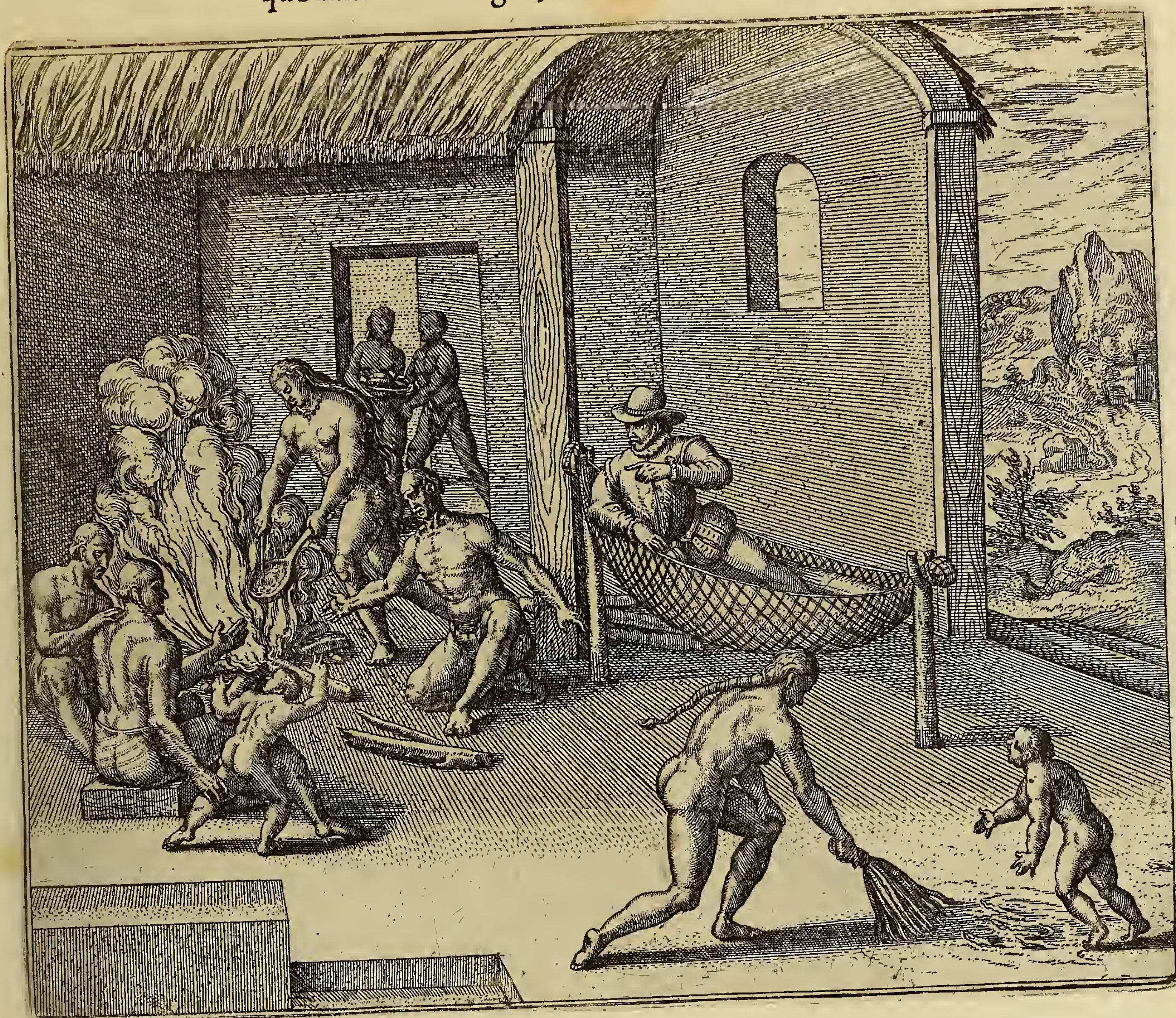
FRANCISCUS MONTEJO LUCATANÆ PROVINCIÆ præficitur. Quidam ex Cacicis, fœdus cum illo contrahere velle simulans, tragula illum conficere conatur.

ANNO MDXXVII. Tribunus quidam Hiſpanus, cui nomen Franciſcus de Montejo, intelligens Provinciam Lucatan valde eſſe opulentam, diſceſſit è nova Hiſpania ornatus titulo Præfecti ejus provinciæ, cum quingentis Hiſpanis, non contemnendo equorum numero, & commeatu neceſſario. Advenientem quidam Cacici ejus regionis ſalutatum venerunt, ſimulantes ſe fœdus & amicitiam cum eo contrahere velle: utq; id illi facilius perſuaderent, ſatis longo tempore in ejus comitatu hæſerunt, donec unus illorum captata occaſione, Præfectum acinace, quem Nigritæ cuidam ademerat, ferire tentaret, ut occideret. Præfectus, fortè conjiciens quid Indus demoliretur, ſtricto gladio ſeſe defendit. Indi autem cum viderent irritos fuiſſe ſuos conatus, ſeſe in fugam conjecerunt nullo illato, aut accepto alio incommodo. Sed Præfectus milites ſuos in ordinem cogens, diverſis locis regionem illam invadit, omnia cæde & incendio complens. Nec animum deſpondent Indi, ſed ſtrenuè Hiſpanis reſiſtunt, donec novennali bello attriti, & amiſſis penè omnibus ſuis Cacicis & belli Ducibus, ſub iugum Hiſpanorum venirent.

Collo-

COLLOQVIUM BENZONIS CUM CACICO quodam in Nicaragua, de Christianorum moribus.

BENZO per Provinciam Nicaragua faciens iter, à primario quodam ejus regionis Cacico accipitur hospitio, viro septuagesimum annum agente, & Hispanicam linguam probè callente, cui nomen Dum. Gonsalvus. Postridie mane sedentem illi proximè fixis oculis intuetur, atque his verbis affatur. Christiane, inquit, quod genus hominum sunt Christiani? simulatque ingressi sunt nostras ædes, petunt maizum, mel, xylum, stragulum, & Indam qua abutantur: aurum & argentum sibi dari postulant, labores fugiunt, mendaces sunt, aleæ dediti, perversi & blasphemi: templum ingressi ad audiendam Missam, nihil aliud quàm garriunt & absentes calumniantur, inter se digladiantur, breviter scelesti sunt. Respondens scelestos quidem ea facere, non probos. At ille, ubínam sunt isti probi? Quod ad me (inquit) attinet, nullos hactenus conspexi, nisi improbos. Ego sermonē commutans, interrogo: cur initio Hispanos in suam regionem recepissent. Ille, restitimus, inquit, quantum potuimus: verùm sæpius ab eis victi operâ equorum, existimavimus tandem, præstare, jugum illorum subire, quam nostrũ genus continuis bellis prorsus extingui.

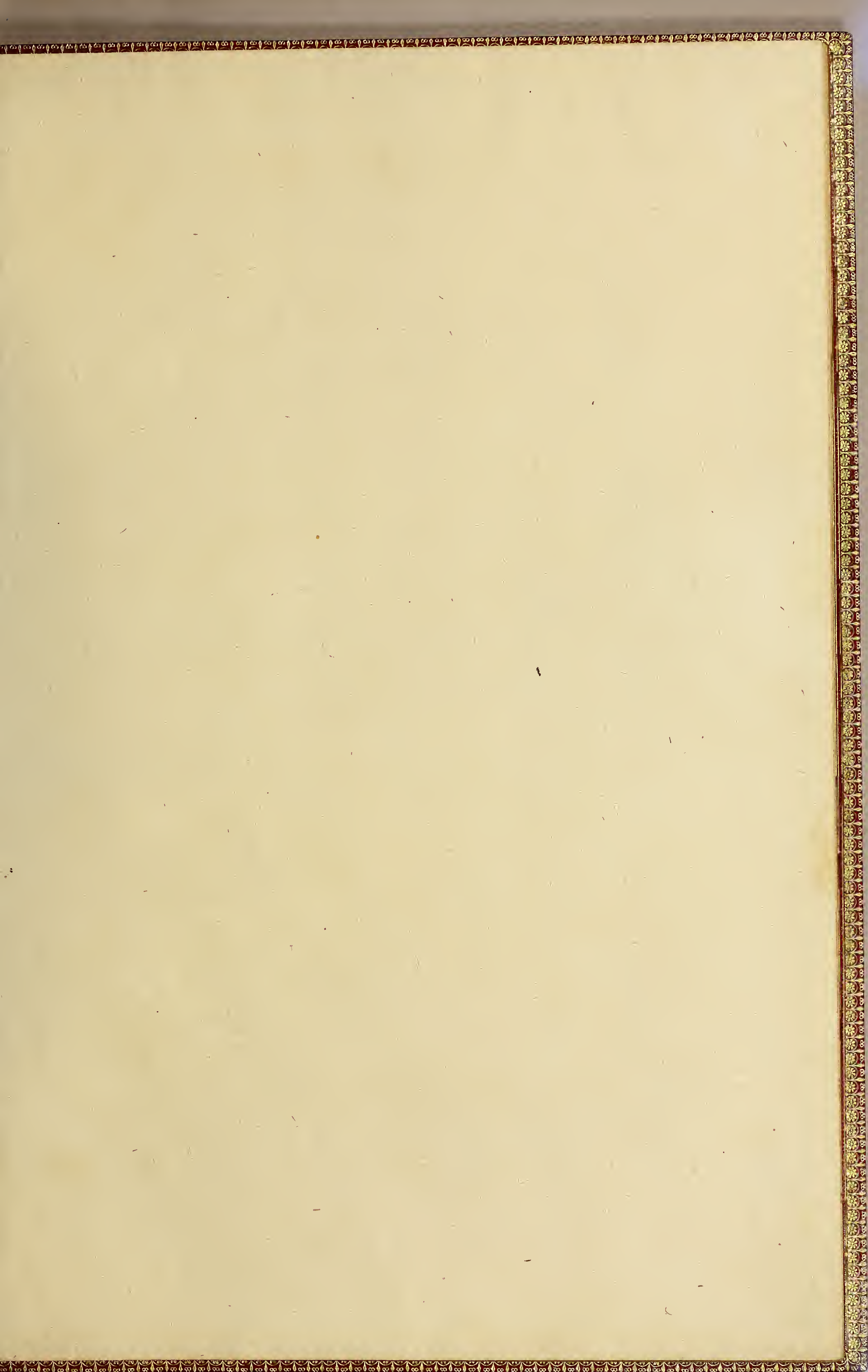

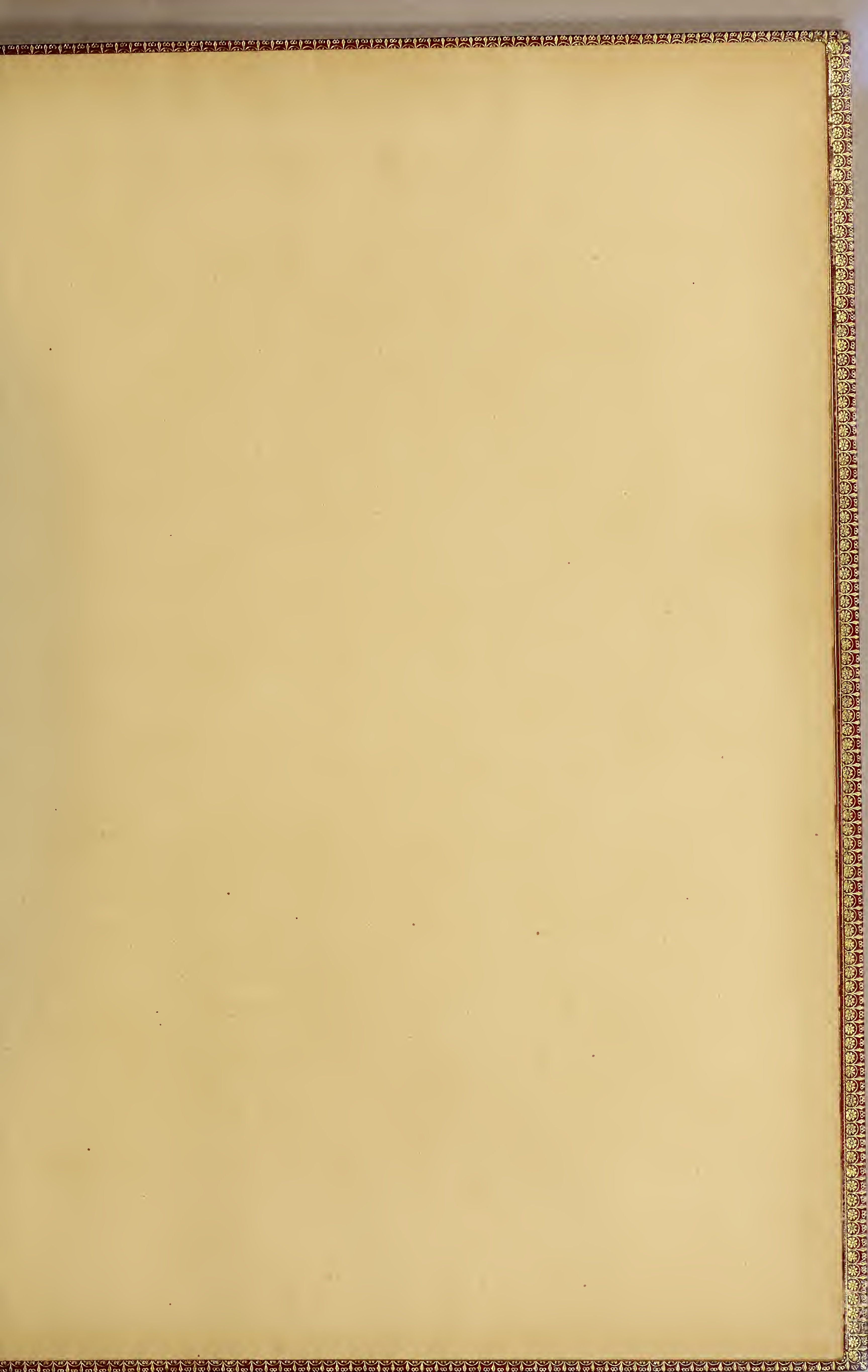
NICARAGUA incolæ hac consuetudine in suis saltationibus uti solent. Conveniunt ducenti, trecentii, interdum ter aut quater milleni in unum locum, prout regio populosa est. Loco in quo saltare debent bene repurgato, unus ex iis reliquos præcedit, qui saltationis dux erit, magna ex parte in posteriorem partem gradiens & interdum sese convertens, reliqui eum sequuntur terni simul, aut quaterni, servato commodo ordine. Interea tympanista cantilenam aliquam modulatur: saltationis dux primus respondet, deinde reliqui repetunt ejus verba, miros gestus facientes. Unus enim flabellum manu tenet, alter cucurbitam vacuam lapillis impositis crepitantem, tertius caput pennis ornatum habet, quartus nolas è conchis paratas filo trajectas, & cruribus aut brachiis alligatas, alii convertunt se in unam partem, alii in alteram, alii crus sublevant, alii brachia expandunt, alter luscum se fingit, alter surdum, alter ejulat, alter ridet: denique mille alios mirabigestus faciunt. Durante autem saltatione propinatur Cacavate, potionis genus apud eos familiare, & sese mutuò ad bibendum invitant, atque ita saltationem in totum diem producunt, & sæpenumero in totam etiam noctem.

PETRUS ALVARADUS MISSUS AB ANTONIO de Mendozza in Sibollæ provinciam, cum plerisque è suis à Xaliscanis occiditur.

ANTONIUS de Mendozza Novæ Hispaniæ Prorex, Petrum Alvaradum in Sibollam Provinciam (quam prædivitem esse intellexerat) cum septingentis militibus mittit. Ille comparatis equis & multis aliis rebus ad profectionem necessariis, in itinere audit Indos Xalisco incolas rebellionem molitos adversus Hispanos: in quorum auxilium cum maxima exercitus parte proficiscitur. Invenit in via Petrum de Zuinga valde tristem ob multorum Hispanorum ab Indis cæsorum mortem: eum ad se receptum adversus Xaliscanos ducit, atque collem, in quem confugerant & sese munierant, cingunt. Cæsas enim integras arbores simul colligarant, insertis inter eas magnis saxis, post quas latebant tanquam in propugnaculo Indi, atque alia ingentia saxa similiter congesserant. Postquam eò pervenerunt Hispani, statim concitatis equis in collem adversum contendunt. Indi sublato magno & horrendo clamore, vincula, quibus arbores cæsæ ligatæ, secant, atque ipsas arbores cum saxis, magno impetu in subeuntes collem Hispanos provolvunt, atque insuper ingentia illa saxa. Illa cum arboribus in hunc modum provoluta, quotquot obvios habuerunt Hispanos prosternunt & proterunt. Ipse Alvaradus ab equo cum reliquis deturbato dejectus, similiter in præceps ruit, & altero post die moritur. Interrogatus ubi dolorem sentiret; Extremum, inquit, in anima.

GAUDEO